

Forsikring og klimarisiko

*En analyse av forsikringsbransjens oppfattelse av
klimarisiko*

Miriam Odden

Masteroppgave ved institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

November 2018

Forsikring og klimarisiko

En analyse av forsikringsbransjens oppfattelse av klimarisiko

© Miriam Odden

2018

Forsikring og Klima

Miriam Odden

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Copycat, Oslo

Sammendrag

Denne studien tar for seg forholdet mellom forsikring og klimaendringer. Gjennom dybdeintervjuer, dokumentanalyser og observasjon forsøker denne studien se på hvordan forsikrings- og finansbransjens forstår klima som en risiko. Studiet forsøker også å identifisere dynamikker som skaper nye utfordringer og grunnlag for nye risikoer. *Risiko* og *sårbarhet* er to sentrale teoretiske begreper, mer bestemt hvordan oppfattelser av dette former samfunnene våre og våre forståelser av klimaendringer. Forsikring og risiko er to veldig nært relaterte begreper og i det norske samfunnet spiller forsikringsselskapene en viktig rolle i å beskytte befolkningen for klimarisiko. Ved å bruke Ulrich Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet forsøker dette studiet å se på hvordan forsikringsbransjen tar del i det reflekssive samfunnet og dermed også er en bidragsyter til produksjon av risiko.

Studiet tar utgangspunkt i en forståelse av at klimaendringer utgjør en trussel mot økonomisk stabilitet. Skadeutbetalinger knyttet til værrelaterte skader har de siste årene økt, også i Norge, og det er forventet at disse tallene vil fortsette å stige. Dette studiet ønsker også derfor å se om forsikringsselskaper, som betaler for flere av disse skadene, har unike grunner til å sette klimaendringer på agendaen. Uavhengig av deres egne drivere for dette så har forsikringsbransjen blitt identifisert både internasjonalt og nasjonalt som en sentral bransje i arbeidet med å tilpasse samfunnet til, og begrense utfallet av, konsekvensene av klimaendringer. Dette studiet fokuserer på tre områder som utmerker seg som sentrale for bransjen: *kunnskapsutvikling og –spredning, produktutvikling og investeringer*.

Innad i forsikrings- og finansbransjen er det mye som endrer seg rundt forståelser av deres rolle i samfunnet og hvordan de påvirker miljø og klima, men det er fortsatt en rekke diskusjoner som må tas. Selv om bransjen i dag ikke er i tvil om at klimaendringer er reelle og at utfallet av dette kan styres av menneskelig handling, er det fortsatt mye som tyder på at man er for komfortabel med klimarisiko.

Forord

Aller først vil jeg sende en stor takk til informantene som har stilt opp til intervjuene. Jeg vil også takke min veileder Karen O'Brien for gode råd, uvurderlig hjelp og et alltid smittende engasjement. En stor takk går også til Idar Kreutzer og Agathe Schjetlein for at de tok seg tiden til å diskutere funnene mine med meg. Mine fantastiske medstudenter og pauserommet fortjener også en takk. Jeg vil også takke min familie og venner for at de har vært støttende og holdt ut med meg gjennom dette. Gleder meg til å se dere igjen nå!

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Forskningsspørsmål og vitenskapelig relevans.....	1
1.2	Den norske konteksten.....	3
1.2.1	Norsk Naturskadepool	3
2	Teoretiske perspektiver	5
2.1	Risiko	5
2.1.1	Forståelser av risiko	5
2.1.2	Risikosamfunnet	7
2.1.3	Valg av risiko	11
2.2	Risiko og sårbarhet	14
2.3	Risiko og forsikring	15
2.3.1	En samling av kombinasjoner	16
2.3.2	Relasjonen til risiko	17
2.4	Klimaendringer som risiko	18
2.4.1	Forsikring og klimaendringer	19
2.5	Oppsummering	22
3	Metode og metodologi	24
3.1	Metodologi	24
3.2	Kvalitativ metode	25
3.3	Etiske betraktninger	26
3.3.1	Forskere subjektivitet og objektivitet.....	27
3.4	Gjennomføring av datainnsamlingen	27
3.4.1	Intervju	28
3.4.2	Dokumenter.....	31
3.4.3	Observasjon.....	32
3.5	Analyse av datamaterialet	33
3.6	Studiets troverdighet	33
3.7	Oversikt over dokumenter	34
3.8	Oversikt over seminarer og konferanser	36
4	Funn	38
4.1	Rapporter og dokumenter	38
4.1.1	Forståelser av klimarisiko	38
4.1.2	Rollen til forsikring.....	39
4.1.3	Konsekvenser	42
4.1.4	Utfordringer	43
4.2	Seminar og konferanser	44
4.2.1	Forståelser av klimarisiko	44
4.2.2	Utfordringer	46
4.2.3	Klimarisiko	46
4.2.4	Løsninger	47
4.2.5	Rollen til forsikring.....	47
4.3	Intervjuer	48
4.3.1	Klimarisiko	48
4.3.2	Konsekvenser for selskapet.....	49
4.3.3	Utfordringer	50
4.3.4	Rollen til forsikring.....	52

4.3.5	Veien videre for forsikringsbransjen	56
4.4	Oppsummering	57
5	Analyse	58
5.1	Forsikringsbransjen og klimarisiko.....	58
5.1.1	Endringer.....	59
5.1.2	Forhold som beskytter selskapet mot klimarisiko	61
5.2	Forsikringsbransjen som en løsning	62
5.2.1	Rollen til forsikring.....	63
5.3	Utfordringer.....	66
5.3.1	Relasjon til myndigheter	67
5.3.2	Norsk Naturskadepool	68
5.4	Klimaendringer – risikosamfunnets siste fase?	69
5.4.1	Klimaendringer og risikosamfunnet	70
5.4.2	Definisjonsprosesser og makt	72
5.4.3	Løsninger for det reflekssive samfunnet	73
6	Konklusjon	76
6.1	Forståelse av klimarisiko	77
6.2	Produksjon av risiko	78
7	Referanseliste.....	80
	Vedlegg 1: Liste over respondenter	84
	Vedlegg 2: Liste over dokumenter.....	85
	Vedlegg 4: Intervjuguide.....	87
	Vedlegg 5: Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt	88

1 Introduksjon

I de tre siste tiårene har temperaturen på jordoverflaten vært høyere enn noe annet tiår siden 1850 (IPCC, 2013) og konsekvensene av dette blir synligere og synligere. Også det norske mediebildet var i 2018 preget av ulike værekstremer, med rødt flomvarsel da våren kom (Lusæter & Nordby, 2018; NTB, 2018), kraftig tørke i sommerhalvåret (Flaarønning, 2018) og nye kraftige regnfall på høsten (Johansen & Krantz, 2018). Som en konsekvens av dette har det også vært påfølgende debatter om at de nye klimaforholdene vil kreve tilpasning fra både myndigheter (Fyen, 2018) og enkeltindivider (Svendsen et al. 2018). Med en fortsatt rask økning av klimagasser kan man forvente at klimaet i Norge vil fortsette å endre seg frem mot slutten av dette århundret (Hanssen-Bauer et al., 2015). Forventede endringer vil blant annet være: økning i årstemperatur på ca. 4,5°C; økning i årsnedbør på ca. 18%; at frekvensen og styrken av styrtregn vil komme hyppigere; flommer som følge av regn vil bli større og hyppigere; havnivået vil øke med mellom 15 og 55 cm avhengig av lokasjon (Hanssen-Bauer et al., 2015).

Klimaendringer defineres av IPCC (2012:29) som “... an alteration in the state of the climate that can be identified by changes in the mean and/or the variability of its properties, and that persists for an extended period, typically decades or longer”. Disse endringene kan delvis forklares med naturlige variasjoner, men man kan også med sikkerhet si at de menneskeskapte påvirkningene er tydelige og at ”it is *extremely likely* that human influence has been the dominant cause of the observed warming since the mid-20th century” (IPCC, 2013:17). Denne påvirkningen har vært så omfattende at man nå snakker om en ny geologisk epoke, den antroposentriske, hvor menneskelig aktivitet har omfattende påvirkning på jordens grunnleggende systemer (Steffen et al., 2018). Utslipp av klimagasser er en av de største årsakene til endringene, og en fortsettelse av dette vil føre til videre oppvarming og endring i alle komponenter av vårt klimasystem (Steffen et al., 2018).

1.1 Forskningsspørsmål og vitenskapelig relevans

Klimaendringer og ekstremvær har flere konsekvenser, og i Norge ser man at erstatninger knyttet til naturskader og overflatevann har hatt en kraftig økning de siste årene. Tall fra Finans Norge, 2018a) viser at mens man i perioden 1998 til 2007 hadde erstatninger tilsvarende 2341 millioner norske kroner tilknyttet naturskader, så har dette tallet vokst kraftig i perioden 2008 til 2017 og steget til 8873 millioner norske kroner. Størst er

utfordringer knyttet til overflatevann hvor man også ser en stødig vekst (Finans Norge, 2018a).

Innenfor geografien har man vært opptatt av og knytte konsekvensene av naturskader opp mot menneskers og steders *sårbarhet*, et begrep som tar med seg både fysiske og sosiale aspekter (Cutter, 1996). I en norsk kontekst spiller forsikringsbransjen en sentral rolle i å sikre en følelse av trygghet, men med klimaendringer følger det også nye utfordringer. Utgangspunktet for denne oppgaven har vært å se på hvordan skadeforsikringsbransjen responderer på klimaendringer og økende skadeutbetalinger, og hvordan dette påvirker deres syn på klimarisiko.

En del av det teoretiske rammeverket jeg har brukt i denne oppgaven er Ulrik Beck sin teori om risikosamfunnet. Dette kjennetegnes som en epoke etter industrialiseringen hvor den herskende logikken nå er risiko. Mer utdypende så betyr det at de risikoene vi forholder oss til i dag er kommet som et resultat av teknologisk og politisk utvikling, drevet av en tanke om å kontrollere en uforutsigelig fremtid. Et paradoks oppstår i samfunnets respons på dette ettersom jo mer vi forsøker og kontrollere fremtiden, jo større sannsynlighet er det for at vi lager nye uforutsigelige risikoer. Dette samfunnet kjennetegnes da ved at man selv skaper de problemene og utfordringene som man konfronteres med.

For å følge Beck (1997) sin forståelse av det moderne risikosamfunnet så er klimaendringer og ødeleggelse av naturen en konsekvens av våre forsøk på og utvikle og ”bedre” samfunnet, noe som kan forsvares ettersom man vet hva som har ledet til en global oppvarming av klimaet. *Risiko* er også et begrep det er tilknyttet mye makt og politikk rundt, ettersom definisjoner og forståelser av dette begrepet har mye å si for hvordan vi velger å bygge våre samfunn.

Forståelse og beregning av risiko er kjernen i forsikring, og med klimaendringer som en voksende risiko bør det være stor interesse i å arbeide for å minske konsekvensene av dette. På bakgrunn at dette ønsker jeg i denne oppgaven å svare på:

1: Hvordan forstår den norske forsikringsbransjen klimaendringer som en risiko?

2: Hvordan bidrar den norske forsikringsbransjen til reduksjon eller produksjon av risiko?

Med andre er ikke denne oppgaven skrevet for å komme frem til noen løsning i hvordan man best kan tilpasse seg konsekvensene av klimaendringer i Norge, men det er heller et forsøk på

å komme nærmere en forståelse av hvordan forsikringsbransjen forstår klimaendringer og hvordan denne forståelsen former deres arbeid rundt denne tematikken.

Samfunnsforskning skal ta utgangspunkt i problemer man finner i samfunnet, og belyse disse, for at man skal få en bedre forståelse av sosiale fenomener (Thagaard, 2013). Denne oppgaven gjør seg dermed relevant ved at den berører flere viktige temaer som klimaendringer, forståelse av dette som en risiko og hvordan store institusjoner reagerer på de. Ved å se på dette kan man komme nærmere en forståelse av hvordan samfunnets holdninger til klimarisiko formes og bedre våre metoder for å takle dette.

1.2 Den norske konteksten

Før jeg går videre anser jeg det som relevant og gi en oversikt over det norske forsikrings- og finanssystemet. Finansbransjen innebærer næringer som tilbyr tjenester som bank, forsikring, investorer og kapitalforvaltere (Finans Norge, 2018a). I Norge er de fleste av disse samlet under hovedorganisasjonen Finans Norge, en organisasjon som fungerer som finansnæringens stemme utad mot ulike deler av det norske (og det internasjonale) samfunn (Finans Norge, Udatert). Disse næringene ser man på mange områder er utsatt for lik risikoeksponering, men det finnes også noen spesifikke utfordringer og muligheter for forsikringsbransjen (Finans Norge, 2018a). Dette skillet mellom forsikringsbransjen og resten av finansnæringen kom ikke alltid like klart frem under seminarene eller i dokumentene, så jeg vil presisere når det er snakk om de ulike næringene.

Det norske forsikringsmarkedet består av 87 skadeforsikringsforetak per 2018, hvor det er to store selskaper, Gjensidige og If Skadeforsikring som utgjør omtrent halvparten av markedet (Finans Norge, 2018a). De 87 selskapene har til sammen en forvaltningskapital på over 200 milliarder kroner og forvalter et premievolum på 56.7 milliarder kroner (Finans Norge, 2018a). I stor grad reguleres dette markedet på europeisk nivå, og hensikten bak dette er at det skal sikre bransjen stabilitet og trygghet. Likevel er det på enkelte områder man ser at det norske systemet skiller seg ut.

1.2.1 Norsk Naturskadepool

I Norge har man innført det man kaller alminnelig naturskadeforsikring som er en forsikringsordning som er obligatorisk ved at den følger med som dekning ved kjøp av brannforsikring (Norsk Naturskadepool, udatert a). Ordningen, slik vi kjenner den i dag, skal fungere som et kontaktledd mellom Landbruksdirektoratet og alle forsikringselskaper

forsikringsselskap med kunder i Norge som tegner brannforsikring (Norsk Naturskadepool, udatert, a). Hensikten er at det skal utlikne naturskadeerstatningene mellom selskapene samtidig som det skal ivareta reassuransedekningen av norsk naturskadeforsikring (Lovdata.no, 2017.). Norsk Naturskadepool driftes av Finans Norge og skal sørge for at befolkningen i stor grad har dekning mot naturskader. Poolen fungerer slik at den blir fordelt på medlemsandelen de ulike selskapene har i poolen, og kundene selv trenger kun og forholde seg til eget selskap (Norsk Naturskadepool, Udatert a).

Naturskader blir her ansett for å være "... skade på ting som direkte skyldes skrev, storm, flom, stormflo, jordskjelv eller vulkanutbrudd." (Norsk Naturskadepool, udatert, b.), og det er i de sakene hvor skaden ikke kan dekkes av andre typer forsikring at tjenesten skal tilby erstatning. Ordningen er unik ved at den har et så vidt omfang, og det er i all hovedsak flom som er den største skadeårsaken og står gjennomsnittlig for ca. 70 % av skadene som erstattes (Landbruksdirektoratet, udatert a.)

2 Teoretiske perspektiver

2.1 Risiko

Måten vi som mennesker forholder oss til og forstår risiko har stor betydning for hvordan vi organiserer og strukturerer samfunnene og livene våre. Denne påvirkningen dette begrepet har på våre liv har følgelig også gjort det til et attraktivt analytisk konsept, og det har blitt gjort flere forsøk på å prøve å forstå hvordan vi mennesker velger hvilke risikoer vi skal ignorere, akseptere og frykte (Douglas & Wildavsky, 1982). Hva som påvirker eller leder til disse valgene og hvordan man eventuelt kan endre eller påvirke menneskers forståelse av hva som utgjør en risiko er også sentrale spørsmål (Douglas & Wildavsky, 1982). Dette kapitlet vil fokusere en del på konseptet risiko, men jeg vil også dra inn mer geografiske perspektiver. I geografien har man lenge vært opptatt av å se på dette, og da spesielt i sammenheng med sårbarhet og farer (Cutter, 1996).

Ved første øyekast kan begrepet risiko virke åpenbart: det antyder en fare eller en potensiell uheldig hendelse. Dette begrepet har likevel bevist seg å være full av forvirringer og misforståelser (Fischhoff, Hope & Watson, 1984). Denne forvirringen har potensialet til å bygge opp, styre eller endre samfunnene våre og en forståelse av dette begrepet er dermed helt sentralt i møte med vår tids største risiko: klimaendringer.

2.1.1 Forståelser av risiko

Begrepet kan som sagt virke åpenbart, og for de fleste vil det være et begrep som antyder at en (negativ) hendelse kan skje. Likevel er måter å definere det på mange, og det er også diskusjonene om hvorvidt det i det hele tatt lar seg gjøre. Jaeger et al. (2001:17) definerer risiko som “A situation or event in which something of human value (including humans themselves) has been put at stake and where the outcome is uncertain.” Denne definisjonen forstår risiko som en situasjon som fører med seg en potensiell straff eller negativ konsekvens, hvilket gjør at den passer inn i en tradisjonell forståelse av begrepet. Fischhoff, Hope og Watson (1984) på sin side argumenterer for det ikke finnes noen *rett definisjon* ettersom ingen definisjon kan passe alle utfordringer, men at man må se på *valg av* definisjonen fordi dette er politisk og viser hva som er viktig og hva som blir lagt vekt på i en gitt situasjon. De peker på at enhver tolkning og håndtering av risiko er tett forbundet med våre individuelle og kollektive liv, og at det dermed er viktig å se på hvordan begrepet og ulike forståelser av det fører til komplikasjoner. Ut i fra denne forståelsen ser man da at tid og kollektive tanker om risiko dras frem som sentrale aspekter ved begrepet.

Selv om de avviser en universal definisjon, utformer de en nokså generell forståelse av hva en definisjon burde inneholde, og sier at "... the most general role for a definition of risk is to provide a coherent, explicit, consistent expression of one subset of the consequences arising in risky decisions." (Fischhoff, Hope og Watson, 1984:127-128). En definisjon burde da ta eksplisitt stilling til alle aspekter ved en risiko, slik at man kan gjøre en så helhetlig og objektiv vurdering som mulig. Her er det viktig å påpeke at de kun anser objektivitet som en aspirasjon, ikke noe som kan oppnås i sin helhet. Dette gjør de for å rette opp i en misforståelse de mener har eksistert i lengre tid mellom "objektiv" og "subjektiv" risiko. Her har det vært en forståelse av at eksperter og vitenskapen har påberopt eierskap over den første, mens subjektiv risiko har blitt ansett for å være den irrasjonelle holdningen til ikke-eksperter, eller folket (Fischhoff, Hope og Watson, 1984). Dette mener de fører til en problematisk holdning rundt risiko da folket kan ha en ulike og bredere forståelse av hvilke konsekvenser en risiko kan ha for et samfunn, konsekvenser som ikke blir lagt vekt på eller kommer frem via forskning.

Fischhoff, Hope og Watson (1984) anser tidsrom for å være et sentralt aspekt ettersom dette er konteksten som skaper forholdene som avgjør om vi bryr oss om en risiko. Et klart karaktertrekk ved vår tid er globalisering, og Jaeger et al. (2001) mener at risiko i dag må ses i lys av dette og identifiserer tre måter risiko skiller seg fra «før» og «nå». Før hadde risiko en mer lokal påvirkning, i dag handler det mer om trusler rettet mot økosystemet vårt; før var de geografisk avgrenset, nå er de globale; før var risikoer mer rettet mot en gruppes posisjon/situasjon, mens de nå i større grad er felles. Globalisering mener de dermed har ført til at store hendelser og katastrofer i dag påvirker alle, hvilket gjør at tanker om risiko i større grad blir en kollektiv opplevelse. Videre forklarer Fischhoff, Hope og Watson (1984) at tidsrommet man velger å se en risiko i har stor påvirkning for hvor alvorlig man anser en risiko for å være. Radioaktiv stråling er her et godt eksempel å bruke, da dette er noe man først ser konsekvensene av over en viss periode, ettersom man blir utsatt for dette over tid.

Hvordan man velger å tilnærme seg risikoer mener Wisner et al. (1994) avhenger av hva slags syn man har på årsaken(e) bak risikoen, og her skiller de mellom tre generelle tilnærminger. Den første er hva man kan kalle en *realisttilnærming*, hvor risiko blir ansett som en objektiv fare som eksisterer og som dermed kan bli målt uavhengig av prosesser og strukturer i samfunnet. Det andre synet kjennetegner de som *svakt konstruktivistisk* og man anser risiko for å være en objektiv fare, men som alltid blir mediert inn i våre liv via samfunnsprosesser og –strukturer. Den siste er da *sterk konstruktivistisk*, hvor man tenker at ingenting er en risiko i seg selv, men at det er et produkt av historiske, politiske og sosiale

måter og *se* risiko. Disse ulike tilnærmingene vil enten skape eller minske spillerom rundt hvordan man velger å takle en risiko. I neste del vil jeg fokusere på Ulrich Beck og hans teori om *risikosamfunnet*. Wisner et al. (1994) plasserer denne teorien under en sterk konstruktivistisk tilnærming, og den har vist seg å bli stående som svært sentral i mye av forskingen på risiko i det moderne samfunnet.

2.1.2 Risikosamfunnet

Mennesket har en unik evne til å påvirke miljøet rundt seg, og konsekvensene av våre handlinger har de siste tiårene blitt tydeligere og tydeligere. Dette viser også hvordan vi som art har evnen til å endre risikobildet rundt oss, og en sentral teoretiker knyttet til dette emnet er Ulrich Beck, og hans teori om *risikosamfunnet*. Beck (1997) mener at risikosamfunnet representerer en ny epoke og en overgang fra industrisamfunnet, hvor det skjer et skille i hva som regnes som den *herskende logikken*. I Industrisamfunnet var det produksjon og rikdom som drev utviklingen, mens man i den nye epoken ser at denne logikken nå drives av risiko. Med dette mener ikke Beck (1997) at risiko er et nytt fenomen, men at det er vesentlige forskjeller som gjør at det i den moderne tid skiller seg fra fortidens risikoer. For å utdype dette bruker han Christofer Columbus som eksempel: da han dro ut på sine reiser tok han udiskutabelt en risiko, men denne risikoen var personlig, og utgjorde ingen global trussel. Risikoer i dag, slik som de som oppstår i forbindelse med lagring av atomavfall, har derimot det potensiale i at det kan utgjøre en trussel for hele menneskeheten, og Beck (1997:29) mener da at ”Ordet ”risiko” hadde i denne (tidligere) epoken en bikklang av mot og eventyr, ingen bismak av en mulig tilintetgjørelse av alt liv på jorda.”. Knyttet opp mot dette eksempelet er også annet viktig aspekt ved risikosamfunnet, nemlig at det er ofte et stort skille mellom de som skaper risikoen, og de som blir ofre for den (Beck, 1997).

Hvordan vi sanser risikoer mener Beck også er ulikt mellom de to epokene. Her lager han et skille mellom nåtidens risikoer fra fortidens ved at tidligere hadde man risikoer som var mer ”sansbare”, ved at man for eksempel kunne både se og lukte kloakken i byer som truet befolkningens helse. Dagens risikoer mener han ikke like godt kan oppdages av sansingen, men lever ”i de kjemisk-fysiske formlenes sfære” (Beck, 1997:30), som ved atomtrusler. Dette flytter oss også mot et annet argument av Beck, at mens risikoene fra industritiden var et resultat av det man kan kalle en utilstrekkelig teknologi, så kan man si at risikoen i dag *skyldes* teknologi:

”Dagens risikoer og farer skiller seg altså vesentlig fra deres tilsynelatende motstykker i middelalderen gjennom trusselens *globalitet* (...) og dens *moderne* årsaker. Det er *moderniserings*risikoer. De er

produkter av det samlede industrielle fremskrittmaskineri og øker systematisk med dets videreutvikling.” (Beck, 1997:30)

Aspekter ved risikosamfunnet

Det Beck ønsker å gjøre er å se på den sosiale arkitekturen og den politiske dynamikken som danner rammene for det han mener har et sivilisasjonstruende potensiale, og han skisserer resonnementene sine inn i fem teser. Den første tesen handler om at risiko i dag, som nevnt over, kommer som et resultat av produksjonsutvikling. Risikoene han sikter til her er først og fremst risiko man ikke ”ser”, som radioaktivitet eller forurensning av vann, luft og lignende. Dette er stoffer som (ofte) skaper irreversible skadevirkninger og som i deres første stadium kun eksisterer i viten(-skapen), og det er også her disse kan ”... endres, forminskes eller forstørres, dramatiseres eller bagatelliseres, og er i så måte i usedvanlig grad åpne for sosiale definisjonsprosesser” (Beck, 1997:31). Tilgangen til å påvirke en risikodefinsjon kan man her også se blir et politisk anliggende.

Den andre tesen handler om hvordan fordeling og økning av risikoer skaper en forstyrrelse i tidligere skiller og avgrensninger som vi har bygd samfunnene våre rundt, for eksempel klasse og nasjonalstater. Et individs stilling i samfunnet kan fortsatt gjøre en mer utsatt for en risiko, men før eller siden vil risikoen ramme alle, også de som tidligere har hatt en fortjeneste på den. Risikoene ser heller ikke landegrenser og vil på den måten undergrave tidligere jurisdiksjoner knyttet til nasjonalstaten. Den tredje tesen er at spredningen og kommersialiseringen av risiko har blitt *big business*, og at den i stedet for å bryte med kapitalismens logikk bare bygger den opp ved å lage et umettelig behov. Beck (1997:32) kaller moderniseringsrisikoer en økonoms drøm, fordi ”Sult kan man stilne, behov kan man tilfredsstille. Sivilisasjonsrisikoer er en *behovsbrønn uten bunn*, uuttømmelig, uendelig, selvfyllende.”. Den fjerde tesen tar for seg kunnskap og den rollen det har i møte med disse risikoene. Risikoer rammer en, det er ikke noe man har, så i en risikosituasjon så er det din egen bevissthet som bestemmer din tilværelse, og ikke stillingen din i samfunnet. Kunnskap om risiko får også da en politisk betydning, og en sentral oppgave vil være at man danner og sprer denne kunnskapen. Den femte, og siste, tesen forklarer hvordan det i risikosamfunnet oppstår politisk potensiale for katastrofer. Beck bruker tap av skog som eksempel, og ser at med en gang denne diskusjonen går inn på driverne bak disse tapene, altså når man ønsker å fjerne årsakene til industrialiseringen, så kommer politikken raskt på banen. Da blir det tydelig at definisjoner av risiko ikke lenger handler om skader på natur, miljø eller menneske, men om ”sosiale, økonomiske og politiske konsekvenser av disse konsekvensene” (Beck, 1997:32). Risikosamfunnet, mener han, er et katastrofalt samfunn hvor man står i fare for at

unntakstilstanden blir normaltilstanden, og en avverging og håndtering av disse risikoene vil innebefatte en omorganisering av makt og kompetanse.

Den andre modernitet

Hva er det som har ført til disse systemene? I den moderne tid, altså overgangen fra agrar- til industrisamfunnet, har mennesket (hatt en forestilling om at vi har) levd atskilt fra naturen, men Beck argumenterer for at det man ser i den nye epoken er at sammenhengen mellom mennesket og natur blir tydeligere. I risikosamfunnet mener han å se en integrert forståelse av ”natur”, ettersom risikoene her er et resultat av koblingen mellom naturen og sosiale, politiske og økonomiske systemer. En måte dette gjør seg tydelig er ved at risikoer går i dag på tvers av tidligere kjente grenser og knytter objekter sammen som tidligere ikke hadde tilknytning:

”Mestring av risiko tvinger til overblikk, til samarbeid på tvers av alle omhyggelig opparbeidede og velpleide grenser. Risikoer går *på tvers* av skillet mellom teori og praksis, *på tvers* av fag- og disiplingrenser, *på tvers* av spesialiserte kompetanser og institusjonelle ansvarsområder, *på tvers* av skillet mellom verdier og kjensgjerninger (...) og *på tvers* av de tilsynelatende institusjonelt atskilte områdene politikk, offentlighet, vitenskap og økonomi.” (Beck, 1997:89)

Beck mener risikosamfunnet er en ny fase i moderniteten, at man har utviklet seg til å bli et *refleksivt samfunn*, altså et samfunn som konstant reflekterer og reagerer på seg selv (Beck, 1997:235) og forklarer at ”Refleksive, moderne samfunn (...) er kjennetegnet ved at de i utstrakt grad selv skaper de problemer og utfordringer de konfronteres med”. Denne refleksive holdningen betyr at man blir opptatt av de utilsiktede konsekvensene som ligger i fremtiden og man får et behov for å kontrollere disse. Resultatet av dette er at hendelser som enda ikke har skjedd, og som man ikke vet om eller hvordan vil skje, påvirker hvordan vi handler i nåtid.

Beck (1997) argumenterer også her for at et paradoks tilknyttet dette er at jo mer vi forsøker og kontrollere fremtiden, jo større sannsynlighet er det for at den kommer til å overraske oss, et argument han utdyper ved å bevege forestillingen om risiko gjennom to faser: I den første fasen vil denne forestillingen kun bli ansett som en nødvendighet, som ”et middel til å åpne opp grenser etter hvert som fremtiden invaderes” (Beck, 1997:278). Her er forestillingen basert på at risikoen lover å gjøre uforutsigeligheten som fremtiden bringer forutsigelig. Etter hvert som disse nye risikoene gjennomsyrrer naturen og tradisjonene forsvinner så oppstår nye former for uoversiktighet og man får det Beck (med Giddens)

(1997) kaller *produserte usikkerheter*. Risiko i den andre modernitet er dermed et resultat av vitenskapelige og politiske bestrebelser på å minimere og kontrollere risikoer.

Dette får også en videre konsekvens: i den første fasen så sitter man ofte med en forestilling hvor man tenker at de godene som produseres som et resultat av industriell og teknologisk utvikling er bra og ikke minst nødvendig. Slike holdninger gjør også at det blir lettere å legitimere risikoen som oppstår som et resultat av dette som en *bivirkningsrisiko* (Beck, 1997), og konsekvensene av dette er tett tilknyttet det Beck (1997) kaller *den organiserte uansvarlighet*.

Den organiserte uansvarlighet

Denne forestillingen om bivirkningsrisikoer har ikke alltid en uendelig levetid, og noen ganger blir risikoene avslørt og anerkjent. Det er i dette øyeblikket man ser at samfunnet kritiserer seg selv og forsøker å finne løsninger på problemet, men fortsatt innenfor de samme strukturene, og her kommer ett av Becks (1997:282) hovedpoeng: ”I alle bøkene mine forsøker jeg å vise at tilbakevendingen til det industrielle modernes teoretiske og politiske filosofi er dømt til å mislykkes i den globale risikos tidsalder”. Når denne kritikken oppstår så blir da et annet problematisk aspekt ved risikosamfunnet synlig: den *organiserte uansvarlighet* (Beck, 1997).

Den organiserte uansvarlighet viser til en tendens hvor det ikke er noen som sitter med ansvaret for risikoene lenger, noe som kommer som et resultat av at vi stadig forsøker å kalkulere risikoer etter industrisamfunnets logikk. Dagens risikoer, de vi møter på i *den andre modernitet*, kan ikke behandles på lik måte.

«Organisert uansvarlighet gjør det lettere å forstå hvordan og hvorfor det moderne samfunns institusjoner uunngåelig må erkjenne katastrofenes realitet og samtidig benekte dens eksistens, dekke over dens opphav, avskjære erstatning og forhindre kontroll. Sagt på en annen måte: Det som kjennetegner risikosamfunn er paradokset med stadig mer omfattende miljødeleggelser, registrerte og mulige, og vekst i miljølovgivning og miljøbestemmelser.» (Beck, 1997:283)

Årsaken til at ingen blir holdt ansvarlig er fordi man opererer etter definisjonsforhold rundt risiko som er skapt og utviklet innenfor regelverk, strukturer og institusjoner som er tilknyttet industrisamfunnet, og som da vanskelig overføres til vår epoke. En løsning på dette mener Beck (1997:285) vil være det han kaller ”et ansvarlig moderne”, altså et samfunn hvor man i forkant av teknologisk utvikling og økonomiske endringer debatterer konsekvensene, før disse settes til live og beslutninger tas. Her vil da potensiell ny innovasjon og produksjon gå gjennom en prosess hvor fremtidig risiko blir tatt høyde for, og må forklares og forsvares, før man påfører det på en befolkning. Ansvaret rundt risiko blir her flyttet fra ”forurenser betaler, til forurenser beviser” (Beck, 1997:286). For Beck (1997) har miljøpolitikk lenge blitt satt i

etterkant av en produksjonsprosess, noe som hindrer arbeid direkte rettet mot årsakene til problemet. I risikosamfunnet så er dette et organisatorisk- og systemproblem og kan dermed ikke ordnes i sin helhet om man ikke gjør endringer som forandrer på nettopp disse strukturene.

2.1.3 Valg av risiko

Uansett hva som skaper risikoer, så er dette noe vi møter på hver dag, i større eller mindre grad. Disse tar vi stilling til, men valgene vi tar er ikke alltid veloverveid og målt opp mot hverandre. Så i en hverdag hvor man til stadig møter på risikoer som man kollektivt eller individuelt må ta stilling til, hvordan velger man da? Hvordan individer og grupper velger en risiko og komplikasjonene det potensielt kan lede til, er noe Douglas og Wildavsky (1982) utforsker i ”Risk and Culture”. De ønsket å vite hva det er som gjør at mennesker velger (bort) en risiko ovenfor en annen, og i arbeidet deres fokuserer de på hvordan synet på naturvern og forurensning som risiko endrer seg over tid. Denne typen risiko, altså skader på natur og miljø, mener de er annerledes i vår moderne tid sammenlignet med hva den var før ved at dagens forhold kjennetegnes på tre områder: det er uenighet rundt (hva som er) problemet, ulike mennesker bryr seg om ulike risikoer, og kunnskap og handling er ikke synkronisert. Kort fortalt står vi da overfor en situasjon hvor det er en grunnleggende uenighet hva som er risikabelt, hvor risikabelt det er og hva man skal gjøre med det.

Paradokser

For å da kunne ha en effektiv politikk rundt risiko og sikkerhet er det viktig å forstå hvordan mennesker tenker og responderer på dette. Mennesker er svært utsatte for å kunne danne seg skjeve risikobilder, og når man først har etablert en risiko som en sannhet ser man at det kan være utfordrende å endre på dette bildet, selv om man presenterer motstridende beviser (Slovic, 1987). For å forstå menneskers oppfattelse av risiko på individnivå så bruker Slovic (1987) en psykologisk tilnærming og forklarer at mennesker tar i bruk et sett med mentale strategier i et forsøk på å forstå verden rundt seg. Forskning på hvordan mennesker måler risiko opp mot hverandre viser at oppfatning av risiko er forutsigbart og at modeller man bruker for å studere dette ofte er gode på å identifisere likheter og forskjeller mellom grupper (Slovic, 1987). En vanlig holdning viser seg også å være at mennesker er villige til å ta store risikoer som har potensialet til å ha fatale konsekvenser så lenge de er frivillige, og at katastrofer som oppnår stor mediedekning skaper et skjevt inntrykk av hvor stor en risiko er. Denne forskningen viser at det finnes store feil i den offentlige holdningen til risiko, men det er også mye kunnskap her. Selv om ikke-eksperter mangler rett informasjon om en skade, så

er konseptualiseringen av risiko her langt rikere enn hva den er hos eksperter. Slovic (1987) konkluderer derfor med at for at risikokommunisering og –styring skal være vellykket så er man nødt til å forstå at begge sider (eksperter og ikke-eksperter) har noe å bringe til bordet og hver side må respektere den andres kunnskap, et argument som også blir støttet i senere tid av (Lorenzoni, Pidgeon, & O'Connor, 2005).

Douglas og Wildavsky (1982) finner også andre paradoksale aspekter ved menneskers holdninger til risiko. Det ene er at man i dag, spesielt i utviklede land, har ubegrenset tilgang på informasjon og kunnskap om risikoene vi omkranser oss med, og denne utviklingen har gitt oss evnen til å beskytte oss selv i mye større grad enn tidligere. Dette ser likevel ikke ut til å bety at vi føler oss tryggere, for vi er mer opptatt av helse og sikkerhet enn noen sinne. En forklaring på dette diskuterer Inglehart (1997) hvor han ser på hvordan verdier i et samfunn skiftes. En teori er at når et samfunn har oppnådd en så høy form for velstand at det ikke lenger er høyere inntekt som er målet, så får man i stedet et ønske om kontroll over sosiale krefter. I følge denne teorien arbeider alle for de felles interessene som tilhører sin sosioøkonomiske gruppe, men det er også her denne teorien blir problematisk. Om det var slik så ville det vært elitene som kjempet for en mer rettferdig verden, hvilket vanskelig lar seg forsvares om man skal putte dette i et historisk perspektiv.

Det må derfor være andre drivere bak dette ønsket om kontroll. Douglas og Wildavsky (1982) anser samfunnene våre for å være satt sammen av en kombinasjon av sikkerhet og frykt, og at vår oppfatning av risiko dermed blir en sosial prosess. De avgjørelsene vi tar rundt hvilke risikoer vi (ikke) skal ta avhenger da av de verdier, trosretninger og alternativer som brukes i denne avgjørelsen, og å endre en risikooppfattelse avhenger da av å kunne endre den sosiale organiseringen.

Sosiale påvirkninger av risikoforståelser

Hvordan vi oppfatter risiko tyder da på å være noe som er svært utsatt for påvirkning fra sosiale relasjoner og i forskning på risiko står *Social Amplification of Risk* sentralt. Dette er et kjent rammeverk hvor man ser på hvordan (sosiale) prosesser og interaksjoner øker eller demper vår oppfatning av risiko, og hvordan dette igjen påvirker vår atferd og kan føre til sekundærpåvirkninger som går langt utover de som ble direkte utsatt for hendelsen (Jaeger et al., 2006). Kombinasjonen av en fysisk hendelse og dens interaksjon med psykologiske, institusjonelle, sosiale og kulturelle prosesser avgjør konsekvensen hendelsen har på sosiale og økonomiske strukturer. Her er man opptatt av å se på signaler som skapes som en respons på en hendelse, og hvordan da flere signaler og svar på disse til slutt former en melding

(Jaeger et al., 2006). Disse meldingene kan oppstå i en gruppeprosess, men kan også skapes av individuelle aktører, og det er driveren bak informasjonen og innholdet som ofte blir ansett for å være av analytisk verdi. Komparativ analyse av slike meldinger om risikoer i et samfunn kan hjelpe med å vise hvordan aktører selektivt tolker fakta og hva man venter av konsekvenser (Jaeger et al., 2006).

Denne forsterkingen eller dempingen av risiko skjer når grupper, institusjoner eller individer velger ut trekk fra en hendelse å fokusere på, og deretter tolker disse etter egne oppfatninger, motiver eller forestillinger. Denne tolkningen blir sendt videre til andre grupper eller individer, og måten dette sendes og responderes på vil da fungere som en forsterkning (Jaeger et al., 2006). Her er det også viktig å huske at de som først mottar signalene ikke er passive respondenter, men at de også selv former informasjonen til egne tolkninger. Dette rammeverket forstår da risiko delvis som noe objektivt, fordi det har skjedd en hendelse, og delvis som en sosial konstruksjon, fordi reaksjonen på hendelsen skapes og viser da at opplevelser av risiko kun delvis kommer av hva som *faktisk* har skjedd. (Jaeger et al., 2006).

Det er også viktig å stille spørsmål om hvorvidt valg av risiko er frivillig eller ikke, om som Beck (1997) forklarte det er det i dag stor forskjell på hvem som skaper risikoer, og hvem som blir utsatt for det. En frivillig risiko viser til et bestemt og overveid valg en gjør, mens en ufrivillig risiko ofte er noe en ikke har noe kontroll over og som er "...imposed by the society in which the individual lives" (Douglas og Wildavsky, 1982:19). Dette er risikoer vi ikke har valgt å ta (de har kommet som en konsekvens av andre valg), de er ofte ikke-reverserbare og de er skjult. Et eksempel på en skjult risiko kan være forurensning, som man ikke alltid kan se, men som kan føre til store skader. Douglas og Wildavsky (1982) poengterer at risiko knyttet til natur og klima ofte er slike ufrivillige risikoer, og at det da ofte er samfunnsmessige strukturer, altså et individs klasse, kjønn, sosiokulturelle status og lignende, som gjør en utsatt eller ikke. Videre mener de da at ufrivillig risiko også kan betegnes som en tom kategori, eller ikke risiko i samme forstand, fordi det da heller er å regne som en kritikk mot samfunnsstrukturer som fører til at noen lever under høyere risiko enn andre. En slik forståelse kan minne om det Wisner et al. (1994) definerte som sterk konstruktivistisk tilnærming til risiko. Når man ikke lenger kan identifisere risiko som noe rent rasjonelt, men at det er noe som er åpent for påvirkning, så ser man også fort potensialet for at dette kan åpne for en diskusjon om makt og politisk tap eller gevinst. Sitter man med makten til å kunne definere risiko så sitter man med muligheten til å påvirke politiske avgjørelser (Fischhoff, Hope og Watson, 1984).

2.2 Risiko og sårbarhet

Klimaendringene vil ha en påvirkning på oss alle, men graden vil variere kraftig. Hvor sårbar man er vil også variere over tid og rom og avhenge av en rekke faktorer som økonomiske, geografiske, kulturelle, politiske og institusjonelle (IPCC, 2012a). Det vil også være et skille mellom utviklings- og utviklede land, hvor det er ventet at de største økonomiske tapene vil være i utviklede land, mens utviklingsland vil oppleve flest dødsulykker og økonomiske tap beregnet etter BNP (Bruttonasjonalprodukt) (Wisner et al., 1994). Hvordan man blir påvirket av dette kan sies og bli avgjort av ens *sårbarhet* og en bred definisjon av dette indikerer at det eksisterer et potensiale for tap (Cutter, 1996), men denne definisjonen utelater en forklaring av hva slags tap det gjelder. En opplevelse av tap kan bety svært forskjellige ting for et individ eller et samfunn, og i likhet med risiko er dette begrepet også tilknyttet mange ulike holdninger og forståelser (Cutter, 1996). *Sårbarhet* har lenge vært tett tilknyttet geografien, da det brukes mye i studier som dreier seg om globale endringer, utviklingsstudier og miljø (Cutter, 1996), og Wisner et al. (1994:11) definerer dette begrepet som: ”The characteristics of a person or group and their situation that influence their capacity to anticipate, cope with, resist and recover from the impact of a natural hazard (and extreme natural event or process)”. Sårbarhet handler da om en kombinasjon av faktorer som avgjør hvilken konsekvens en hendelse vil ha for individer og/eller samfunn. Dette er en forklaring av risiko som belager seg på sosiale strukturer som grunnlag for sårbarhet, eller motstandsdyktighet. Cutter (1996) forsøker å se på dette med mer geografiske metoder, slik hun selv forklarer, og mener at det er viktig å se på de sosiale strukturene på et område, men at man også i større grad må ta med seg de naturlige variasjonene som er på stedet man studerer. Sårbarhet er da koblingen mellom den fysiske risikoen og den sosiale responsen på dette, og hvordan dette utvikler seg innenfor et geografisk domene (Cutter, 1996). I den tradisjonelle forskningen på naturskader har det vanligste vært å se på fysiske elementer i relasjon med skaden, altså hva som fysisk skjer når skader inntreffer, men Schmidtlein et al. (2008) antyder at dette har vært fordi det er denne metoden er mindre komplisert enn å se på elementer knyttet til sosial sårbarhet. Deres (Schmidtlein et al, 2008) forskning antyder også det Cutter (1996) påstår, at den geografiske konteksten er en viktig påvirkning og at steder har en stor betydning for hvordan man skal forstå sårbarhet.

På individnivå er det vanlig å anse fattigdom som en faktor knyttet til sårbarhet, men andre faktorer kan også være klasse, etnisitet, yrke, kaste, kjønn og helse. For samfunn og stater ser man ofte på økonomiske, politiske og demografiske prosesser, eller dens

(dys)funksjonalitet. Disse faktorene er like de Douglas og Wildavsky (1982) identifiserer som årsakene til at en er mer utsatt for (ufrivillig) risiko, og de to begrepene er tett knyttet til hverandre, men det er også et skille. Alexander, i Wisner et al. (1994:50) skiller mellom disse to begrepene ved at:

”Vulnerability refers to the potential for casualty, destruction, damage, disruption or other form of loss in a particular element: risk combines this with the probable level of loss to be expected from a predictable magnitude of hazard (which can be considered as the manifestation of the agent that produces the loss).”

Wisner et al. (1994) identifiserer da risiko som en *kombinasjon* av sårbarhet og fare, og at katastrofer først blir et resultat når disse interagerer. Det er dermed ingen katastrofe om det kun er en fare og ikke sårbarhet, og motsatt.

2.3 Risiko og forsikring

Alle organismer er avhengige av å lære seg å forsvare seg mot farer for å kunne overleve, og i denne kampen for tilværelsen har mennesker i tillegg evnen til å (drastisk) forandre på miljøet rundt seg for å respondere på dette. Dette har igjen ført til at vi både kan skape og redusere risiko, og som en konsekvens av dette er har man bygget opp en rekke institusjoner og samfunnssystemer som skal beskytte mennesker fra risikoer av ulik alvorlighetsgrad. Dette drivet mot å klassifisere og organisere alt rundt oss argumenterer Ravetz (i Douglas og Wildavsky, 1982:3) for å være alt for ambisiøst:

”The hope that one can produce a taxonomy, evaluation, and finally a technical fix to the problems of risks is in substance as ambitious as the program of putting all human experience and value onto a scale of measurements for mathematical or political manipulation.”

Selv om Ravetz (Douglas og Wildavsky, 1982) her forkaster forsøk på å klassifisere og organisere all risiko, så kan man på mange måter si at forsikring er manifestasjonen av nettopp dette. Som jeg vil komme inn på senere så kan forsikring som begrep inneholde så mye, men i en kommersiell forståelse så er forsikring ”en ordning som skal dekke et økonomisk tap som en person kan lide etter en plutselig og uforutsett hendelse” (Forsikringslitteratur AS, 1984:9). Fra gammelt av var det familier og småsamfunn som ble brukt som et slags sikkerhetsnett hvor man delte på byrder. Selv om denne fordelingen av

byrder fortsatt er funksjonen til forsikring i dag, så ser et moderne forsikringssystem noe annerledes ut. De spiller, også i Norge, en viktig samfunnsrolle ved at de tilbyr beskyttelse for økonomisk trygget noe som også gjør at et samfunn har en kollektiv interesse i at dette systemet blir styrt på en stabil og trygg måte (Forsikringslitteratur AS, 1984).

2.3.1 En samling av kombinasjoner

Med sin rolle i samfunnet får forsikring en stor påvirkningskraft i avgjørelsene rundt hvordan vi som samfunn oppfatter risiko, og hvordan vi velger å forholde oss til dette. Hvordan disse systemene ser ut former seg ofte til å bli, svært ulike og man kan da stille spørsmål ved hvordan alle disse ulike systemene har blitt gruppert inn under samme betydning (Ewald, 1991). Forsikring har mange funksjoner og Ewald (1991) skiller mellom forsikring i sin *institusjonelle-* og *abstrakte teknologiske* form, og i sin *form*. Den institusjonelle delen er det vi kjenner til som i de private eller nasjonale selskapene hvor rollen er å klassifisere, skille og organisere risiko, et system som kan ta en rekke ulike former i sitt innhold og mening. Videre, ved å kalle forsikring for en abstrakt teknologi, så sikter Ewald (1991) til nettopp denne grupperingen av disse ulike institusjonene. Dette trenger nødvendigvis ikke være en svakhet ved begrepet, fordi dette også kan gi mulighet for mangfold i ulikhet (Ewald, 1991). Begrepet signaliserer til oss hva en institusjon må være for å være en forsikringsinstitusjon, og på denne måten mener han at man også kan si at teknologien rundt forsikring er "... an art of "combinations"." (Ewald, 1991:197). Forsikring er dermed en kombinasjon av økonomiske og sosiale elementer som igjen følger ett sett av verdier og regler. I det siste og noe litt mer diffuse skillet som han kaller *form* så er det dynamikken mellom institusjonene og den abstrakte teknologien som er i fokus, og på en måte så kan man si at institusjonene er den abstrakte teknologien satt til livs. Denne siste antagelsen er likevel noe Ewald (1991) mener man må være forsiktig med å gjøre, da man da kan antyde at forsikringsinstitusjoner er resultater av en bestemt oppskrift som skal fungere på ulike elementer. Forsikring er ikke *selve* utførelsen av en måte å forstå risiko, men det er *en av mange* mulige utførelser (Ewald, 1991).

Forsikring får, i følge denne teorien, sin form i relasjon til de samfunnsstrukturene den omkranser seg med, altså med de økonomiske, moralske, politiske og sosiale forholdene under en gitt tid. Disse forholdene danner grunnlaget for det Ewald (1991) kaller sikkerhetsmarkedet, og er et marked som både gir muligheter, men som også skaper hindringer. I relasjon til dette legges det til et siste aspekt ved forsikring, *forestilling*, som

man trenger for å sette alle disse tingene i et system. Forsikring er ikke en naturlov som har blitt gitt oss, men det er noe som har blitt bygd opp av ulike hendelser og praksiser, og som tilpasser seg forholdene rundt oss (Ewald, 1991). Dette gjør også at forsikring kan produsere risiko på den måten at man kan lage produkter og *dermed behov*. Dette er da behov som man enten har hatt, godtatt eller ikke hatt, men nå får. På denne måten kan man også si at det ikke er noe som er en risiko *i seg selv*, men alt *kan* være en risiko, det kommer bare an på hvordan man analyserer faren. Dette støtter også opp om teoriene om at det ikke finnes noe objektivt syn på risiko, fordi våre virkelighetsoppfatninger og verdier alltid vil være integrert i slike oppfatninger. (Ewald, 1991; Douglas & Wildavsky, 1982)

2.3.2 Relasjonen til risiko

Risiko er en fundamental del av forsikring ettersom hele forestillingen om forsikring hviler på en tanke om risiko (Ewald, 1991). Forsikring handler da på mange måter om hvordan vi velger å forholde oss til risiko, og kan med det "be defined as a technology of risk" (Ewald, 1991:198). Om vi også går kort tilbake til Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet, og hvordan man i den første fasen av en risiko søker å danne måter og kontrollere og kalkulere fremtiden på, så er det også denne fasen som er forsikringens tilknytning til risiko. Giddens (1999) på sin side mener derimot at man må skille mellom ekstern og produsert risiko, hvor den siste ligner Beck (1997) sin forståelse av risikoproduksjon i den moderne tid. Likevel er det da ved den eksterne, som gjelder hendelser som kan inntreffe uventet, men ofte nok til at man kan forsikre seg mot det, at moderne, private og offentlige, forsikringsordninger får sitt grunnlag. Giddens (1999) mener videre at dette skillet mellom ekstern og produsert risiko skaper utfordringer rundt hvem som skal stå for ansvaret da han også mener at det ikke lenger kan bli plassert naturlig.

Risiko er som tidligere skrevet avhengig av gruppen eller individet som anerkjenner den, og man kan si at forsikring fungerer som en rasjonalisering av forestillinger om risiko ved at man kategoriserer en rekke elementer og kalkulerer mulighetene og omfanget av de. Det er en praksis som er knyttet til kompensasjon hvilket gjør at alt kan være en risiko, eller gjøres om til en risiko, så lenge det faller inn under denne logikken (Ewald, 1991).

Under forsikringens logikk har risiko tre karakteristikk: det er kalkulerbart, det oppleves kollektivt og det er tilknyttet kapital (Ewald, 1991). At risiko er kalkulerbart er et essensielt punkt, og betyr her at om det skal være en risiko så må det være mulig å beregne seg til sannsynligheten for det. Videre er logikken at ulykker og skader er noe som påvirker alle individer, men en risiko operer kollektivt. For forsikring så er det ikke noe som heter en

individuell risiko, hver person er potensielt utsatt og man (kan da) dekkes for det som en gruppe. Den siste logikken som knytter risiko til forsikring er kapital, for det som er forsikret er ikke selve skaden, men de økonomiske tapene det gir (Ewald, 1991). Et viktig poeng i denne sammenhengen er at det ved katastrofale hendelser som medfølger store tap så kan man aldri gi en økonomisk erstatning som vil bøte for opplevelsen, men likevel er det mye av dette som er selve logikken bak forsikring.

Ut i fra dette definerer Ewald (1991:205) forsikring som "the compensation of effects of chance through mutuality organized according to the laws of statistics". Videre legger han også til et annet element: rettferdighet. Forsikring tilbyr en form for rettferdighet hvor man deler på en kollektiv byrde og hvert medlem av denne gruppen kan da få rettet opp i sin situasjon, om det følger systemets regler. For at dette skal fungere må man da kollektivt være enige om det, noe som viser hvor tett forsikring er tilknyttet samfunnet vårt. Utvikling av forsikring skjer derfor i samspill med endringer i samfunnet og det får dermed et sosialt aspekt ved at man forstår seg selv og sin gruppe ut i fra sine problemer knyttet til risiko. Samtidig er det en metode for å tenke at man lever i samspill med naturen, fordi det blir en måte å respondere på dens aktiviteter og katastrofer (Ewald, 1991).

2.4 Klimaendringer som risiko

Naturskader og hvordan mennesker forholder seg til dette har lenge blitt forsket på av geografer, men tidlig forskning på dette hadde to svakheter, som på noen områder ligner de Cutters (1996) savnet i forskningen på sårbarhet. Den første var at det var for mye fokus på å ta den geofysiske hendelsen (skaden) som utgangspunkt, og ikke se på alternative områder som samfunnsstrukturene rundt eller gruppene som levde under disse (White, Kates, & Burton, 1986). Samtidig har man også tidligere vært opptatt av å bruke modeller som skal kalkulere og forutse hvilke avgjørelser mennesker vil ta. Dette kan i noen situasjoner stemme, men da kan man også neglisjere de sosiale og politiske strukturene som begrenser eller muliggjør menneskers handlinger (White, Kates & Burton, 1986). I senere tid har denne forskningen blitt styrket av et bredere fokus, hvor man både ser på menneskers forståelser og handlinger samtidig som man identifiserer elementer som påvirker disse valgene (White, Kates & Burton, 1986), og i møte med klimaendringer er slik forskning viktig (Lorenzoni, Pidgeon & O'Connor, 2005). For Lorenzoni, Pidgeon & O'Connor (2005) så representerer klimaendringer, og konsekvensene av dette, hele spekteret av interesser og metodologiske tilnærminger innenfor forskning på risiko, fordi man er avhengig av å kunne gjøre

vurderinger og analyser fra en rekke vinkler. Kort forklart mener de at klimaendringer er interdisiplinært, et aspekt de mener er viktig å huske når man skal vurdere og avgjøre politikk og reguleringer på dette området. Her poengterer de også det jeg har vært inne på tidligere, om at det er vanskelig å vite akkurat hvordan et samfunn vil reagere på risiko, og når det kommer til klimaendringer så ser man at slike oppfatninger er sterkt knyttet til posisjon, politikk og verdier. En slik analyse antyder nok en gang at skillet mellom den naturvitenskapelig forståelsen av denne risikoen potensielt kan ligge nokså langt unna en persons oppfattelse av den. Lorenzoni, Pidgeon & O'Connor (2005) mener her at vi som samfunn aldri vil klare å respondere rett på klimaendringer, om man ikke klarer å minske avvikene mellom disse oppfattelsene og anerkjenne at begge har en rolle å spille.

IPCC (2012a) undersøker også hvordan vi forholder oss til klimaendringer som risiko og ser da også på metoder for å endre på væremåter. Her ser de på tre ulike læringsmekanismer som avgjør grad av tilpasningsdyktighet og deler de inn i ulike "looper". Den første single loopen kjennetegnes ved at man gjør endringer og tilpasninger basert på de forskjellene man observerer mellom forventede og observerte utfall. Det man i hovedsak fokuserer på her er å forbedre effektiviteten rundt de handlingene man gjør og basere dette arbeidet på et spørsmål om ting *blir gjort rett*. Om man utvider blikket, til en dobbel loop, så flytter man også evalueringen av arbeidet over til å fokusere på om de delaktige aktørene *gjør det rette*. Her blir data og kunnskap produsert med et mål om å danne et grunnlag for kritisk tenking og å utfordre underliggende mentale forestiller rundt hva og hvorfor ting fungerer (IPCC, 2012a). IPCC (2018) slår fast at om man skal klare å holde seg til en global oppvarming på 1.5°C så krever dette store utslippskutt, og store utslippskutt vil kreve nye måter å tenke på, hvilket leder til den tredje og siste loopen. Under denne prosessen så går man dypere inn i utfordringene og stiller spørsmål rundt de underliggende prinsippene (IPCC, 2012a). For å eksemplifisere dette kan man si at det er her Beck (1997) sitt risikosamfunn opererer. Under denne læringsmodellen forsøker aktørene og stille spørsmål rundt hvilke institusjoner og andre maktinstanser som avgjør hva som blir ansett som mulig å gjøre i møte med en utfordring, hvor mye handling eventuelt skal koste og hvilke strategier som er passende å bruke (IPCC, 2012a).

2.4.1 Forsikring og klimaendringer

Forsikring identifiseres i dag som et godt redskap både ved og kunne kompensere for økonomiske tap som følge av klimaendringer, men også for å kunne skape insentiver for å

redusere risiko (Finans Norge, 2018; TCFD, 2017; Bacani, Robins, & McDaniels, 2015). Rollen denne bransjen har fått i arbeidet med å bygge opp motstandsdyktighet har de siste årene vokst, og Surminski, Bouwer, & Linnerooth-Bayer (2016:1) identifiserte at deres rolle også hadde fått økt status under klimaforhandlinger, hvilket ledet til en markering av 2015 som “the year of climate insurance”. En lignende oppdagelse ble også gjort av Matteotti og Nartova (2012), som registrerte at man nevnte forsikring i nesten alle sentrale dokumenter produsert i forbindelse med internasjonale forhandlinger rundt klimaendringer.

Her er det dermed viktig å poengtere at forsikring ikke vil kunne fungere som et universalmiddel mot klimaendringer, da det eksempelvis vil egne seg dårlig som redskap mot endringer som skjer sakte, som stigning i havnivå (Surminski, Bouwer, & Linnerooth-Bayer, 2016). Der forsikring i hovedsak anses for å være et viktig redskap er i sammenheng med skader knyttet til ekstremvær, noe IPCC (2012a:40) definerer som:

”... extreme (weather or climate) event’ to refer solely to the initial and consequent physical phenomena including som (e.g. flooding) that may have human components to causation other than that related to the climate”.

I forskningen på ekstremvær så har det tidligere vært vanskelig å knytte konkrete hendelser direkte opp mot klimaendringer, men IPCC (2012a) argumenterer for at dette kan bli tydeligere i fremtiden, spesielt i enkelte regioner. Ekstremvær kan få alvorlige konsekvenser og anses også for å være katastrofer når de krysser en av tre typer terskler: tid; romlig; intensitet i påvirkningen på befolkningen (IPCC, 2012a).

Selv om ekstremvær ikke alltid fører til katastrofer så kan de fortsatt være veldig kostnadskrevende, og på områder hvor man har god forsikringsdekning så opplever selskapene da også store økonomiske tap. For at selskapene skal ha en beskyttelse selv så opererer de fleste med bruk av reassuranse, som Murname (2004:2) definerer som ”...essentially insurance for the insurance companies”. Dette systemet er en viktig del av den globale forsikringsindustrien ved at det fordeler kostnader og fortjenester mellom selskapene. På denne måten sørger man for at selskaper kan redusere egen mulighet for økonomisk ruinering ved å øke deres kapasitet og stabilisere deres økonomien (Murname, 2004).

Selv om forsikringsselskapene, spesielt de store, har systemer for å beskytte seg selv mot konkurs, så mener Scholtens (2011) at forsikringsselskapene bør bruke sin posisjon i samfunnet for å vise samfunnsansvar, i en større grad enn det de gjør i dag. Scholtens (2011) poengterer her at dette er en bransje som har store muligheter til å påvirke husstander og selskaper slik at de tilpasser seg og tar til seg visse type atferder i bytte mot forsikring.

Forsikring, i alle dens ulike former, er i de fleste samfunn en viktig institusjon og dens mekanismer kan og bør brukes i utformingen av måter og tilpasse seg og minske utfallet av klimaendringer, spørsmålet er bare hvordan (Linnerooth-Bayer, Bals og Mechler, 2010). Under de fleste scenarier knyttet til klimaendringers fremtidige påvirkning så ser man at intensiteten og frekvensen av ekstremvær og katastrofer vil øke, hvilket også betyr at kostnader knyttet til dette mest sannsynlig vil øke med mindre det gjøres proaktive tiltak (Linnerooth-Bayer, Bals og Mechler, 2010), og mangel på forsikring kan i mange tilfeller føre til store konsekvenser for samfunn, forstyrre den økonomiske utviklingen, og gjøre skade for individer, selskaper og stater (Matteotti & Nartova, 2012).

Her ser man at forsikring kan danne et grunnlag for mer strategiske og effektive tilnærminger til klimaskader (Matteotti & Nartova, 2012) og Linnerooth-Bayer, Bals og Mechler (2010) utforsker dette som en mulighet i utviklingsland, og argumenterer for at forsikringsmekanismer har en legitim og lovende rolle i arbeid med tilpasning til klima. De ser at finansielle risikostyringer har potensialet til å redusere de økonomiske konsekvensene en naturkatastrofe kan ha, og at denne tankegangen har ført til at flere myndigheter nå går bort fra en tendens hvor det har vært fokus på å håndtere skader etter at en katastrofe har inntruffet, til og nå støtte finansielle instrumenter som skal fungere før den inntreffer. Som et tilpasningsverktøy ser man da at forsikring kan bli brukt på en rekke måter som ved at man setter krav til fysiske endringer i landskapet om man skal kunne få forsikring, utvikling av varslingsystemer og potensielt til gjenoppretting. De poengterer også her at de langvarige effektene ved dette kan ha blitt undervurdert, og at man ikke kun burde se på forsikring som et alternativ til tilpasning, men at det også kan hjelpe med å redusere risiko, for eksempel ved å fremme livsstilsendringer. Et slikt forsikringssystems funksjon blir da en annen måte å tilpasse i seg til klimaendringer.

Surminski, Bouwer, & Linnerooth-Bayer (2016) stiller også spørsmål ved om det kan være mulig å kombinere et bærekraftig system med en privat sektor som er bygd på et umettelig ønske om vekst. Den avgjørende faktoren her mener de vil være hvordan man inkorporerer klimaendringer inn i et forsikringssystem, og at det ikke kan ende med å fungere som en hindring mot risikoreduksjon. Dette kan skje om man for eksempel danner poolordninger som kan absorbere store nok skader til at insentiver til å arbeide for risikoreduksjon minsker.

I det internasjonale ordskiftet brukes forsikring oftest i samtaler om klimatilpasninger, men forsikring har også en stor påvirkning på samfunnet som finansiell fasilitator. Scholtens (2011) argumenterer for at denne rollen burde kunne brukes av selskapene til å kreve visse

typer atferd av selskaper eller husholdninger. For store selskaper så blir samfunnsansvar knyttet til miljø og klima ofte begrenset til endringer som gjøres innad i selskapet, som kutting i bruk av energi og utslipp, men Scholtens (2011) mener da at man ved å ta i bruk sin posisjon i samfunnet kan ha en større påvirkning.

2.5 Oppsummering

Hver dag utsettes man for risikoer i større eller mindre grad, og hver dag gjør vi valg tilknyttet de. Ved første øyekast er dette et begrep de fleste tilknytter en nokså åpen tolkning til ved at det antyder en potensiell fare eller uheldig hendelse. Hvis man derimot går nærmere inn på begrepet, for å se på hvordan mennesker *forstår* risiko, så ser man at det her er tilknyttet flere paradokser og kontroverser. Det er tett tilknyttet våre individuelle og kollektive liv og vil dermed ha stor påvirkning på hvilke valg man tar, alene og i gruppe.

Et paradoks som dras frem av ulike teoretikere er at man ofte finner skiller, som kan være ganske motstridende, mellom hva som regnes som en ekspert- og en ikke-ekspertforståelse av risikoer. Her kan det da oppstå utfordringer, spesielt tilknyttet politiske avgjørelser, ettersom et lite samfunn kan ha helt motsatte holdninger til konsekvensene av en risiko enn hva man kan finne ut av ved forskning, og man kan da oppleve at de rette avgjørelsene ikke er blitt tatt.

Flere av teoretikerne jeg har presentert argumenterer for at risiko, og forestillinger rundt dette, spiller en stor rolle for hvordan vi skaper våre samfunn, og Ulrich Beck (1997) mener at dette nå har blitt selve drivkraften, eller logikken, i vår tid. I risikosamfunnet gjelder nye regler, og samfunnet står nå ansvarlig for og selv produsere de risikoene vi står overfor. Risikoer i dag er preget av at vi lever i et *refleksivt samfunn*, som konstant reagerer og responderer på seg selv og hvor man i stor grad selv skaper de problemene og utfordringene som man konfronteres med. Et paradoks her er at jo mer vi forsøker og kontrollere fremtiden, jo mer kommer fremtiden til og overraske oss med nye risikoer.

Om risiko er den drivende kraften i samfunnet er det fortsatt ikke klart hva som utgjør en risiko, eller hvordan vi velger hvilke vi skal ta og hvilke vi skal ignorere. Douglas og Wildavsky (1982) identifiserer et utfordrende karaktertrekk ved flere risikoer vi møter på i dag, nemlig at det er uenighet rundt hva som er risikabelt, hvor risikabelt det eventuelt er og hva man kan gjøre for å håndtere det. For Slovic (1987) handler dette om mentale strategier som finnes hos mennesker, som ofte er like i ulike grupper. Forskning på risikoforståelser

viser at de er sterkt påvirket av sosiale prosesser, og konsekvensene av en faktisk hendelse er igjen sterkt påvirket av hvordan hendelsen blir oppfattet.

Sosiale interaksjoner og forståelser av risiko har dermed mye og si for hvordan vi tar de valgene vi tar, og et annet aspekt som virker å ha en påvirkning på hvor stor en risiko er, er vår forståelse av sårbarhet. Som risiko er dette også et begrep hvor forståelsen er preget av tilnærmingen, og tradisjonelt har man hatt en tilnærming som enten har fokusert på den fysiske hendelsen, eller sosiale reaksjoner og evner til å beskytte seg mot hendelsen. Sett med geografiske øyne har dette begrepet lenge vært interessant og mye diskutert, og Cutters (1996) mener at begge de øvrige er viktige, men at det også må ha et klart fokus på stedet man undersøker og de naturlige variasjonene som eksisterer der.

Alle organismer er avhengige av ulike strategier for å forsvare og tilpasse seg ulike farer, og selv om man kan argumentere for at et forsøk på å kalkulere og beskytte seg mot alt av risikoer i denne verdenen ikke er mulig, er det nettopp det forsikring forsøker å gjøre. Disse systemene kan se svært ulike ut, men Ewald (1991) generaliserer de til å være systemer som ligner på hverandre i sin *samling av kombinasjoner* for å forstå risiko, og at forsikring dermed er ”a technology of risk” (Ewald, 1991:198). Risiko er selve fundamentet i forsikring og forsikring kan også skape risiko. Ingenting er en risiko i seg selv, men alt kan være en risiko, og det er dette forsikringsinstitusjoner må tilpasse seg etter.

For Lorenzoni, Pidgeon & O'Connor (2005) representerer klimaendringer hele spekteret av risikoforskning, og om forsikring er risiko satt i system ser man hvor tett disse tre er tilknyttet hverandre i dag. Fremtidens klima er usikkert, men de fleste modeller viser at skadeomfanget vil øke og at proaktive tiltak dermed er viktig og nødvendig og forsikring blir her ansett å være et nyttig verktøy for både ved tilpasning og begrenning av skader.

3 Metode og metodologi

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodologiske og metodiske valgene som har blitt tatt i forskningsprosessen. I den første delen redegjør jeg for de metodologiske valgene, som vil si det vitenskapsteoretiske utgangspunktet dette studiet har i å forstå verdenen som studeres. Videre forklarer jeg hvorfor studiet baserer seg på en kvalitativ metode før jeg går igjennom noen etiske betraktninger knyttet til studiet. Studiet baserer seg på tre former for datainnsamling: intervju, dokumentanalyse og observasjon. Jeg vil kategorisk gå gjennom utførelsen av disse og hvordan denne dataen ble analysert, før jeg til slutt diskuterer studiets troverdighet.

3.1 Metodologi

Denne studien har ikke fulgt noen forskningsstrategi slavisk, men er i stor grad inspirert av en abduktiv strategi. Under denne strategien så forsøker man å danne teori på bakgrunn av aktørers språk, meninger og konteksten rundt deres liv (Blaikie, 2007), og her vektlegger man det dialektiske forholdet mellom data og teori (Thagaard, 2013). Under en abduktiv tilnærming så utvikles teorien på grunnlag av analysen og man starter med å beskrive aktiviteter og meninger, som man i denne oppgaven finner under ”4 Funn”. og deretter danne konsepter og kategorier for at man skal forstå det man forsker på (Blaikie, 2007). Den abduktive forskningsstrategien inkorporerer menneskers ”meanings and interpretations, the motives and intentions” (Blaikie, 2007:90), og på den måten så forstår man den sosiale verdenen som noe som er forstått og opplevd av menneskene som lever i den. Forskers oppgave blir da å beskrive dette og på denne måten kan man oppdage hvorfor mennesker gjør som de gjør. Tilgangen til denne kunnskapen får man da ved å se på kollektive meninger og holdninger, felles regler og symboler (Blaikie, 2007). En abduktiv forskningsstrategi belager seg i følge Blaikie (2007) på en idealistisk ontologi og en konstruktivistisk epistemologi. Ontologi er læren om hvordan verden er, og en idealistisk forståelse av dette ser at den eksterne verden består av representasjoner (Blaikie, 2007). Disse representasjonene er skapt i individuelle tanker, og realiteten er det mennesker *lager eller konstruerer* (Blaikie, 2007). Epistemologi er på sin side læren om kunnskap, nærmere bestemt om hvordan vi tilegner oss kunnskap om verden. Dette gir oss et filosofisk grunnlag for å avgjøre hva slags type kunnskap som er mulig å tilegne seg (Blaikie, 2007). En konstruktivistisk epistemologi anser kunnskap for å oppstå fra verken en ekstern virkelighet eller produsert uavhengig fra denne

virkeligheten, men at det er utfallet av menneskers behov for å forstå en verden og menneskene i den (Blaikie, 2007). Denne studien tar for seg nettopp dette, hvordan mennesker oppfatter og forstår (klima)risiko, og videre også hvordan dette former våre liv.

3.2 Kvalitativ metode

Den kvalitative forskningsmetoden preges i følge Thagaard (2013) av et mangfold av ulike typer måter for å samle data og for å få fremgang i forskningen. Denne metoden innebærer at forsker er i nær kontakt med de som skal studeres og Winchester og Rofe (2016) forklarer at denne typen forskning er spesielt opptatt av å belyse det menneskelige samfunn og de menneskelige opplevelsene som ligger i det. Dette er også de to fundamentale spørsmålene som kvalitativ forskning fokuserer på: de sosiale strukturene eller de individuelle opplevelsene. For denne oppgaven har begge disse aspektene vært sentrale. Kvalitativ metode søker også å gå i dybden for å finne svar på dette, hvilket gjør at jeg mener det er den best egnede metoden å anvende for å få svar på mitt forskningsspørsmål.

I dette studiet har jeg fokusert på selskaper tilknyttet forsikring og finans og Markusen (1994) argumenterer for at det er viktig å studere dette fordi det ofte finnes et tett bånd mellom private aktører og regional utvikling, hvilket gjør det til et ettertraktet forskningsområde. Kvalitativ metode egner seg godt som forskningsmetode for å få innsikt i selskapers strategier, atferd og geografiske strukturer, og ved å kartlegge selskapers strategier kan en forsker få muligheten til å se de større utfordringene som bransjen møter. Dette er også noe som Schoenberger (1991) støtter, og mener at man ved kvalitative undersøkelser kan få tilgang på detaljrik kunnskap og opplevelser. Dette vil igjen kunne øke forskers anerkjennelse av at selskaper er institusjonelle agenter som er flettet inn i komplekse nettverk.

I kvalitativ metode er det hele forskningsprosessen, fra å finne forskningsspørsmålet til å analysere og tolke dataen, for å være sentral for forskningen og forskningsresultatet (Winchester & Rofe, 2016), og denne prosessen vil jeg nå gå igjennom. Først vil jeg ta for meg noen etiske betraktninger og spørsmål knyttet til forskningsprosessen, før jeg går kategorisk gjennom de ulike metodene for datainnsamling jeg har benyttet meg av. Til slutt vil jeg diskutere studiets troverdighet.

3.3 Ethiske betraktninger

I følge Thagaard (2013) så krever all virksomhet knyttet til vitenskapen at forskeren følger et sett etiske regler, og i kvalitativ metode er disse fremtredende. Dowling (2016) forstår forskningsetikk som forskers holdning til arbeidet og forpliktelsene en har ovenfor de involverte i prosjektet. Et hovedprinsipp her er at deltagere i prosjektet ikke skal ta skade, verken fysisk, psykisk eller sosialt (Thagaard, 2013). I dette prosjektet så var det de to sistnevnte som jeg måtte ta hensyn til under intervjuene, ettersom jeg kunne stille spørsmål knyttet til deres arbeid og arbeidssted som kunne være sensitive. Jeg informerte mine informanter om at de kunne velge og ikke svare på spørsmål om de ikke ønsket det, men dette ble aldri et reelt problem under intervjuene.

For å sikre mine respondenter så søkte jeg først hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, og fikk godkjennelse før jeg gikk i gang med intervjuene. Dowling (2016) poengterer at i nesten all geografisk forskning så må deltakere gi sitt samtykke i at de vil delta i forskningen, hvilket jeg ga de muligheten til ved å sende de utfylt samtykkeskjema (se vedlegg 5) før intervjuene tok sted. Dette samtykkeskjemaet informerte om hva prosjektet handlet om, hva som var forventet av de og forholdene rundt deres anonymisering. Respondentene og selskapet de jobber for er blitt anonymisert, men med mulighet for gjenkjennelse på grunn av informasjon om deres arbeidstittel og om selskapet de jobber i enkelte steder i teksten. Denne informasjonen valgte jeg også å ta med fordi respondentenes arbeidstittel er nyttig for å forstå deres vinkling på mine spørsmål, mens informasjon om selskapet kan gi forståelse for deres posisjon i det norske og nordiske forsikringsmarkedet. Ingen av respondentene ga uttrykk for at sterkere anonymisering var viktig for de, og godtok dermed dette.

Som nevnt over så trenger man et samtykkeskjema ved nesten all geografisk forskning, men med observasjon som et unntak (Thagaard, 2013). Siden arrangementene jeg har vært på også har vært offentlige og de fleste har vært tilgjengelige på stream har jeg også valgt og ikke anonymisere de aktørene jeg refererer til der.

Siden kvalitativ forskning er en forskningsmetode som baserer seg på en dynamisk og sosial prosess som hele tiden danner nye relasjoner og situasjoner, så har man også et stadig behov for et selvkritisk blikk knyttet til egen forskning (Thagaard, 2013). Denne prosessen, som også kalles kritisk refleksivitet, handler om at man skal klare og analysere egen situasjon, og Dowling (2016) mener at det er spesielt to områder hvor det er spesielt viktig å være

refleksiv: makt og subjektivitet. Jeg kommer ikke til å gå nøye inn på maktaspektet i denne delen fordi det er et tema jeg kommer til å komme tilbake til under diskusjonen rundt intervjuprosessen, men jeg skal videre se på min *subjektivitet* og *objektivitet* i dette studiet.

3.3.1 Forskers subjektivitet og objektivitet

I kvalitativ forskning kan man aldri være helt avkuttet fra objektet man forsker på, men det er også derfor det er viktig at man blir oppmerksom på sin egen involvering og påvirkning på prosjektet. Forskers objektivitet handler om den personlige involveringen mellom forsker og deltakere og om forskers uavhengighet til objektet som forskes på (Dowling, 2016). Forskers subjektivitet involverer graden av personlige meninger og holdninger som forsker tar med inn i forskningsprosessen. Subjektivitet er den som blir mest fokusert på under kvalitativ forskning, men jeg vil argumentere for at begge har vært nødvendig og reflektere over ettersom jeg har utført intervjuer på min egen arbeidsplass. Respondentene jeg har intervjuet har ikke vært mine nærmeste kolleger, men ulike overordnede. Dette kan være en utfordring i en intervjusituasjon, men jeg har sett på min posisjon mer som en fordel ettersom det har gitt meg mulighet til å utforske dette temaet med teoretiske betraktninger fra samfunnsgeografien og erfaringsbaserte betraktninger fra arbeidsplassen min. Siden jeg var åpen for retningen dette studiet kom til å ta da det startet så vil jeg argumentere for at det er et område som ikke har forstyrret mine resultater, men siden kvalitativ forskning er en sosial prosess vil dette være vanskelig å avskjerme helt.

3.4 Gjennomføring av datainnsamlingen

Som jeg har forklart tidligere så mener Thagaard (2013) at kvalitative studier bør ta utgangspunkt i utfordringer som er viktige for samfunnet, hvilket jeg vil argumentere for at denne oppgaven gjør. Klimaendringer krever en omlegging i samfunnet, og forsikringsbransjen står sentralt i dette arbeidet. I kvalitative studier er intervjuer eller ulike former for observasjon to av de mest brukte fremgangsmåtene for å komme frem til dataen (Thagaard 2013). Disse metodene gir et grunnlag for å forstå fenomener ved at forsker etablerer en direkte kontakt med personene som studeres, og prosessen hviler i følge Thagaard (2013) på en forståelse av at både forsker og deltaker påvirker forskningsprosessen. I tillegg til disse øvrige metodene for datainnsamling har jeg benyttet meg av dokumentanalyse. Thagaard (2013) mener denne metoden ofte brukes som et supplement til observasjon og intervju, men som i denne studien er sidestilt de to andre metodene. På den

måten kan man si at denne studien baserer seg på en triangulering av flere datakilder. Dette har ofte blitt brukt i sammenheng med en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode, men Stratford & Bradshaw (2016) argumenterer for at det er nyttig å bruke i flere sammenhenger og kan hjelpe med å styrke forskningen.

3.4.1 Intervju

Intervjuer er i følge Thagaard (2013) en viktig metode for å tilegne seg kunnskap om enkeltpersoners opplevelser og refleksjoner rundt sin situasjon ved at respondentene selv kan forklare hvordan de oppfatter egne erfaringer. Formålet med denne metoden er å få fylldig og omfattende informasjon om temaer som er av interesse for forskningsspørsmålet. Her er dermed fokuset på kvalitet og ikke på kvantitet (Thagaard, 2013). Innenfor kvalitativ metode så finnes det ingen regler for hvor mange respondenter man trenger ettersom forskningsresultatet her avhenger mer av å finne *de riktige* respondentene, og at man er "... able to justify matters of case and participant selection" (Stratford & Bradshaw, 2016:125). I dette studiet ønsket jeg derfor å fokusere på ledere og mellomledere som på ulike måter jobber med tematikk knyttet til klima og strategi. Selv om det ikke finnes regler for antall respondenter så ønsket jeg likevel å få kontakt med flere selskaper og ulike respondenter for å få flere perspektiver. I forbindelse med denne oppgaven viste derimot dette seg å være vanskelig, spesielt å komme i kontakt med potensielle respondenter fra andre selskaper. Dette løste jeg derimot med å skifte fokus over på observasjon og dokumentanalyse.

Det finnes flere metoder for å velge seg ut deltagere til en intervjuopprosess, og min prosess har lignet det som kalles *snøballmetoden*. Denne metoden går ut på at man identifiserer potensielle interessante respondenter via kontakten man får med andre respondenter (Stratford & Bradshaw, 2016 & Thagaard, 2013). I forbindelse med dette prosjektet var dette en svært nyttig metode, som henger sammen med punktet over: ettersom det ikke alltid var like lett å vite hvilke respondenter som satt med den rette kunnskapen så var det nødvendig å spørre seg frem til det. En utfordring her ble som Thagaard (2013) påpeker at man kun får respondenter innenfor samme miljø, som i mitt tilfelle betydde samme selskap. Dette kan skape en skjevhet og var derfor jeg måtte utvide datainnsamlingsmetodene mine. Mine respondenter var alle ledere for ulike avdelinger i selskapet, hvilket jeg anser som en styrke ettersom de da får nær oppfølging i selskapets strategier.

Likevel vil jeg poengtere at intervjuene har vært svært viktig for denne oppgaven. Det har gitt meg muligheten til å fylle inn flere aspekter og dermed berike oppgaven min på områder hvor observasjon og dokumentanalyse ikke kan gi svar (Dunn, 2016). Her sikter jeg til muligheten intervjuer gir for å få vite respondentenes egne, individuelle tanker og oppfatninger av temaet (Dunn, 2016). I tillegg til dette har de ledet meg i retninger av hva de selv mener er viktig å fokusere på, hvilket gjør at jeg har fått godt innblikk i driverne bak hvorfor selskapet og bransjen gjør og tenker som de gjør.

Generelt kan man si at det finnes tre former for intervjuer: strukturert, semistrukturert og ustrukturert (Dunn, 2016). Mine intervjuer kan kjennetegnes som semistrukturerte, som man kan si er en type blanding av de to andre. Under denne formen for intervju så benytter man seg av en intervjuguide som består av en liste over formulerte spørsmål (Dunn, 2016). Ved et semistrukturert intervju kan dette være nyttig fordi det hjelper forsker med å holde et fokus på innhold og tema, men man har også fleksibiliteten til å gå utenfor skjemaet om forsker merker at det er andre ting som er viktig å fokusere på for respondenten (Dunn, 2016). Et skjema gir en også muligheten til å holde en lik rekkefølge på spørsmål og tematikk mot alle respondentene, noe jeg opplevde var en stor fordel når det kom til sammenligning av for eksempel respondentenes fokus på hva som var viktig for de.

Dunn (2016) mener det er avgjørende at man skaper et tillitsforhold mellom forsker og intervjuobjekt om man ønsker å få et vellykket resultat fordi tillitt gir bedre potensiale for ærlige svar. Respondentene mine var som sagt ulike ledere i selskapet jeg selv har en stilling i. Det var ingen av de jeg er i direkte kontakt med i en arbeidshverdag, men det kan tenkes at siden vi allerede hadde en form for relasjon at dette var en positiv påvirkning for bygging av tillit. Alle intervjuene ble også utført i våre arbeidslokaler, så det var kjent territorium for begge parter. Under intervjuene brukte jeg også båndopptaker for å sørge for at alle svar ble bevart. Ved bruk av båndopptaker kan noen respondenter føle seg usikre i en intervjusituasjon, fordi det er et nytt element. Min opplevelse av dette var derimot lik det Thagaard (2013) observerer, at om respondent har fått beskjed om dette i forkant og sagt ja til at samtalen blir tatt opp, så er det sjeldent et problem.

I forkant av intervjuene var jeg oppmerksom på at deler av intervju spørsmålene kunne oppfattes ubehagelige for respondentene. Spørsmålene mine handler mye om deres egne tanker rundt klimaendringer og hvordan selskapet påvirker dette på positive og negative måter, hvilket er spørsmål som kan tenkes at kan oppleves anklagende. Etter intervjuene satt jeg igjen med en opplevelse av at dette ble tolket svært ulikt av respondentene hvor noen tok

dette slik jeg hadde mistenkt og kanskje svarte noe mer utfordrende på noen spørsmål, mens andre var mer interessert i å ha en samtale rundt temaet.

Et tema som jeg også har reflektert rundt under intervjuene er diskusjoner rundt hvorvidt det er noen forskjell på å intervju *eliter* eller ikke. Her er det mange som argumenterer for at det er en forskjell mellom det å *studere oppover* fordi man har en forestilling om at det finnes en annen form for maktdynamikk i møte med et *mektig individ* (Smith, 2006). Årsaken til at jeg anser respondentene i denne oppgaven som en del av denne gruppen er fordi de jeg intervjuet hadde det som kan bli ansett som høye stillinger i selskapet, og flere av de var også sentrale i andre organisasjoner som Finans Norge.

Argumentene om at disse intervjuene byr på egne utfordringer hviler på tanker om at dette er en gruppe som det er vanskeligere å komme inn på enn andre, at de har bedre redskaper for å beskytte seg selv og sine svar, og at de, bevisst eller ubevisst, kan manipulere forskningsresultater og formidlingen (Smith, 2006). Det første punktet tolker jeg til å bety tilgang både i den fysiske formen og til hva respondenten *egentlig* mener, og ikke bare som representant for selskapet. I det selskapet som ble mitt hovedområde for datainnsamling opplevde jeg for det meste at jeg fikk avtalt og gjennomført intervjuer, og det var bare et fåtall av de jeg kontaktet som ikke hadde mulighet eller ikke svarte meg på mail. Som sagt hadde jeg utfordringer med å finne respondenter i andre selskaper, men her er det vanskelig å argumentere for at dette kommer av en skjev maktbalanse ettersom det også kan skyldes andre grunner. Hvorvidt respondentene mine beskyttet seg selv ved og ikke svare hva de *egentlig* mente, og på den måten manipulerte forskningsresultatene er det derimot vanskelig å gi et klart svar på. Intervjuene opplevdes i det store og det hele som samtaler og det var sjeldent jeg fikk følelsen av at respondentene holdt noe igjen. Likevel, som funnene mine vil vise senere i oppgaven, så svarer respondentene nokså likt og det var sjeldent uenigheter, som kan tyde på at deres svar representerer kollektive holdninger.

Schoenberger (1991) mener at det viktigste en kan gjøre for å unngå utfordringer med slike intervjuer er at man sørger for å være godt informert om selskapet før intervjuet, lærer seg ”språket” og anerkjenner rollen til den man intervjuer. De to første punktene opplevde jeg å ha tilstrekkelig informasjon om i utgangspunktet, og om det oppstod begreper jeg ikke var kjent med så var det ingen negative reaksjoner når jeg spurte om de kunne utdype dette. Under mine intervjuer ville det siste punktet føles unaturlig og skulle poengtere, hvilket leder meg til en avsluttende diskusjon rundt dette emnet, altså hvorvidt det å intervju *eliter* egentlig viser til noen forskjeller enn ved andre intervjuer.

Smith (2006) kritiserer holdninger rundt at eliteintervjuer skal utvise en annen form for utfordringer, og knytter sin argumentasjon opp mot at det er en problematisk måte å oppfatte *makt* på. I stedet for å se på makt på en strukturell måte, hvor det er noe en gruppe eller en person *har*, så mener Smith (2006) at dette må ses på i en mer flytende form. Makt er like gjerne noe som utøves samtidig som det er mobilt, og under en intervjusituasjon kan denne makten like gjerne ligge hos den som intervjuer. Videre poengterer Smith (2006) at flere av de som bruker ordet elite i sin forskning definerer det slik at det passer egen tekst, akkurat slik jeg gjorde i starten av denne delen. Dette viser implisitt at man anerkjenner at dette er en subjektiv oppfattelse, og ikke et objektivi problem. Mine respondenter er formelt over min stilling, og en av de kan regnes som en av mine øverste ledere, så her vil jeg argumentere for at det også er ytre strukturer som skaper forhold hvor maktbalanse kan bli et tema. Likevel opplevde jeg ikke dette som et problem og jeg følte aldri utfordringer knyttet rundt dette.

3.4.2 Dokumenter

For å få en bedre forståelse av hvordan bransjen forholder seg til endringer i klimaet og hva slags utfordringer dette utgjør har jeg også analysert en rekke dokumenter. Dokumenter og rapporter kan gi relevant informasjon av hvordan gruppen man studerer kommuniserer, og kan gi en bredere forståelse ved at disse gjerne er skrevet for et annet formål enn det forskningen baserer seg på (Thagaard, 2013). Winchester og Rofe (2016) forklarer også at man via slike analyser kan finne uttalte og u-utalte meninger og at man på den måten kan finne forklaringer på hva som legitimerer og undergraver sosiale strukturer.

Meningen med denne analysen var å kartlegge hvordan bransjen, både internasjonalt og nasjonalt, oppfattet klimaendringer som en utfordring, hvilke utfordringer de så i dette og hvordan de selv oppfattet deres rolle i arbeid med tilpasning til, og begrensning av, klimaendringenes konsekvenser. For å finne ut av dette leste jeg gjennom en rekke dokumenter for å få oversikt over hvilke som var de mest sentrale og som best kunne gi meg et innblikk i det jeg ønsket å fordype meg i. Jeg havnet tilslutt på seks ulike dokumenter som jeg mener representerte ulike utgangspunkt knyttet til oppgavens tema, og som også virket å ha en sentral rolle for bransjen på internasjonalt og nasjonalt nivå. Med bedre kapasitet kunne denne oppgaven også inkludert andre dokumenter som stiller seg mer kritiske til de jeg har valgt, men her gjorde jeg en vurdering ved å velge de som virket meningsdannede for

bransjen, ettersom deler av forskningens hensikt var å undersøke hvordan de oppfattet klimarisiko.

En årsak til at jeg tok dette valget kan man finne i argumentasjonen til Asdal (2015) som mener at dokumenter ikke bare beskriver, men også former virkeligheten. Forsikring- og finansbransjen er inne i en fase hvor man må utarbeide hvordan de skal stille seg til klimaendringer, og offentlige dokumenter kan da virke meningsformende. En oversikt over innholdet i disse dokumentene kan man finne senere i dette kapitlet.

3.4.3 Observasjon

Observasjon egner seg godt som metode for å finne generelle sammenhenger og man får et godt grunnlag for å forstå den konteksten som personene man observerer inngår i (Thagaard, 2013). Når man observerer må man kontinuerlig ta stilling til hva man skal velge å fokusere på og her får dermed problemstillingen en tydelig rolle. Under forsikringsprosessen har jeg deltatt på en rekke seminarer og konferanser over en periode på rundt ett år, og jeg har ut ifra disse valgt og fokusert på fem av de. Noen har vært kortere frokostseminarer, mens andre har vært lengre konferanser, og det er her dermed viktig at man følger målrettet med. Jeg har likevel tillatt meg å bli ”forstyrret” av temaer jeg i utgangspunktet ikke skulle undersøke, for å sørge for at jeg får inn flere aspekter i mine funn. Selv om jeg på noen av seminarene og konferansene har kommet i prat med andre deltagere vil jeg ikke si at jeg har drevet med deltagende observasjon, da dette slik jeg tolker det i større grad innebærer interaksjon og deltagelse i aktiviteter med andre deltagere (Thagaard, 2013). Winchester og Rofe (2016) påpeker riktignok at det i enhver sosial situasjon er umulig og ikke være deltagende, men under min observasjon var min rolle anonym. Ingen av stedene hvor jeg deltok krevde mer informasjon om hvorfor man var der som deltager annet enn at man noen ganger måtte informere om forbindelsen til at man var der. Thagaard (2013) mener at det er situasjonen selv som avgjør måten man skal observere, om man skal delta eller ikke, men at en forutsetning er at forskeren har nok informasjon til at man vet hva man skal observere. Min hensikt med å gjennomføre observasjon som en del av datainnsamlingen var for å se om de temaene som ble tatt opp her gjenspeilet de meningene og forståelsene jeg hadde registrert under intervjuene og i dokumentene, og selvsagt se om det var temaer jeg ikke hadde observert eller reflektert over selv. For meg lå da hovedfokuset på det som ble sagt under foredragene og paneldebattene, og jeg viet ikke like mye tid til å observere den sosiale

interaksjonen i pauser og lignende. Mer informasjon om hvilke seminarer og konferanser jeg har valgt og hva tematikken ved disse var står senere i dette kapittelet.

3.5 Analyse av datamaterialet

Målet med kvalitativ forskning er at man skal få en forståelse av sosiale fenomener som finnes i samfunnet. For å komme frem til et tilfredsstillende svar så står tolkningen av data sentralt, hvilket også byr på en del utfordringer knyttet til det å analysere og fortolke (Thagaard, 2013). En lang debatt innenfor dette er hvorvidt denne prosessen skal følge en formalisert analyseprosess eller om forsker skal ha en fleksibel tilnærming hvor man veksler mellom fremgangsmåtene (Thagaard, 2013).

Intervjuene ble som sagt tatt opp, og jeg gjorde transkriberingen etter hvert intervju, som etter dette ble lastet opp i Nvivo slik at jeg kunne kode det der. Rapportene har jeg også lagt inn i samme program, men jeg kodet disse separat. Jeg kodet først intervjuene, men ønsket ikke at kodingen av rapportene da skulle bli ”låst” til de samme rammene rundt det jeg hadde fokusert på der. Jeg valgte derfor å gjøre dette i to ulike filer, men med flere av de samme kodeordene, slik at jeg også kunne sammenligne. På begge to hadde jeg gjort meg opp en mening med noen bestemte spørsmål, men det dukket opp flere koder jeg oppdaget var relevante under selve prosessen. De fleste av disse kodene forholder seg på et lavt abstraksjonsnivå, altså at de er konkrete beskrivelser (Thagaard, 2013). Noen av kodene var rettet direkte mot intervju spørsmålene (også under koding av dokumentene), som for eksempel ”selskapets rolle”, ”fremtiden til Norsk Naturskadepool” og ”kunnskapsutvikling”. Eksempler på koder som ble dannet på bakgrunn av hva informantene og dokumentene fokuserte på er ”ytre motivasjoner” eller ”kunder”. Etter denne prosessen skrev jeg en empirisk analyse av dataene slik at jeg kunne få en bedre oversikt over hvilke tendenser som viste seg i datamaterialet. Thagaard (2013) gjenkjenner denne formen for tolkning for å være noe på et høyere abstraksjonsnivå, og dette viser også en abduktiv form for dataanalyse.

3.6 Studiets troverdighet

For å sikre kvaliteten på studiet, og dermed dens overførbarhet, må man se på dens troverdighet. Thagaard (2013:11) mener at forskningsresultatenes troverdighet og overførbarhet er avhengig av at ”grunnlaget som kunnskapen hviler på, gjøres eksplisitt” (Thagaard, 2013:11), og det er dette jeg vil forsøke å diskutere videre. For Stratford og

Bradshaw (2016) så handler dette aspektet ved å sikre forskningen om at man anerkjenner det privilegiet man har fått, men også ansvaret man har ovenfor sine informanter.

Under troverdighet så har man to aspekter: forskningens reliabilitet og forskningens validitet. Reliabilitet handler om forskningens pålitelighet og ”refererer i utgangspunktet til spørsmålet om en annen forsker som anvender de samme metodene, ville kommet frem til samme resultat” (Thagaard, 2013:202). Dette punktet er vanligere å fokusere på i kvantitativ forskning, og innenfor kvalitative studier kan diskutere om det i det hele tatt er et relevant kriterium, men et argument er at det gjør at forsker må reflektere over konteksten rundt datainnsamlingen og relasjonen til deltakere i prosjektet. Dette studiet har hatt en fordel av at jeg hadde en form for kontakt med mine respondenter fra før av, både ved at kommunikasjonen virket troverdig og ved at jeg i det hele tatt fikk avtalt møter. Likevel er det ingen av mine funn som virker radikale, og det har heller ikke metodene jeg har tatt i bruk vært, så jeg vil vurdere oppgaven til at den har en god reliabilitet.

Forskningens validitet handler om forskningens gyldighet (Thagaard, 2013) og Winchester og Rofe (2016) forklarer at man generelt tenker at noe kan anses for å være valid om interessenter anser det man har funnet frem til for å være passende tolkning av det fenomenet en prøver å forstå. Dette sikret jeg ved at jeg i avslutningen av min forskningsprosess fikk muligheten til å diskutere mine funn med Idar Kreutzer, administrerende direktør i Finans Norge, og Agathe Schjetlein, fagdirektør for bærekraft i Finans Norge.

Dette kapittelet håper jeg har vist at de vurderingene jeg har gjort underveis i forskningsprosessen har vært gjennomtenkte og at de er transparente slik at grunnlaget for min konklusjon blir tydelig (Thagaard, 2013).

3.7 Oversikt over dokumenter

Finans Norge – Veikart for grønn konkurransekraft i finansnæringen

Veikart for hvordan den norske finansnæringen skal kunne gjennomføre nødvendige endringer som reduserer klimarisiko i samfunnet, samtidig som man ønsker å kunne skape nye forretningsmuligheter. Er basert på et samarbeid mellom alle Finans Norges medlemmer, og skal representere en målrettet opptrapping av arbeidet frem mot 2030. Kommer som et utspring av et nasjonalt arbeid i 2016 med et veikart for grønn konkurransekraft i (Finans Norge, 2018a).

Norsk klimastiftelse – Klima som finansiell risiko

Rapport som ser på hvordan klimapolitikk, teknologiske fremskritt, energiomstilling og fysiske påvirkninger fra klimaendringer vil påvirke økonomien. Anser den finansielle risikoen som betydelig, men at den også kan dempes med kunnskap. Utgitt av Norsk Klimastiftelse i samarbeid med Finansmarkedsfondet som en del av prosjektet ”Klima som finansiell risiko” (Bjartnes et al., 2017).

Bank of England – The Bank of Englands response to climate change

Sentralbanken i Storbritannia sitt syn på hvordan klimaendringer utgjør en finansiell risiko i dag og i fremtiden. Rapporten hviler på to kjerneelementer: det ene fokuset er på selskaper som står ovenfor risiko nå, sånn som forsikringsselskaper, og det andre er å styrke den økonomiske motstandsdyktigheten i Storbritannia slik at de vil være motstandsdyktige for endringer i markedet. Dokumentet er en utforming av en strategi som skal sikre at banken klarer å opprettholde sin rolle som nasjonal beskytter og opprettholder av finansiell stabilitet (Bank of England, 2017).

Task Force on Climate-related Financial Disclosures

Dannet av en ekspertgruppe bestående av 32 medlemmer fra ulike internasjonale banker, forsikringsselskap, pensjonsfond og kapitalforvaltere, med legitimitet fra Financial Stability Board (TCFD, 2017). Har hatt en stor påvirkning internasjonalt, og rapporten danner et rammeverk for hvordan selskaper rapporterer klimarisiko og –muligheter. Hensikten med dette er at man med denne informasjonen skal kunne komme med informasjon som investorer, lånere og forsikringsselskaper trenger for å kunne forstå og prise klimarisiko.

Aviva – A Roadmap for Sustainable Capital Markets

Aviva regnes som ett av verdens største forsikringsselskap og i Storbritannia det største. Deres rapport har som hensikt å vise hvordan politikere og andre beslutningstakere kan sørge for at kapitalmarkedet beveger seg inn i en mer bærekraftig retning. Visjonen er her at man skal heve kapital for bærekraftig bruk, flytte kapital fra ikke-bærekraftige områder og dra nytte av investorers rolle som ledere (Aviva, 2014). Veikartet har hatt stor påvirkning i den globale finansverdenen, også i Norge (Finans Norge, 2018a).

Insurance 2030 – Harnessing Insurance for Sustainable Development

Dokumentet er skrevet etter initiativ fra UNEP (United Nations Environment Programme) om hvordan man på en mer effektiv måte kan mobilisere kapital i retning bærekraftig utvikling (Bacani, Robins & McDaniels, 2015). UNEP dannet også PSI (Principles for Sustainable Insurance Initiative) hvilket er et globalt rammeverk for forsikringsindustrien, som skal hjelpe med å se muligheter og risikoer i arbeid med utfordringer tilknyttet myndigheter, samfunn og miljø. Denne rapporten har kommet som et resultat av dette arbeidet, og skal vise til en rekke metoder for hvordan man kan bruke forsikringsindustrien som et redskap for å oppnå bærekraftig utvikling fra 2030.

3.8 Oversikt over seminarer og konferanser

Norsk Klimastiftelse – klima som finansiell risiko

Frokostseminar hvor man ønsket å belyse ”de finansielle sidene av klimasaken og hvordan strengere klimapolitikk, teknologiske kvantesprang, klimaendringer og mer og rimeligere fornybar energi vil kunne påvirke økonomien” (Klimastiftelsen.no, Udatert). Programmet tok for seg blant annet tematikk som klimarisiko for forsikring, investorer og bank, hvordan selskaper selv jobber med klimarisiko og hva den siste forskningen sier om hvordan man ligger an.

Rethinking Economics – er finans veien til bærekraft?

Debatt hvor ulike aktører fra finansnæringen i Norge snakket om omstillingen til et bærekraftig samfunn og hvordan dette skal finansieres. Samlingen inngikk som en del av en seminarserie hvor man så på finansnæringens rolle i dette, og denne debatten fokuserte på om finanssektoren anså det som en del av sitt samfunnsansvar å støtte opp om dette. Hvis ja, hvordan kanalisere kapitalen rett og hvordan drive frem det grønne skiftet?

Business for Peace – Launch of the Oslo Climate Leadership Declaration

En samling som holdes hvert år hvor man samler ledere (for både selskaper og organisasjoner), investorer, politikere, akademikere og sivilsamfunnet. Hensikten er at man skal diskutere hvordan man kan jobbe for å kunne skape omfattende og bærekraftige bidrag fra selskaper. Gikk over to dager og jeg var til stede den første dagen under lanseringen.

Green Growth Seminar – Thinking like 21st Century Economists

Seminar med fokus på hvordan økonomer kan tenke nytt rundt klodens naturlige begrensninger og hvordan man kan få selskaper og Den nordiske modellen til å passe inn i dette nye systemet slik at man bedre kan arbeide for å nå Bærekraftmålene.

Finans Norge – Bærekraftkonferansen 2018

Lansering av finansnæringens veikart for grønn konkurransekraft og talere som diskuterte ulike måter for hvordan finansnæringen kan være en nøkkelrolle i en omstilling til et lavutslippssamfunn. ”Investeringer gir bærekraft, og bærekraft gir investeringer” er en voksende holdning, men hvordan kan næringen, myndigheter og andre aktører spille sammen for å oppnå dette?

4 Funn

Datainnsamlingen i denne oppgaven har bestått samling av ulike kvalitative metoder. Jeg vil i denne delen gå gjennom en beskrivelse av mine funn og har valgt å dele de inn i tre:

Rapporter og dokumenter, seminar og konferanser og til slutt intervjuer. I dette kapittelet vil jeg kun gi en deskriptiv forklaring av mine funn for å kunne tilføre en bedre oversikt over de tre ulike områdene jeg har fokusert på. I hver del vil jeg gå gjennom noen hovedtemaer:

”forståelse av klimarisiko”, ”rollen til forsikring” og ”utfordringer”. I 4.1 Rapporter og dokumenter og 4.3 Intervjuer vil det også dukke opp tre områder som jeg registrerer nevnes som særlig sentrale for forsikringsbransjens og deres mulighet til å påvirke. Disse vil jeg senere bruke i Kapittel 5 for å analysere disse og se om forsikringsbransjen reduserer eller produserer klimarisiko.

4.1 Rapporter og dokumenter

Ettersom det har vært vanskelig for meg å få tak i respondenter så har analyse av rapporter og dokumenter vært en sentral kilde til datainnsamlingen i denne oppgaven. Som jeg har forklart i metodekapittelet så har jeg lest gjennom flere, men gjort et valg rundt hvilke jeg har valgt å bruke. En forklaring av bakgrunnen for disse dokumentene kan man finne under ”3.7 Oversikt over dokumenter”.

4.1.1 Forståelser av klimarisiko

I de siste årene har man sett at klima og bærekraft i økende grad er kommet på agendaen til finans- og forsikringsbransjen, og i 2014 uttalte Aviva at selskapet er bekymret over at fundamentet til kapitalmarkedet er bygget på ikke-bærekraftige grunnlag og at hensyn til miljø ikke er godt nok internalisert i kapitalmarkedet (Aviva, 2014). I dokumentene jeg har lest virker man nå samstemte i at klimaendringer vil føre med seg store økonomiske konsekvenser. TCFD (2017) påpeker i tillegg at dette vil påvirke nesten alle økonomiske sektorer og at det er en risiko som allerede er tilstedeværende i markedet. Det er med andre ord ikke en risiko som kan utsettes, hvilket er holdninger som også reflekteres i en norsk kontekst, hvor Finans Norge (2018a) karakteriserer klimaendringer som en økende relevant risiko for næringslivet og som en trussel for finansiell stabilitet. Finansnæringen er eksponert direkte via finansiering, investering og forsikring, og det er en risiko som må tas hensyn til dersom man ønsker at kapitalen skal kanaliseres på rett sted (Finans Norge, 2018a).

Utfordringen i dag mener Aviva er at kapitalmarkedet ikke klarer å fordele kapitalen på rett måte, hvilket fører til at man ikke klarer å internalisere hensyn til klima og samfunn i selskapers tap og profitt. Bærekraft og klimaendringer er da et organisatorisk problem som kan løses ved at myndigheter bruker sin rolle til å korrigere denne markedsfeilen, slik at markedet kan styre kapitalen på rett sted (Aviva, 2014). Bank of England deler også denne oppfattelsen av at klimaendringer utgjør en finansiell risiko og oppfatter at deres rolle i dette er å støtte en overgang til et lavutslippssamfunn på en strategisk måte. Å forstå risiko er kjernen i deres arbeid, og de mener at klimaendringer ikke utgjør noen *ny* risikokategori, men at den går inn i områder de allerede kjenner, sånn som markedsrisikoer for banker og tegning av forsikringer for forsikringsselskaper (Bank of England, 2017). Frykt for finansiell ustabilitet og en klimarelatert finanskriser er trusselen klimaendringer utgjør, og Bacani, Robins og McDaniels (2015) argumenterer for at forsikring ligger i kjernen av et bærekraftig finanssystem ved at det er en industri som fungerer som risikostyrer, -bærer og som investor.

4.1.2 Rollen til forsikring

Bank of England (2017) poengterer at det tradisjonelt har vært myndigheter som har fått ansvaret for tilpasning, men at det nå er en voksende tanke om at dette også er noe ulike aktører i finanssektoren må arbeide med. At finansmarkedet har et nøkkelansvar i å forstå risiko og sikre økonomisk stabilitet poengteres flere steder (Aviva, 2014; Finans Norge, 2018; Bank of England, 2017) og Aviva (2014) mener at bransjens entreprenørskap, kreativitet og innovasjon burde være den drivende kraften i en hver rettfærdig økonomi. Dette er også noe som påpekes av Finans Norge (2018:6) hvor man viser til at ”Norsk finansnæring har ledende kompetanse på bærekraft, er solid, og er dermed godt posisjonert for oppgaven.” Næringen er også ansvarlig for å beskytte og forsterke klientenes verdier, noe som innebærer å legge press på politikere til å ta de rette avgjørelsene knyttet til bærekraft (Aviva, 2014). Bacani, Robins & McDaniels (2015) mener at forsikring spiller en sentral rolle når det kommer til bærekraft, og spesielt med bærekraftmålene satt av FN hvor de mener at flere av målene er direkte eller indirekte i relasjon til forsikring. Dette forklarer de med at forsikringens institusjonelle og strukturelle karaktertrekk gjør at man kan bruke bransjen som et redskap i å øke sosial beskyttelse for å hindre fattigdom eller påvirke individer og grupper til å ta andre, mer bærekraftige valg.

Flere steder nevnes det at et godt fungerende forsikringsmarked er en forutsetning for å håndtere klimaendringenes konsekvenser (Bjartnes et al., 2017; Bacani, Robins &

McDaniels, 2015). Dette forklares ved at forsikringsbransjen kan styrke ulike samfunns motstandsdyktighet ved å sørge for deling og overføring av finansiell risiko og kan på den måten minske konsekvensene av klimaendringer og korte ned på eventuelle restaureringsfaser (Bacani, Robins & McDaniels, 2015). Industrien blir identifisert som spesialister på risiko (Finans Norge, 2018) og på å takle utfordringer og endringer hvor fordeler i det lengre løp ofte er knyttet til å gjøre preventive og skadebegrensende handlinger (Aviva, 2014). Bacani, Robins og McDaniels (2015) identifiserer spesielt tre områder forsikring kan ha potensialet til å spille en strategisk rolle: fremme handlinger som kan forhindre og redusere risiko; fremme løsninger som stimulerer bærekraftige handlinger; støtte bærekraftig utvikling via investeringer.

Produktutvikling

De to første punktene kan reguleres og påvirkes under selskapenes produktutvikling. Produktutvikling kan brukes som redskap både som en metode for å overleve i markedet, men også som en måte å promotere en overgang til et lavkarbon og ressurseffektivt system (Finans Norge, 2018a). Her vises det til ulike eksempler med forsikringsprodukter som fremmer klimasmart adferd, som bruk av el-biler eller gjenoppbygging av miljøvennlige bygninger etter skade (Finans Norge, 2018a; Bacani, Robins & McDaniels, 2015). I Norge ser Finans Norge (2018a) at bransjen tidligere har hatt stor påvirkning på andre risikobilder ved at man for eksempel har hatt en sentral rolle når det kommer til trafikk- og brannsikkerhet. Her mener man da at man kan ta med seg kunnskap fra dette arbeidet slik at det også påvirker atferd knyttet til klima og miljø. En utfordring i norsk kontekst er at man i dag har flere produkter som hindrer skadeforebyggende- og reduserende atferd. En av årsakene til dette er paradokset ved at vi er for godt forsikret hvilket hindrer klimareduserende handlinger (Bjartnes et al. 2017) og at man har systemer som premierer at man bygger opp på samme områder, til lavest mulig pris (Finans Norge, 2018a). I tillegg påpekes det at dette har et klart negativt økonomisk aspekt ved at ”Reparasjon etter skade koster mer enn effektiv skadeforebygging. Samtidig brukes den største delen av midlene både av myndigheter og skadeforsikringsbransjen på reparasjon heller enn skadeforebygging” (Finans Norge, 2018a:31). At det er mye som kan, og må, gjøres innenfor produktutvikling i Norge virker det da som å være enighet rundt (Finans Norge, 2018a & Bjartnes et al. 2017).

Investeringer

Kapitalmarkedet står sentralt i alle dokumentene som et kjerneredskap i å bedre ruste samfunnet mot klimaendringer, men om dette ikke gjøres riktig kan det også gjøre mer skade.

Med dette mener man ikke at de elektroniske overføringene gjort for eksempel via investeringer har en direkte påvirkning på det fysiske miljøet, men det er en anerkjennelse av at bruken av disse, i produksjon eller konsumering av varer og tjenester, kan bli en belastning om de ikke styres rett (Aviva, 2014). Markedene er også med på å avgjøre hvilke muligheter vi har og hvordan vi handler, og "From this perspective, markets provide the foundation upon which we build our culture, values and ambitions" (Aviva, 2014:16). Dokumentene tar utgangspunkt i at forsikringselskaper også fungerer som investorer, hvilket gjør at de også kan påvirke her. Bacani, Robins & McDaniels (2015) slår fast at forsikringselskapers rolle som institusjonelle investorer spiller en kritisk rolle hvis man skal oppnå økonomisk vekst i en motstandsdyktig økonomi som er bygget på lavkarbon, noe som begrunnes med at selskapene er eksperter på risiko, formidling av dette og finansiering. For at dette skal være mulig er det flere som påpeker at selskapers krav til rapportering må bedres slik at man kan få et samstemt og sammenlignbart bilde av selskapers påvirkning på klima og miljø, og motsatt. (Finans Norge, 2018a; TCFD, 2017). Bacani, Robins & McDaniels (2015) påpeker at arbeid rundt å bedre dette også må sikte på et helhetlig system med integrerte tilnærminger og som gir forpliktelser som oppleves meningsfulle for aktørene.

Kunnskapsutvikling

Utvikling og spredning av data og kunnskap er et annet punkt som blir trukket frem av flere hvor forsikringsbransjen kan spille en sentral rolle. Finans Norge (2018a) skriver blant annet at kunnskap om klimarisiko vil bli flyttet over via forsikringer og investeringer, og at dette da kan spille en viktig rolle i en omstilling til lavutslippssamfunnet. Kunnskapsutvikling er viktig for å kunne hindre feilprising og feilplassering av kapital (TCFD, 2017), og selv om forsikringselskaper globalt sett har utviklet sofistikerte risikomodeller, så er ikke disse langtidsrettet nok (Bank of England, 2017). Norge står i en ganske unik posisjon når det kommer til utvikling av skadestatistikk allerede, da dette er noe Finans Norge har hentet informasjon om fra forsikringselskapene siden 80-tallet. Denne statistikken er bred og åpen, og er unik i europeisk sammenheng ved at den gir verdifull kunnskap om sårbare områder (Bjartnes et al. 2017), men også her ser man behov for mer kunnskap både i form av videreutvikling og i overføring fra selskaper til myndigheter (Bjartnes et al. 2017; Finans Norge, 2018a).

Selv om forsikring har mange styrker, poengteres det også at forsikringsmekanismer som redskap for å fremme klimatilpasning og –reduksjon ikke er en ønsket tilnærming i alle

markedskontekster (Bacani, Robins & McDaniels, 2015). En av årsakene til dette er at det for forsikring er et viktig skille mellom hva man kan kalle en akutt/plutselig risiko, og hva som er en kronisk risiko. En akutt risiko er noe som er trigget av en hendelse, for eksempel en orkan eller en flom, mens en kronisk hendelse refererer til hendelser som skjer over tid, som for eksempel stigning i havnivået (TCFD, 2017). I en forsikringsammenheng vil det kun være den førstnevnte som vil la seg forsikre. Dette aspektet ved forsikring nevnte jeg også i delen om funn fra seminarene og konferansene, hvilket viser at det er en kollektiv forståelse for hva institusjonen kan brukes til. Likevel virker det å være litt mer fokus på hvordan forsikring kan ha en større påvirkning via atferdsendring og investeringer i dokumentene og rapportene, enn hva det gjorde i denne forrige delen. Bacani, Robins & McDaniels (2015) mener også at om man skal utvikle forsikringsprodukter med den hensikt å beskytte mot klimarisikoer så må man ha en ansvarsklargjøring mellom instansene involvert (for eksempel mellom offentlig og privat), det må effektiviseres og det må stå stødig institusjonelt.

4.1.3 Konsekvenser

Klimaendringer er på agendaen, og det er også en forståelse for at dette vil ha en omfattende påvirkning. For å bedre forstå hvordan dette vil påvirke ulike sektorer så forholder de fleste dokumentene seg til et skille mellom fysisk- og overgangsrisiko. Fysisk risiko går på de skadene som kommer som en direkte konsekvens av klimarelaterte hendelser, sånn som tørke, flom og stormer, mens man ved overgangsrisiko ser på de risikoene som kan oppstå i en overgangsfase til en ny økonomi hvor klimapolitikk, ny teknolog og skifte i kapitalmarkedet kan ha konsekvenser for selskaper (Bjartnes, 2017; Finans Norge, 2018a; Bank of England, 2017). Begge disse risikoeksponeringene kan da føre til økt risiko i investeringer, finansielle institusjoner og systemer (Bank of England, 2017). Bank of England (2017) legger også vekt på uforutsett risiko som kommer som en konsekvens av senere hendelser, som skyldes oppløsning av forsyningskjeder, forstyrrelser i arbeidskraften eller nedgang i produktivitet.

I sammenheng med dette blir forsikring oftest sett på som en nøkkelbransje i møte med fysisk risiko (Finans Norge, 2018a; Bjartnes, 2017). Globale forsikringstap har de siste 30 årene firedoblet seg (Aviva, 2014) og man har data som viser indikasjoner på at klimaendringer begynner å bli en signifikant bidragsyter til at naturskader vokser. Blant annet har man estimerer på at dokumentert stigning i havnivået på 20 cm kan ha ført til 30% økning i skader etter orkanen Sandy som herjet Atlanterhavet i 2012 (Bank of England, 2017).

Finans Norge (2018a) påpeker også at man med klimaendringer vil få et villere og våtere vær, som igjen vil gi økte skadeutbetalinger. Et sentralt poeng her er at dette ikke skyldes klimaendringer alene, men kommer også som en konsekvens av økonomisk vekst og migrasjon til urbane områder (Bank of England, 2017). I Norge ser man at det er overvann i byer og tettsteder som øker mest av alle skader, og dette skyldes en kombinasjon av utbygging av asfaltflater og etterslep i reparasjon av vann- og avløpssystemer (Bjartnes et al, 2017).

Selv om forsikring ofte kobles opp mot fysisk risiko er de også på lik linje som resten av finansbransjen utsatte for overgangsrisikoer. Aviva (2014) uttaler seg som investor og forsikringsselskap, og peker på at det er en stor bekymring for de at det ikke-bærekraftige bruket av naturressurser som vi har i dag truer finansiell stabilitet og økonomisk vekst. At klimaendringer utgjør en alvorlig økonomisk trussel er det da bred enighet om, men det blir også jevnlig poengtert i flere av dokumentene hvilke *muligheter* dette vil føre til i markedet. Det er anslått at om man når bærekraftmålene så vil det muliggjøre forretningsmuligheter tilsvarende US\$12 000 milliarder på verdensbasis, avhengig av hvordan man løser utfordringene med klimaendringer (Finans Norge, 2018a), og TCFD (2017) oppfordrer selskaper til å utforske dette da de som behersker å være aktive i denne prosessen og i overgangen til nye markeder vil kunne gi seg selv en bedre posisjon. Bjartnes et al. (2017:51) referer også til en av sine paneldeltakere som uttaler at ”Omstillingen skaper også muligheter – klimarisikoen har en oppside”.

4.1.4 Utfordringer

Selv om de rammer klimarisiko inn på denne måten, som en endring som potensielt kan føre med seg nye muligheter, så ser man at alle dokumentene identifiserer en rekke utfordringer tilknyttet for å kunne gjennomføre dette. En diskusjon som virker gjennomgående er forholdet mellom finansnæringen og de offentlige myndighetene. Aviva, som ser at markedet i dag ikke er bærekraftig, ønsker myndigheter som fremmer markedsreguleringer som integrerer bærekraftig utvikling og som etablerer nasjonale rammeverk hvor man krever at aktører integrerer bærekraft i sine systemer (Aviva, 2014). På internasjonalt nivå uttrykkes det ønske om reguleringer som går utenfor forsikringens sfære (Bacani, Robins & McDaniels, 2015), hvilket kan tyde på holdninger om at dette er utfordringer som må løses i fellesskap. Finans Norge (2018a) legger til grunn at myndighetene i Norge lever opp til sine klimaforpliktelser etter Parisavtalen og etter ”Lov om klimamål”, og påpeker at en omstilling

i finansnæringen vil være avhengig av et tett samarbeid med myndigheter. Samtidig ser man at det på individnivå hviler en skepsis til norske myndigheter, og en av respondentene i panelet til Norsk Klimastiftelse (Bjartnes et al., 2017:33) uttaler at ”Feige politikere klarer ikke å ta ordentlig tak i problemene før det er for sent (og synlig). Dette er delvis et demokratisk problem, ettersom befolkningen også stemmer kortsiktig i forhold til egeninteresser”. Denne skepsisen viser seg også ved at 82% av de som blir spurt i panelet til Norsk Klimastiftelse (Bjartnes et al., 2017:33) er helt eller litt enig i at klimaløftene ikke blir fulgt opp med forpliktende vedtak av storting og regjering.

Finansbransjen er en bransje som er avhengig av vekst, en vekst som ofte er tett tilknyttet tid, et karaktertrekk som i dokumentene blir problematisert. Investeringer har lenge vært knyttet opp mot kortsiktige avkastninger, og her er det en voksende forståelse for at dette ikke lar seg samkjøre med en bærekraftig finansbransje (Finans Norge, 2018a; Aviva, 2014). Her påpekes mye av det samme som under seminarene, at avkastning som måles per år vil føre til at det er mer risikofyllt å satse på klimainvesteringer og tiltak for klimareduksjon og –tilpasning. Derfor ser man nå at tyngre selskaper innfører mer fokus på langsiktighet i sine strategier, for å skape forutsigbarhet og fremtidig lønnsomhet (Finans Norge, 2018a).

Videre ser næringen, som tidligere nevnt, at man mangler et helhetlig og generaliserbart system som selskaper kan bruke for å få en full oversikt over og rapportere sine påvirkninger (TCFD, 2017). Dette har så vidt blitt diskutert tidligere, men et slikt system argumenterer bransjen for at er fundamentalt for å kunne gjøre ansvarlige investeringer, og at de samtidig må være bygget på globale tilnærminger og være internasjonalt koordinerte (Aviva, 2014). Disse dokumentene kan også ses på som en konsekvens av disse ønskene, hvor man prøver å danne en konsensus rundt hvordan industrien skal forholde seg til utfordringer knyttet til klimaendringer.

4.2 Seminar og konferanser

I dette studiet har jeg også samlet deler av dataen min på bakgrunn av ulike seminarer og konferanser, og jeg vil i denne delen gå gjennom funnene mine fra disse. En forklaring av innholdet i disse seminarene og konferansene kan man finne under ”3.8 Oversikt over seminarer og konferanser”.

4.2.1 Forståelser av klimarisiko

Som en del av forskningsprosessen har jeg observert ulike konferanser og seminarer hvor man diskuterer (med og uten) næringslivet om hva deres rolle skal og bør være i møte med

klimaendringer. Det er sjeldent seminarer eller konferansene handler eksplisitt om forsikringsbransjen, men det er et fokus på de utfordringene finansbransjen i sin helhet møter på, hvilket på mange punkter også gjelder forsikringsselskapene. Temaet har de siste årene blitt satt mer og mer på agendaen, og under alle arrangementene blir det tatt opp hvordan finansbransjen nå endrer seg, at dette vil fortsette, og at det vil skje raskt. Under åpningen av ”Business for Peace” (2018) forklarer Nigel Topping, leder i ”We mean Business”, at stemmene i finansbransjen tidligere var merket av at de som snakket om klima og miljø ofte også var de som ikke hadde tro på dette, og dermed ikke ønsket forandring. Dette mener han nå er ferd med å endre seg, og at ”We Mean Business” kan ses som et resultat av det. Organisasjonen er en koalisjon av organisasjoner som sammen med flere store selskaper og investorer arbeider med tematikk knyttet til klimaendringer.

At det er endringer som skjer er det flere som poengterer og Pia Gaarder (Rethinking Economics, 2018) mener at det kan se ut som om næringen begynner å se på seg selv på en annen måte, og at CSR (Corporate Social Responsibility) beveger seg bort fra å være noe man gjør for å få god PR, til at det nå betyr noe mer. Kaj Martin Georgsen, direktør for samfunnsansvar og næringspolitikk i DnB, forklarer at dette må ses i sammenheng, at dette handler om at man ser flere og flere interessenter som går i samme retning, at investorer og også ansatte har begynt å sette krav, og at hele bildet dermed endrer seg (Rethinking Economics, 2018). Det er viktig at dette skjer, og Nina Ekelund, fra svenske Haga Initiative påpeker at det er viktig å ha finansindustrien med, ettersom rundt 70% av verdens kapital ligger i private selskaper og sektorer (Green Growth Seminar, 2018).

Christiana Figueres, tidligere leder for FNs sekretariat til klimakonvensjonen, startet sin tale under ”Business for Peace” 2018, med å vise til positive tall rundt vekst i investeringer i fornybar energi og at flere land ser ut til å gå bort fra kull. Hun sier at dette er en ustoppelig kraft, men tenker hun at den er sterk nok til at vi er i rute med å takle klimaendringene? Nei. Dette skjer for sent, og for sakte, påpeker hun. At ”ting skjer, men for sakte” blir stadig nevnt av foredragsholdere på de ulike arrangementene. Gaarder (Rethinking Economics, 2017) poengterer også dette og sier at selv om penger er i ferd og flyttes til mer bærekraftige områder, så skal man ikke overdrive effekten av dette for mye, og at det er viktig at sivilsamfunnet husker på hvilken makt man har slik at man kan fortsette å påvirke.

4.2.2 utfordringer

Utfordringene i å få opp tempoet virker å være mange, men presenteres ofte med et lys i enden av tunnelen. Georgsen ved DnB (Rethinking Economics, 2018) forklarer at en av deres utfordringer er at de er et veldig stort selskap som gjør at det blir vanskelig for de å eventuelt ekskludere selskaper fra deres tjenester, men at de ønsker å ”identifisere og jobbe mer med kundene til å endre seg”. Ekskludering i denne sammenhengen handler om en diskusjon rundt hvorvidt man skal være strengere mot selskaper med for eksempel høye utslipp, som man vet gjør skade på miljøet. Carsten Hjelde, som er banksjef i, og representerte, Cultura under samme debatt, mente dette avhenger av selskapets indre misjon og tidshorizont. Cultura er en etisk bank som ikke arbeider for raskest mulig avkastning, men ønsker å gi lån til virksomheter som på ulike måter bidrar til ”et bedre miljø og bedre sosial og kulturell standard i samfunnet” (Cultura.no, Udatert A), og Hjelde argumenterer da for at dette handler om selskapers tidshorizont og hvor raskt man vil regne avkastning. Hva gjelder investeringer blir dette området ofte presentert både som en arena med utfordringer, men også som en del av løsningen. Under Business for Peace (2018) påpeker Kristin Halvorsen hvor lite grønne investeringer det er i dag, og at mye av grunnen til dette er at det fortsatt er for risikabelt.

Steve Waygood, sjef for bærekraftige investeringer i Aviva (Finans Norge, 2018b), mener at finansnæringen i dag ikke har tillit hos befolkningen fordi få vet hva de egentlig gjør. En av utfordringene her, mener han, er at det ligger for stor avstand mellom mennesker og deres penger. Dette hindrer at man stiller større krav til hva som blir gjort med de i form av ulike investeringer som finansnæringen gjør. Dette støttes også av Jan Erik Saugestad, sjef for kapitalforvaltningen i Storebrand, som peker på at om man har 500 000 NOK spart i pensjon så utgjør disse like mye som resten av karbonavtrykket ditt, om banken din ikke investerer dette rett (Bærekraftkonferansen, 2018). Dette er nok noe de fleste i befolkningen ikke har et nok informert og dermed reflektert forhold til, men Gaarder påpeker at det her da er viktig at sivilsamfunnet må huske at også de har makt til å påvirke (Rethinking Economics, 2018).

4.2.3 Klimarisiko

Klimarisiko forstås ofte som finansielle tap, enten i form av fysiske skader (hvor forsikring ofte trekkes inn) eller konsekvenser som fører til økonomiske tap. Under frokostseminaret ”Klima som finansiell risiko”(2017), arrangert av Norsk Klimastiftelse, snakker Anders Bjartnes, ansvarlig redaktør i ”Energi og Klima”, om hvordan førstnevnte kan skape

problemer for reassuransemarkedet. Naturkatastrofer som gjør store skader kan føre til forstyrrelser i markedet, spesielt på steder som ikke er forsikret. Da får man problemer med gjenoppbygging, og det er her det kan bli problemer for reassuranseselskapene forklarer han. Steve Waygood (Finans Norge, 2018b), poengterer også en annen side av denne saken ved å stille spørsmålet ”hvorfør skal man kjøpe forsikring om du ikke har råd til premie eller om du vet det blir flom uansett?”. Klimaendringer utgjør da en risiko for selskaper og deres strategi, og Kreutzer (Finans Norge, 2018b) kommer med en oppfordring til alle selskaper i Norge ved å si ”det skal være lønnsomt og bærekraftig, men er det ikke bærekraftig er det ikke lønnsomt”.

4.2.4 Løsninger

Utsagnet til Kreutzer sier da også implisitt at det finnes muligheter og løsninger i denne situasjonen, noe som støttes flere ganger under de ulike foredragene og seminarene, blant annet av Turid Grotvoll som uttaler at verdens største problem også er verdens største bedriftsmulighet (Finans Norge, 2018b). De fleste arrangementene har en positiv holdning ved seg hvor dette blir lagt vekt på, men i følge Kreutzer (Finans Norge, 2018b) har finansnæringen områder de også må arbeide for, og ikke minst punkter de må kreve av andre parter og aktører: felles definisjoner av sentrale temaer (for å forhindre grønnvasking), mer kompetanse og bedre tilsyn.

4.2.5 Rollen til forsikring

Som jeg nevnte i starten er det sjeldent det prates eksplisitt om forsikring, men på noen punkter peker næringen seg ut, noe som spesielt kom frem under ”Bærekraftkonferansen” til Finans Norge. Thina Saltvedt, seniorrådgiver i bærekraftig finans i Nordea, (Finans Norge, 2018b) poengterer likevel rollen bransjen kan ha i å dytte mot en endring. Hun peker på hvordan klimaendringer kan føre til at forsikringsselskaper skruer opp prisene på produktene sine, eller potensielt kan nekte kundene sine forsikring i fremtiden om de bor utsatte steder. Dette vil jo ha en påvirkning, og et implisitt spørsmål her vil jo da bli hvordan man bruker den påvirkningen. Svein Skovly, informasjonsdirektør i Sparebank 1 (Finans Norge, 2018b) argumenterer for at forsikring i sin kjerne er bærekraft, og at de derfor satser på bærekraftig atferd. Dette er ikke fordi det nødvendigvis er ”god business”, men fordi de ser ansvaret og at de har muligheten til det. Fokuset her blir da på forsikringen sin funksjon i kraft av sine strukturer. Kreutzer (Finans Norge, 2018b) går litt mer konkret til verks og nevner spesielt

fire punkter hvor skadeforsikring spiller en sentral rolle: utveksle data; utarbeide krav ved gjenoppbygging etter naturskader; øke innsats for skadeforebygging; påvirke klimasmart atferd, delingsøkonomi og sirkulære løsninger.

4.3 Intervjuer

Denne delen består av fire intervjuer gjort med fire ulike representanter fra samme forsikringsselskap. De er alle ledere for ulike avdelinger, noen med høyere stilling enn andre, men det gjør at utvalget har ulik tilnærming til, og god kunnskap om, selskapet. Av seminarene jeg har vært på, og dokumentene og rapportene jeg har lest så snakkes klimaendringer om i fellesskap, hvor alle aktørene prøver å finne løsninger og ta opp utfordringer sammen. Intervjuene gir derimot et bedre innblikk i hvordan ett enkelt selskap opplever de utfordringene og mulighetene dette fører med seg, og hvordan noen av enkeltpersonene som jobber der opplever det.

4.3.1 Klimarisiko

Under mine intervjuer merket jeg raskt at det er en holdning om at det er store endringer som skjer i finansnæringen. Alle mine respondenter ga uttrykk for at det er mye som har forandret seg både innad i selskapet og i bransjen generelt når det kommer til hvordan man snakker om klimaendringer:

”... altså for fem år siden, om man snakket om miljøet eller miljøtiltak så var det nesten litt sånn ”fotform” sko og miljøaktivist, mens nå de siste fem årene så har det jo nå blitt veldig, veldig innafot og på en måte tenke grønne løsninger og stimulere til miljøtiltak.” (Leder B)

En respondent ser på dette som et resultat av en generell samfunnsutvikling, og at de også merker denne endringen hos andre selskaper. Et av områdene dette kommer til uttrykk er under arbeid med andre selskaper og institusjoner hvor de nå nesten alltid opplever å måtte vise til egne klima- og miljøtiltak for å påbegynne et eventuelt samarbeid. Rapportering viser seg her å ha blitt sentralt. En annen respondent utdyper dette med at: ”...jeg synes liksom det har blitt mer og mer stuerent for oss... hva skal man kalle det... vi kapitalistene da (...)” (Leder B). Respondentene som også sitter i Finans Norge merker at ”alle” nå har handlingsplaner innenfor miljø og klima, og at dette prates mer om, men at det er spesielt innenfor skadeforsikring at man har de mest konkrete og åpenbare sakene. Leder A som satt med (det som da var ansett som) hele miljøansvaret i selskapet, forklarte at de i de siste årene

hadde hatt fokus på å kutte i egne utslipp innad i selskapet, ved at man for eksempel gjør egne næringsbygg mer energieffektive og ved å kutte i tjenestereiser, de siste årene. Dette forventet han også at skulle utvikle seg til å få et dypere klimafokus i fremtiden. Som en liten kommentar til dette forklarte også denne respondenten at hans stilling skulle utvides til å få et mer omfattende blikk på selskapets rolle, hvilket jeg vil komme tilbake til.

4.3.2 Konsekvenser for selskapet

I utgangspunktet kan man tenke seg at et forsikringsselskap vil ønske seg så lite skader som mulig, og dermed har en interesse av å holde påvirkningene fra klimaendringene til et minimum, men det er kun en sannhet med modifikasjoner. Det er klart at store flommer koster penger for selskapene, men det er fortsatt ikke blitt et stort problem.

Forsikringsselskap er avhengige av at det er en kalkulert risiko der ute, slik at man har et produkt å selge.”[D]et er når det er skader vi kan vise at systemet vårt fungerer” (Leder D), og det var ingen av de jeg intervjuet som var bekymret for at klimaendringer i Norge vil ha en spesielt negativ effekt på selskapet, noe det er flere grunner til.

Jeg ble forklart at forsikringsselskap bruker det samme systemet de selv har designet og beskytter seg selv mot tapsrisiko ved å tegne en gjenforsikring. Denne praksisen, også kjent som reassuranse, gir forsikringsselskaper muligheten til å sikre seg selv mot kostbar risiko. Selskapet hvor jeg har gjort mine intervjuer er stort, og på grunn av deres størrelse og egen kapitalkraft så trenger de heller ikke ha dette før på et veldig høyt nivå, og ”... opp til himmelen”, som Leder C beskrev det som. Dette vil si at de i dag er forsikret mot katastrofer som kan føre til enorm tap av verdi, uten at det vil skade selskapet dramatisk. Den økonomiske sikkerheten reassuransen gir de, gjør da at klimaendringer ikke er like truende, men Leder C sa at dette kanskje oppleves litt mer alvorlig for små selskaper som ikke kan sikre seg på samme måte. Denne respondenten påpekte at en annen fordel selskapet har ved å være av den størrelsen de er, er at de har mulighet til å ha stor diversitet i risikoen de dekker. Det vil si at de kan ha høy risiko ett sted og lavere ett annet, og at dette til sammen vil gå opp og jevne risikoen utover. Det er ingen som tviler på at klimaet er i endring, men endringene er ikke store nok til at selskapet anser det som en økonomisk trussel.

Jeg ble også forklart at en annen stor fordel forsikringsselskaper har er at de tegner avtaler ett år av gangen. Leder C sa lattermildt at det ville skapt nervøsitet om de justerte dette opp og tegnet for 25 år, fordi vi alle vet hvor mye som kan endre seg på den tiden. Dette gjør også at bransjen har mulighet til å justere og tilpasse seg store endringer. ”Det er

vanskelig å se for seg at forsikring skal gå konkurs som følge av klimaendringer med mindre man ikke følger med i det hele tatt. Så det er nok håndterbart. Utvilsomt.” (Leder C).

Selskapets holdninger til klimaendringer virker da sterkt tilknyttet deres fremtidige strategier, og at disse strategiene er robuste. Likevel vil ikke det si at dette er uinteressant for respondentene, fordi alle uttrykte bekymring for det som skjer, og hvordan dette vil påvirke samfunnet vårt.

4.3.3 utfordringer

Selskapenes motivasjon bak å snakke om klimaendringer til sine kunder ble jeg videre forklart at ofte kan misforstås. Dette er fordi de opplever at kunder kan oppfatte deres kommunikasjon negativt ved at de anser at selskapene gjør dette fordi de kun vil senke egne kostnader rundt skader, men som en respondent svarte så er utfordringen her at om man har fått kjelleren sin oversvømt av kloakkvann ti ganger så er det ikke lenger forsikring (Leder D). Kommunikasjonen er dermed viktig å få ut, men meldingen kommer ikke alltid frem. Alle uttrykte en ansvarsfølelse ovenfor kunder, og den ene respondenten (Leder C) poengterte at selv om man har et økonomisk sikkerhetsnett både for dem selv og for kundene i form av egen forsikring og Norsk Naturskadepool, så er det fortsatt en veldig utrivelig opplevelse når hele kjelleren din, eller produksjonslokalet ditt, er fult av vann. Denne respondenten hadde ofte vært på befaring og møtt kunder som hadde opplevd dette, og mente at slike opplevelser viser at det viktigste de gjør er å forsøke å gjøre konsekvensene så små som mulig. ” ... hverken vi eller noen som helst, vet jo hvordan det kommer til å se ut de neste 10, 20, 50 årene. Alle er vel stort sett enige om at det kommer til å bli verre, men ingen vet hvor mye eller ofte (...) klassisk forsikringsproblematikk.” (Leder C).

For respondentene var det særlig to ting som i Norge utgjorde utfordringer knyttet til klimaendringer, og det ene dreier seg om den geografiske plasseringen knyttet til hvor man bosetter seg og hvordan man bygger. Under intervjuet med informasjonsdirektøren i selskapet var det tydelig at det er en utfordring å kommunisere til kunder at man kanskje er nødt til å tenke nytt her og at alle ikke lenger kan bo der de bor. Det andre problemet som knyttes til dette er lik det som ble tatt opp i rapporten til Bjartnes et al. (2017), at man i dag har et system i Norge som gjør at det koster like mye å forsikre seg mot naturskader ”... enten man bor veldig utsatt til ute på et nes på Mørkekysten, eller ned mot en elv som kan flomme over, eller om man bor oppe på Veitvet i en OBOS-blokk hvor man knapt trenger tenke på naturskade.” (Leder C).

Den andre utfordringen, som krever tettere samarbeid på tvers av sektorer, er at vann- og avløpssystemet i Norge på langt i fra er godt nok rustet for å takle disse endringene. Setningen ”vi kan ikke grave opp hele landet, vi må finne nye løsninger” nevnes i denne sammenhengen ofte, noe som er forståelig når man ser rapporter hvor man har sett på tilstanden til disse systemene. Her ser man da tall som sier det vil koste det norske samfunnet flere hundre milliarder i investeringer frem mot 2030 om man skal ruste opp vann- og avløpsnett tilstrekkelig (Ødegård, Schade & Baade-Mathiesen, 2014). Det virker også som om det er her de fleste diskusjonene mellom selskapene og det offentlige ligger. Selskapene opplever ofte forespørsler om de kan være med å betale for denne oppgraderingen, noe som respondentene kunne forstå hvorfor de fikk spørsmål om, men som de likevel stilte seg negative til. Dette er fordi bransjen ikke ser på det som deres ansvar å betale for oppgraderingen, og at det er ønsket om at det skal bli større klarhet i de ulike rollene mellom det offentlige og det private. Ene respondenten uttalte at ”... Det er sikkert like moro for de [fylkeskommuner og kommuner] å bruke penger på det som det er for oss [privatpersoner] å bruke penger på vaskemaskin, så det er jo vanskelig” (Leder D). Alle viser forståelse over at dette er en vanskelig jobb, og at kommunene ikke har økonomien til å ta det selv, men ingen så på dette som forsikringsselskaperens ansvar. Resultatet de ser er at noe blir gjort med støtte fra staten, men at det på langt nær er nok (Leder C).

Norsk Naturskadepool ble også ofte tatt opp, og hvordan dette systemet, som i grunn har fungert og fungerer godt, samtidig kan virke hemmende for videre utvikling. Dette er som jeg har forklart tidligere en poolløsning som fungerer som et samarbeid mellom norske myndigheter og forsikringsselskaper, og som i dag utgjør en veldig stor pott, hvilket skaper et sikkerhetsnett mot kostnadene av store katastrofer. Paradokset her er at nettopp på grunn av denne størrelsen, så inneholder den ingen insentiver for tilpasning eller endring. Leder C mente også at denne ordningen var langt over modningstiden sin, og at man heller burde ha løsninger som er mer risikostyrte, og ikke like solidariske. Her ble jeg forklart at i dag fungerer Norsk Naturskadepool slik at den deler kostnader for skader jevnt over hele landet, og det kan oppleves som et urettferdig system når man ser ulike deler av landet som blir utsatt for klimaendringer, og andre deler ikke. Ordningen slik vi kjenner den i dag har som tidligere nevnt eksistert i flere tiår nå, og på den tiden kan samfunn fort endre sine behov:

”... siden 1980 så har jo denne ordningen vært diskutert opp og ned og frem og tilbake. Den er vel etter min personlige vurdering litt overmoden for revisjon da. Man kan gjerne ha en lovpålagt rett til forsikring, men jeg synes kanskje den burde vært noe mer risikobasert. Også tror jeg ikke man trenger å dele regningen mellom selskapene lenger, som sagt så finnes det reassuransemarked der ute så alle kan håndtere dette fint selv.” (Leder C).

Denne uttalelsen kommer da fra selskapets leder for forretningsområdet bedrift på nordisk nivå, og som også sitter i konsernledelsen til selskapet og i Finans Norge. Posisjonen til respondenten er med andre ord nokså høy. En annen utfordring er at ordningens definisjon av naturskader ikke dekker det vi begynner å se store utfordringer med i dag: flom som følge av lokalt styrtregn. Leder C påpekte at konsekvensene av dette er det samme, at man får vann i huset eller bygningen din, men at det blir behandlet annerledes.

Respondentene virket samstemte i hva som var utfordringene knyttet til klimaendringer, noe som kan tyde på at dette er temaer som har blitt tatt opp ofte. Dette gjaldt også til en viss grad når jeg stilte spørsmål rundt hva selskapet gjør, eller kan gjøre, for å påvirke, men her kom det tydeligere frem at de innad i selskapet har ulike arbeidsoppgaver, samtidig som man kan se forskjell i engasjement og kunnskap rundt tematikken. Eksempelvis var Leder A opptatt av de kuttene som har blitt gjort, Leder B opptatt av hvordan man kunne utvikle de rette produktene, Leder C var mer opptatt av strategier, mens Leder D var opptatt av kommunikasjonen rundt dette.

4.3.4 Rollen til forsikring

I Norge i dag er man vant til å ha en følelse av trygghet, enten den tryggheten kommer fra offentlige eller private tjenester. Forsikringsselskap utgjør derfor en viktig rolle i samfunnet vårt, og har stor påvirkning på hvordan og hvor vi velger å leve, noe som også implisitt betyr at de har et ansvar. Om ett forsikringsselskap, eller flere, setter krav til hvor eller hvordan du får bo, eller hvor eller hvordan du skal drive bedriften din, så må du vurdere om du ønsker å tilføye deg etter de kravene eller ta den risikoen selv, og ofte kan det siste valget få katastrofale følger. At man har et samfunnsansvar var noe alle respondentene var enige i, og selv om respondentene hadde noe ulike vinklinger så var det to hovedområder hvor de selv tenker at de kan påvirke som pekte seg ut: deling og utvikling av kunnskap om risiko, og kvalitetssikring av produkter og sørge for at disse tilbys til rett pris. Videre skal jeg se nærmere på disse punktene, før jeg også skal diskutere et annet område som har stått sentralt i de to tidligere delene, investeringer.

Kunnskapsutvikling

Forsikringsselskapers jobb er å forstå og kontrollere risiko, og har følgelig utviklet et avansert system for dette arbeidet. For alle respondentene var det viktig å dele denne kunnskapen og teknologien med det offentlige, slik at de kan ta bedre avgjørelser når det

kommer til blant annet utbygginger. Det er et ønske om å forbedre dette samarbeidet, og mye av jobben rundt gjennomføringen av dette skjer via Finans Norge. Finans Norge og deres medlemmer ser at det er flere kommuner som har veldig store utfordringer i møte med klimaendringer, men ikke økonomien til å gjøre noe med det. Derfor vil det være avgjørende at selskapene som sitter med denne informasjonen får delt og utviklet informasjon om hvor og når skader vil kunne skje, og hvilke steder som er mest utsatte. I Norge er det ventet at klimaendringer vil føre til kraftigere stormer og våtere vær (Hanssen-Bauer mfl. 2015). Dette er en risiko som selskapet må forstå, og ønsker å forstå, hvilket har ført til at de i den forbindelse har inngått et samarbeid om et forskningsprosjekt med CICERO – senter for klimaforskning. Dette prosjektet arbeider med å utvikle kart hvor man kan se på, og innhente informasjon om, så små celler som mulig for at man skal kunne forstå risikoene på helt bestemte steder bedre. ”Kommer det til å bli mer styrtregn? Ja, det gjør det antagelig, men det som er enda viktigere: hvor kommer det til å treffe?” (Leder D) er kjernen i hva dette prosjektet er satt til livs for å finne ut av. Dette samarbeidsprosjektet ble sett på som svært viktig for deres selskap, og andre, og prosjektet ble tatt opp av alle respondentene når det ble spørsmål om hva selskapet gjør for samfunnets møte med klimaendringer i Norge. En respondent påpekte at resultatene av dette vil være med på å hjelpe de med å ”gripe inn, informere, prissette risiko og slike ting på en bedre måte” (Leder C).

Kunnskap om risiko er det også viktig å kommunisere til kunder, og er en stor del av det forsikringsselskap jobber med. Flere av respondentene uttrykte at det kunne være en utfordring å kommunisere klimarisiko til denne gruppen og en respondent forklarte dette fra det man kan tenke seg er kundens perspektiv, at:

”... klimaproblematikken er stor og global, og man snakker mye om den, men for den enkelte privatperson som bor i et hus eller en bedriftseier eller noe, så er det mer et spørsmål om det har skjedd eller ikke skjedd [en skade]. (Leder C)”

Dette viser at utviklingen av kunnskap er viktig for selskapet for å danne en egen forståelse av endringene, men at det i arbeidet mot kunder er andre metoder som må brukes for å at man skal kunne hjelpe samfunnet med å tilpasse seg.

Produktutvikling

En av respondentene, som er Nordisk leder for produkt og prisutvikling for ansvars- og personsaker [i selskapet], og har lang erfaring innenfor forsikringsbransjen, hadde det samme inntrykket av at kunder ikke var direkte opptatt av å beskytte seg fra klimaendringer via forsikring, med mindre man hadde opplevd å bli utsatt selv:

”Altså det er lite bevissthet om dette blant kundene enda. Vi informerer om det, og vi selger forsikringen som en del av vår pakke, fordi den utgjør en veldig liten del av totalpremien. Sånn at vi tenker at kundene klarer ikke å avgjøre selv om de trenger det eller ikke, så vi bare legger det på og tar en liten premie for hele kundemassen også slipper vi å forklare hele det komplekse da, til kunden... Som ikke er så opptatt av forsikring egentlig (...) ikke før det skjer, da er man veldig opptatt av det.” (Leder B)

Forsikringen som det blir siktet til her er en miljøansvarsforsikring som ble opprettet i selskapet i 2011, som sørger for at naturen blir ansett som rettsobjekt. Denne forsikringen vil da fange opp det ansvarsforsikringen ikke klarer: om man skal rette et krav mot en skadevolder må det være et rettsobjekt, noe naturen ofte ikke er definert som. Respondenten forklarer at vilkårene nå er laget slik at dette ikke lenger trenger og identifiseres og selskapet dekker da bøter og gjenoppsettelse av habitater eller naturområder. Hvis man skulle havne i en slik situasjon nå så vil miljøforsikringen fange det opp sånn at det ikke trenger å identifiseres. ”... så det handler egentlig litt bare om å være litt våken og se hva vi kan gjøre når de ulike aktørene kommer til oss, eller at vi ser at det finnes nye muligheter og vi kan være med å påvirke i riktig retning.” (Leder B).

Respondenten hadde også et ønske om å se på produkter som kan hjelpe til med å endre hvordan man bygger. Et eksempel som ble gitt her er om man forsikrer et hus fra 1950 som får en skade, så kan man ha i vilkårene at dette huset skal bygges opp etter nye standarder. Selskapet er Nordens største, og slike produkter kan gjøre at de er med på å

”... tilpasse fremtidig bygningsmasse til å tåle klimabelastningene som vi vet vil komme. Og hvis vi gjøre det i hele Norden både i privat og bedriftssegmentet vårt, så vil i kunne bidra på en bra måte til å både ta CO2-utslippene ned, men også ved å hjelpe til med nybygninger” (Leder B).

Et annet grep de har gjort er å utvikle en patentforsikring. Denne skal hjelpe små, grønne bedrifter som er i oppstartsfasen med å kunne konkurrere med andre, større selskaper. To av respondentene uttrykker at det er en utfordring for selskapet å finne ut hvordan man kan støtte de rette næringene på en annen måte enn å ha produkter som støtter at de (må) legge om. Leder B sa at slike produkter vil være viktig for å stimulere grønn innovasjon og var også veldig opptatt av at den type produktutvikling ikke er nyttig å evaluere etter 18 eller 24 måneder for å se om det har lyktes eller ikke. Dette arbeidet blir sett på som gradvis og må derfor behandles annerledes. Leder A sa at de forventer mer utvikling rundt det å få mer miljø inn i produktene, at de ”har det på kartet”, men at det er vanskelig å konkretisere det mer akkurat nå.

Investeringer

Dette punktet opplever jeg at var et mer naturlig tema under de to øvrige punktene for min datainnsamling, enn hva det ble under intervjuene. Tidligere har jeg presentert dette område som en del av bransjens ansvar ovenfor resten av samfunnet, men en respondent uttalte at det er vanskelig for de som er et såpass stort selskap å arbeide på noen andre måter enn å sørge for at de har produkter som får kundene til å "ta de rette valgene". I mine intervjuer ønsket jeg likevel å utfordre respondentene på om de kunne se for seg strengere metoder, som å nekte forsikring til selskaper med høye utslipp, altså en klassisk *gulrot vs. pisk*. I dag har man en nokså god oversikt over hvilke selskaper som har særlige negative påvirkninger på klimaet som igjen fører til økte skadeutbetalinger og setter samfunnet i en sårbar posisjon. Da jeg stilte spørsmål om begrensninger eller innstramminger rundt forsikringer, ble samtalene derimot fort dreid over til å gjelde innstramning av forsikring rettet mot privatkunder som bor på utsatte steder, og ikke rettet mot selskaper med for eksempel høye utslipp. Ene respondente forklarer dette med at de er et selskap som "... ønsker å være der for næringslivet slik det er i dag" (Leder B), og eneste måten noe sånt ville kunne skje er om selskapet hadde gått inn for å ha en aktiv grønn profil, lignende Storebrand. Utdypende forklarer respondente at:

"Jeg tenker i utgangspunktet at (selskapet) ønsker å være til stede for næringslivet i Norden. Det er vår rolle. Da måtte man kommunisert veldig klart at vi ikke forsikrer næringer med for stort CO₂ avtrykk, men det er ikke noe diskutert i det hele tatt. Og burde ha? Det er jo ikke den rollen vi har tatt, for vi ønsker å være til stede for samfunnet som er her nå." (Leder B)

Flere av respondentene så også på dette som et negativt tiltak uten mye for seg, spesielt når det kommer til privatkunder. Jeg har tidligere vært inne på at det er en utfordring ved at man bosetter seg på svært utsatte steder, men som den ene respondente min påpekte så må bransjen arbeide for at man "ikke kommer dit hvor folk ikke får forsikring for det aksepterer ikke samfunnet. Forsikring er faktisk veldig viktig, man er nødt til å ha det." (Leder C). Likevel ligger det også i kjernen av forsikring at det er snakk om en hendelse som kan skje, ikke som man vet når og hvor vil skje. Vet man at det kommer så er det ikke lenger forsikring.

Som jeg tidligere har diskutert så går mye av diskusjonene rundt næringslivets rolle i møte med klimaendringer på en økt forståelse av hvordan de kan bruke sin posisjon som kapitalforvaltere som et redskap, men likevel ser man at store reassuranseselskaper og forsikringsselskaper fortsatt ikke tar hensyn til dette (Ottawa, 2017). Da jeg spurte

respondentene mine om mulighetene for å ta selskapets investeringer ut av fossil industri og inn i fornybart så var det ulike meninger rundt dette.

”[H]vis man er aksjonær i et forsikringsselskap, så er det ikke nødvendigvis noen god idé å gjøre det. Så bør man jo selvsagt vise samfunnsansvar og dele av sin kunnskap og den type ting, men jeg tror igjen det er ganske viktig å være tydelig på hvem det er som har ansvaret for ulike deler av samfunnsstrukturen.”
(Leder C)

Jeg spurte også samme respondent om forsikringsselskaper her står i en ulik posisjon enn andre, siden det er de som dekker skadene når det oppstår, men respondenten hadde ikke denne holdningen og forklarte det med at:

”... det er mange som tror at forsikringsselskaper som investerer i mindre skader vil tjene penger, men at det ikke er sånn det fungerer. Dette kan man mene det man vil om, men det er et skille mellom å investere i å få skadene ned, noe man alltid bør bidra til, og hvorvidt man skal betale for det.”

At det er de økonomiske aspektene som er rådende ble også støttet av en annen respondent som sa at investorene i dag er nok fortsatt mer opptatt av avkastning i kroner og ører og har hovedfokus på det, uten å tenke så mye over hva som ligger bak (Leder A). Respondenten sa at dette er en etisk diskusjon, og sammenlignet det med lignende diskusjoner om å ”investere i barnearbeid i India”. Denne respondenten vil snart tre ut av sin stilling som miljøansvarlig i selskapet, og mente tematikken var viktig og ønsket derfor at personen som skal ta over (og utvide) stillingen skal utfordre de som sitter med ansvar for investeringer og strategi i selskapet. Jeg prøvde å få til et intervju med denne personen også, men det var dessverre ikke mulig.

4.3.5 Veien videre for forsikringsbransjen

Jeg spurte også respondentene om det var områder de tenkte at selskapet og bransjen kunne gjøre mer, og her var de også noe samstemte, men med litt ulikt fokus. Først og fremst mener de fleste at det er viktig å fortsette å bygge så mye som mulig på kunnskapen om risiko, dele denne og være våken rundt de endringene man ser. Det virker også som om det er et behov for å skape tettere samarbeid, både med det offentlige og andre selskaper. De fleste respondentene opplevde at forsikringsselskapene som regel var samstemte når det kom til denne tematikken, fordi det på mange måter er likt hvordan de blir påvirket av det. Dessverre er det ett område som skiller seg ut her, et område hvor man potensielt kan ha en veldig stor påvirkning, nemlig produktutvikling. Som det har blitt utdypet under seminarene og i

dokumentene over så er det mye som kan gjøres rundt dette, men det er dessverre også det området hvor det er mest konkurranse mellom selskapene, et tema jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven. I tillegg til dette ser flere at man bør jobbe mer strukturert med myndigheter når det gjelder byggetillatelse og avgjørelser av ansvarsforhold enn hva man har gjort tidligere.

4.4 Oppsummering

I denne delen har jeg gått gjennom hovedfunnene mine for å gi en oversikt over forskjeller og likheter mellom de tre områdene for datainnsamling. Dokumentene og rapportene hadde som jeg tidligere har vært inne på, et ledende fokus på avklaring av roller, men også fremtidige strategier. Noen av disse er skrevet med bestemte selskaper som avsendere, og andre i samarbeide med flere selskaper, aktører og organisasjoner, men de er alle nokså samstemte og har like beskjeder å komme med: klimaendringer utgjør en trussel for økonomien og dermed samfunnet, og finans- og forsikringsbransjen er sentrale brikker i arbeidet med å takle disse utfordringene. Under del to, seminarene og konferansene, opplevdes det som om hovedfokuset var på å finne felles forståelser og felles strategier for fremtiden via dialog. Under intervjuene kom det også frem at det var en økende bekymring for og fokus på at klimaendringer utgjør en risiko, men holdningene til respondentene rundt hvor alvorlig dette er var ikke lik de som kom frem i rapportene og dokumentene, og det ble aldri snakket om ringeffektene dette kan ha. Derimot var det også her enighet om at finans- og forsikringsbransjen hadde en viktig rolle, og det er særlig tre områder som går igjen som spesielt gjeldene for forsikring: produktutvikling, kunnskap og investeringer. Videre i oppgaven skal jeg analysere funnene mine opp mot teorien min, hvor disse tre områdene vil bli viet egen plass.

5 Analyse

I denne delen skal jeg koble funnene mine opp mot teori om risiko. Mens jeg i kapittel fire har gjort en deskriptiv forklaring av hvordan bransjen forstår klimarisiko, så vil denne delen fokusere mer på mekanismene rundt denne forståelsen og produksjon av risiko. I første del av dette kapitlet vil jeg starte med å se på hvordan de forstår klimarisiko og konsekvensene av dette, før jeg deretter undersøker hvilke løsninger de selv ser på og hva som kan være forsikringsbransjens rolle. Til slutt vil jeg undersøke hva slags utfordringer de selv identifiserer. Den siste delen av analysen vil gå dypere inn i dataen og knytte dette opp mot Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet. Denne teorien vil jeg bruke for å se på hvilke dynamikker det er som knytter forsikring og klimaendringer sammen, og hvordan forsikring er med på å produsere og skape (miss)oppfattelser av klimarisiko. Jeg vil også diskutere hvordan bransjen globalt og internasjonalt bruker sin rolle for å påvirke definisjonen av klimarisiko.

5.1 Forsikringsbransjen og klimarisiko

Fra kapitlet om teoretiske perspektiver tilknyttet risiko så viste jeg hvordan en forståelse av dette ofte er noe som formes via sosiale interaksjoner, og som defineres og endres kollektivt (Fischhoff, Hope & Watson, 1984 & Jaeger 2001). Den kollektive forståelsen oppfatter jeg som sterk innad i forsikrings- og finansbransjen, ettersom de under intervjuene, i dokumentene og rapportene, og under seminarene og konferansene virker samstemte i hvilken risiko dette utgjør i sin ende: finansiell ustabilitet. Ustabilitet antyder implisitt en form for usikkerhet, hvilket da kan tolkes etter Jaeger et al. (2001) sin definisjon av risiko som en situasjon hvor noe av menneskelig verdi, eller mennesker selv, har blitt satt på spill og hvor utfallet er usikkert.

Selv om utfallet er usikkert så blir det ikke ansett som u håndterbart, og ut i fra mine funn er det lite som tilsier at det har en realisttilnærming (Wisner et al. 1994) til denne risikoen, da de anerkjenner (i ulike grader) at det er noen strukturer i samfunnet, og også i finanssystemet, som er med på å skape endringer i klimaet (Aviva, 2014). Forsikrings- og finansnæringen selv kan nå synes å plasseres inn i en svak konstruktivistisk forståelse av klimaendringer som en risiko ettersom dette blir oppfattet som en faktisk risiko. I tillegg er det ikke bare slik at vi må tilpasse oss den, men det krever også at samfunnet og næringene gjør endringer, som å ”gjøre markedet grønnere” for å minske konsekvensene. Jeg kommer

ikke til å gå inn på en diskusjon om hva som gjør et marked grønt eller ikke, da det vil strekke seg langt utenfor denne oppgavens kapasitet, men en definisjon som virker å deles av de fleste er at ”grønn” i disse sammenhengene betyr ”Tiltak og aktiviteter som bidrar til reduserte klimagassutslipp” (Finans Norge, 2018a:10). En slik definisjon gir derimot rom for tolkning rundt hvor store slike tiltak og aktiviteter bør være og trenger ikke konkurrere med systemet det er en del av. Dette er et poeng Finans Norge (2018a) påpeker selv, og etterspør arbeid rundt felles forståelser av sentrale begrep, slik at man skal unngå at disse blir tomme, retoriske ord.

Generelt kan man si at klimaendringer blir forstått som en risiko mot næringen som stammer fra endringer i klimaet og at disse endringene skyldes menneskelig aktivitet. Disse endringene kan potensielt lage ustabilitet i finansnæringen, og under flere av seminarene og i alle dokumentene så forholder enhver definisjon av dette seg til et skille mellom fysisk- og overgangsrisiko. Hva disse begrepene innebærer har jeg tidligere vært inne på, men at dette definisjonsskillet virker å bli gjentatt som en felles forståelse av klimarisiko viser en klar kollektiv holdning til hvordan man skal oppfatte denne risikoen. Samtidig viser det et behov for klassifisering av risikoen, som kan antyde at risikoen forstås etter ett av kravene til Ewald (1991), altså at den skal være kalkulerbar.

5.1.1 Endringer

Endringer i klimaet merkes av forsikringsbransjen, og mine funn viser at aktørene i både forsikrings- og finansbransjen selv opplever at det har skjedd store holdningsendringer de siste årene. Disse endringene ble i større grad påpekt under intervjuene og seminarene, blant annet under Bærekraftkonferansen (Finans Norge, 2018b) hvor Bård Vegar Solhjell, generalsekretær i WWF (World Wide Fund), påpekete at man for 10 år siden aldri ville sett en naturvernorganisasjon bli invitert til et arrangement organisert av Finans Norge, og at de mest sannsynlig ikke hadde vært interessert heller. Douglas og Wildavsky (1982) så på hvordan mennesker velger risiko og argumenterte for at dette var en sosial prosess, og for at om man skal kunne endre risikooppfattelse så må man da også endre den sosiale organiseringen. Solhjell (Finans Norge, 2018b) mente at endringen man i dag ser skyldes en felles forståelse av at kapital må flyttes til rett sted. Endringer antydes også blant annet av en respondent (Leder B) som opplever det som mer stuert for ”vi kapitalistene (finansbransjen)” å ha et større fokus på miljø og klima. Det er flere som *opplever selv* at det

skjer endringer i hvordan organiseringen tidligere har vært på dette området, hvilket da kan tolkes som å være en sannhet for aktørene.

Dette fokuset på at det skjer store endringer frekventerte ikke like mye i dokumentene jeg har analysert. Her virker man å være mer opptatt av å poengtere det som skjer i nåtid, og hva som burde skje i fremtiden. Årsakene til dette kan være flere, men et aspekt jeg finner interessant er at flere av disse dokumentene har hatt en stor påvirkning og satt en ny standard for forståelse *etter* at de har blitt utgitt, altså at deres innhold virker å ha skapt grunnlaget for nye diskusjoner og forståelser av klimarisiko og hva dette betyr for bransjen. Blant annet var Steve Waygood, som stod bak rapporten til Aviva om et fremtidig bærekraftig marked, invitert til å prate og dele sine perspektiver under Bærekraftkonferansen 2018 (Finans Norge, 2018b). Waygood sitter også i panelet til TCFD, som er ledet av sentralbanksjefen i Bank of England, Mark Carney. Carney oppfattes som en sentral aktør i arbeidet med å bevege finansnæringen inn i en ”grønnere” æra, og Finans Norge (2018a) og TCFD (2017) refererer blant annet til hans tale ”Tragedy of the Horizon” (Carney, 2015). I denne talen knyttet Carney klimarisiko direkte opp mot finansnæringen, og at de også har et ansvar, og talen blir av mange ansett som et skifte i næringen (Finans Norge, 2018a). Finans Norge (2018a) anbefaler også i sitt veikart at den norske finansnæringen benytter seg av TCFD sine anbefalinger og mener dette kan bli den nye normen for rapporteringer knyttet til klima.

På denne måten ser man hvordan store internasjonale organer og selskaper som Aviva, Bank of England og TCFD er med på å forme bransjens forståelse av klimarisiko, og hva det innebærer. Dette er ikke det samme som å si at disse aktørene var de første til å ta det opp, men man ser at disse blir referert til i andre dokumenter (Finans Norge, 2018; Bjartnes et al., 2017) og blir gitt definisjonsmakt. Denne definisjonsmakten er viktig, og har også et klart politisk aspekt ved seg, slik både Fischhoff, Hope og Watson (1984) og Beck poengterte. Dette punktet eksemplifiserer også Jaeger et al. (2016) sin teori om hvordan flere signaler til slutt former en melding. Det er vanskelig å spekulere i hva slags status talen til Carney (2015), og meningsinnholdet i den, ville hatt om konteksten hadde vært ulik, men ved at den blir gjentagende referert til av sentrale aktører viser hvordan et signal fra én aktør tas opp og etter hvert formes som en kollektiv melding.

Man kan dermed se en enighet i at klimaendringer er noe som vil føre med seg negative konsekvenser, men fokuset på hvordan og hva omfanget vil være skiller seg mellom de ulike områdene hvor jeg har utført min datainnsamling. I dokumentene og under seminarene og konferansene er det mer fokus på ringvirkningene dette vil ha og hvordan det da kan skade

bransjen nasjonalt og globalt, mens det under intervjuene var mest fokus på at dette er kapitalkrevende, både ved reparasjon og av vedlikehold, og den største bekymringen var rettet mot kundebasen og deres opplevelse av dette. I det hele tatt virket ikke selskapet veldig redd for at klimaendringer vil ha noen katastrofal påvirkning på deres virksomhet, og jeg vil videre gå inn på noen punkter som forklarer dette.

5.1.2 Forhold som beskytter selskapet mot klimarisiko

Under intervjuene ble det klart at alle anså klimaendringer for å være en risiko, men som den ene respondenten utdypet: ”Det er vanskelig å se for seg at forsikring skal gå konkurs som følge av klimaendringer med mindre man ikke følger med i det hele tatt” (Leder C). Her sikter da lederen til selskapenes evne til å tilpasse seg endringene som skjer, og at dette kanskje ville bli en større utfordring for de selskapene som er av en mindre størrelse.

Selskapet jeg har gjort mine intervjuer i er i Norge ett av de to største (Finans Norge, 2018a) og har også en stor posisjon i Norden (Leder C). Selskapet har fått høye utbetalinger som følge av klimaendringer, men karaktertrekk tilknyttet selskapets struktur og til forsikring generelt gjør at dette ikke er noe de frykter for i fremtiden.

En årsak til dette virket å være at selskapet var stort nok til å absorbere og tilpasse seg store endringer. Deres størrelse gjør det mulig å ha stor diversitet rundt egen risikodekning, altså at de kan bruke taktikker for å jevne ut risiko selv. Som jeg har diskutert tidligere så anser Ewald (1991) forsikring for å være *a technology of risk*, hvilket i denne sammenheng blir tydelig. Forsikring er ikke *en* sammensetting av *ett* system, men formes og utvikles innenfor ulike rammer (Ewald, 1991). En slik forståelse av risiko tillater også forsikring å endres og ta nye former over tid, og at det dermed kan være tilpasningsdyktige mot endringer og nye utfordringer. Størrelsen deres gjør da at dette også blir enklere ettersom de kan ta større risikoer selv.

En annen årsak er at de selv hadde god dekning om de skulle få krav på store skader, altså at de benyttet seg av reassuranseordninger, men her er det også viktig å påpeke at det er flere aktører i finansmarkedet som mener at man ikke har grunn til å være avslappet rundt ringeffektene av klimaendringer da disse også kan forstyrre disse markedene. Steve Waygood påpekte under sitt foredrag under Bærekraftkonferansen 2018 (Finans Norge, 2018b) at langtidsrettede utfordringer og store skader vil kunne forstyrre reassuransemarkedet, noe som også ble lagt vekt på av Bjartnes under ”Klima som finansiell risiko” (Norsk Klimastiftelse, 2017). Dette påpekes i tillegg av Kreutzer under samme konferanse (Finans Norge, 2018b),

hvor han fremhever at overgangsrisikoen er reell. Bank of England (2017) påpeker også at dette vil føre til en økt risiko for investeringer, finansielle institusjoner og systemer, noe som da implisitt gjelder reassuransemarkedet. At mine respondenter ikke anser dette som et problem viser da den største forskjellen i oppfattelsen av klimarisiko. Graden av risiko klimaendringer utgjør virker da ikke å være samsvarende mellom respondentene og hva som blir forespeilet i rapportene og av enkelte aktører under konferansene.

Et siste punkt gjelder den alltid aktuelle oppfattelsen av *tid* og hvordan forsikringsselskaper bruker dette til sin fordel. Ett av kjerneprinsippene til forsikring er at man fornyer sine forsikringspremier én gang i året, hvilket gir selskapene god mulighet til å tilpasse endringer i priser og vilkår. Selv om endringer i klimaet i dag skjer raskt, så skjer det som Leder C poengterte ikke raskt nok til at dette tar igjen dette systemet, og la som tidligere skrevet til at han hadde blitt veldig nervøs på selskapets vegne om de solgte for eksempel bilforsikringer som strakk seg over 25 år. Dette med tidsperspektivet er likevel et ganske viktig punkt, og er ett av de punktene Aviva (2014) argumenterer for at må utvides om hensyn til bærekraft og miljø skal kunne tas med inn i selskapers strategier. Finansbransjen har tidligere vært preget av tanker om kortsiktig profitt, hvilket eliminerer fokus på langsiktige skader på naturen. Dette er også noe jeg har vært inne på tidligere ettersom tidsperspektiv er noe Fischhoff, Hope og Watson (1984) peker på har en stor påvirkning på hvor alvorlig man anser en risiko for å være.

5.2 Forsikringsbransjen som en løsning

I arbeidet med å minske eller forhindre den ustabiliteten og usikkerheten som klimaendringer fører med seg, anser finansnæringen seg selv som en viktig brikke (Bank of England, 2017; Finans Norge, 2018a). Både i dokumentene, på seminarene og i intervjuene virker aktørene ganske samstemte. De bruker de samme uttrykkene og har i stor grad lik forståelse av hvordan man skal forholde seg til risikoer knyttet til klimaendringer, hvilket kan ses på som en stor styrke til sammenligning med myndigheter. Som den ene respondenter i Bjartnes et al. (2017) kommenterte så er myndigheter avhengige av stemmer, hvilket kan gjøre det vanskelig å ta upopulære avgjørelser. Finansnæringen virker å være klar over sin posisjon i samfunnet, og spesielt under intervjuene viste respondentene klare holdninger til hva som var deres stilling i samfunnet, og hvor viktig det var å være klare på dette. Videre kan man også se at forsikring er forstått at har en sentrale rolle i å beskytte samfunn og mennesker mot sårbarhet:

”Når folk tenker på forsikring så tenker man «jeg betaler premie, det er slitsomt osv», men hvis du begynner å tenke på «hva er alternativet». Da må du spare da. Og da må du sette av ganske mye kapital, enten du driver en bedrift eller bygger deg et hus, for å være sikker på at hvis det skjer noe med huset eller bedriften din så har du en annen slags startkapital som gjør at du har et sted å bo eller du har ansatte... Altså det er en kapitalavlastningsfunksjon da.” (Leder B).

5.2.1 Rollen til forsikring

Under intervjuene ble det lagt mer vekt på den institusjonelle og samfunnsmessige rollen forsikring har, mens man under rapportene virker og fokusere mer på konkrete oppgaver. Den samfunnsmessige rollen er noe Ewald (1991) ser på, og han poengterte at systemet er avhengig av at samfunnet er enige om dens rolle og viktighet, noe som er et tema som ofte blir tatt opp i forbindelse med klimaendringer. Om det skjer nok skader til at man ikke ser verdien i å anskaffe seg forsikring, så vil ikke tjenesten være nyttig. Dette vil selvsagt ha negativ økonomisk effekt på selskapene, men det presenteres også som et sikkerhetsproblem og sårbarhetsproblem når Waygood (Finans Norge, 2018b) forklarer hvordan dette kan få store ringvirkninger ved å for eksempel skape problemer med reasuranseselskaper og gjenoppbygging. På den måten kan man si at forsikring i sin kjerne er bygget på tanker om økonomisk beskyttelse, men gir en større følelse av trygget og fjerner en del av sårbarheten for samfunn og enkeltindividet.

Sårbarhet

Som tidligere nevnt så er dette en næring som kan ha stor påvirkning på våre samfunn ved at de er med på å regulere hvilke risikoer vi velger og ta, og ikke. I intervjuene ble det lagt vekt på at man i Norge er vant med å ha det trygt og godt, og at forsikringsselskaper er med på å skape denne følelsen. Wisner et al. (1994) forstod begrepet *sårbarhet* som en kombinasjon av faktorer som sammen avgjør utfallet av en hendelse, og at risiko består av en kombinasjon av dette og en *fare*. Faren i dette tilfellet vil være klimaendringer, og da ekstremvær som følge av klimaendringer, og det tyder på å være flere punkter som viser at respondentenes oppfattelse av sårbarheten i en norsk kontekst ikke er u håndterbar. En av årsakene til dette virker å være at man er dekket av en god lovpålagt forsikringsordning, Norsk Naturskadepool. Jeg kommer til diskutere denne ordningen litt senere i oppgaven også, men jeg vil her kommentere hva den kan ha å si for opplevelsen av sårbarhet. Ingen av respondentene hadde inntrykk av at denne ordningen stod en usikker fremtid i møte, hvilket heller ikke var noen diskusjon under seminarene eller konferansene. Til sammenligning ser man at det internasjonalt arbeides for å etablere slike ordninger flere steder, da det ses på som en god sikkerhet i områder som er utsatte for naturskader. Dette tolker jeg som at

forsikringssystemet i Norge blir ansett for å være en stor del av befolkningens følelse av sikkerhet. Jeg vil også argumentere for at denne ordningen i sin utvidelse da også kan tenkes å påvirke hvor alvorlig man ser på klimarisiko. Om man har sikkerheten i et slikt nettverk rundt seg, hvor kostbare skader blir dekket, og det igjen ikke gir noen insentiver for å endre holdninger eller atferd, så er det vanskelig å tenkes at risikoen anses som så veldig stor.

Forsikringsbransjen peker seg ut som en sentral bransje i møte med klimaendringer både i teorikapittelet og i mine funn, og fra funnene er det særlig tre områder som peker seg ut hvor bransjen kan være nyttig: Kunnskap og data, produktutvikling og som investorer.

Kunnskap og data

En gjentagende oppfatning er at forsikringsbransjen er eksperter på risiko, og at arbeidet de har gjort med å tilegne seg kunnskap og data om risiko knyttet til vær gjør at de er godt skikket for å også kunne videreutvikle dette. Spesielt under intervjuene så virket dette som det området de ønsket å fokusere mest på, og hvor de selv hadde inntrykk av at de kunne ha mest påvirkning. Dette ble tydelig blant annet ved at respondentene så på forskningsprosjektet med CICERO som et sentralt og viktig arbeid. Representantene fra selskapet jeg intervjuet hadde fokus på kunnskapsutvikling i form av å vite hvor skader kommer til å inntreffe, når dette kommer til å skje, og omfanget av det. Slik informasjon kan være til stor hjelp for kommuner og myndigheter i fremtiden for å vite hvor man skal bygge og hva som må oppgraderes. I tillegg er dette også et område som er nyttig å forstå for forsikringsselskaper slik at de kan vite klimarisikoen de selv er utsatt for.

Finans Norge (2018a) argumenterte også for at økt kunnskap kan flytte seg videre til befolkning og myndigheter, hvilket leder meg til et annet aspekt ved dette punktet: formidling. Fra intervjuobjektene, spesielt Leder D var det tydelig at dette kunne være et utfordrende område, og at man ofte kunne bli mistolket og mistenkeliggjort av mottagerne. Forsikringsselskaper har en teknisk forståelse av risiko som de forsøker å få informert en befolkning om, men man møter problemer med at det for enkeltpersoner ofte er et spørsmål om ”det har skjedd eller ikke skjedd [en skade]” (Leder B). Dette punktet kan man kjenne igjen fra det Fischhoff, Hope & Watson (1984) problematiserte om at det er et skille mellom holdningene til det som anses som ”eksperter” og ”resten av folket”. Hvordan man forstår risiko ulikt blir da her en tydelig utfordring. For å prøve og unngå slike misforståelser når man forsøker å informere kundebasen sin om hvilke tiltak man kan gjøre for å unngå eller

minske skader kan forsikringsselskaper bruke andre metoder for å påvirke, hvilket tar meg til neste punkt.

Produktutvikling

Med et fokus på rett produktutvikling kan forsikringsselskapene bruke sin posisjon til å fremme ønsket atferd hos kundene sine (Finans Norge, 2018; Bacani, Robins & McDaniels, 2015). Dette er et punkt som ofte tas opp i dokumentene og også i arbeidet til Linnerooth-Bayer, Bals og Mechler (2010), men utfordringer rundt dette dukket opp under intervjuene. Utfordringene her grunnet derimot ikke i at man ikke så funksjonen av dette. Som jeg viste i mine funn så hadde Leder B et klart fokus på at dette var et område det ville skje mer utvikling på. Samtidig som det var en bevissthet rundt hvordan man her kunne bruke systemet. Utfordringen er derimot at funksjoner knyttet til konkurranse og profitt i markedet bremser noe av denne utviklingen, hvilket viser hvordan klimarisiko blir rangert under selskapenes konkurransevne. Slik som Ewald (1991) forkalrte så kan forsikring også produsere et behov og dermed en risiko, og i en markedssammenheng er det da en logikk i at dette blir konkurransesensitivt. Generelt virker respondentene til å være enige i at selskapene i Norge seg i mellom samarbeider godt på områder knyttet til klimarisiko fordi, som den ene respondenten poengterte så er det ”mye av det et selskap gjør på klima(kommunikasjon) som vil gagne alle de andre” (Leder D). Dette virker derimot i beste fall å ta litt tid når det kommer til produktutvikling da man her møter på utfordringer:

”... produktutvikling er alltid veldig konkurransesensitivt. (...) altså skulle man tenkt helt ut ifra et samfunnsperspektiv så skulle man dratt det her sammen. Jeg her jo med i klimagruppen i Finans Norge og der møtes jo selskapene, men man merker at selskapene holder kortene tett til brystet i forhold til produktutviklingsideer. (...) det er lett å diskutere temaer som favner oss på samme måte, det vil si overvann da, eller at kommunene skal ta ansvar for overvann. Det er lett, men med produktutviklingsideer så er det ikke like lett.” (Leder B)

Jeg vil senere i denne delen gå dypere inn på Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet, men jeg ønsker her å poengtere at dette viser et tydelig tegn ved et punkt Beck (1997) kjennetegnet ved dette samfunnet, altså at risiko blir gjort om til *big business*.

Investeringer

På dette området flyter forsikringsbransjens rolle inn i finansbransjen, ettersom denne bransjen også fungerer som investorer. For finansbransjen generelt er dette et område som diskuteres mye, spesielt under seminarer og konferanser, hvor det blir presentert som både en nødvendighet og en mulighet. Aviva (2014) identifiserer i sin rapport en iboende feil i markedet ved at det ikke evner å prise bærekraft på rett måte, og det kommer på mange måter til syne ved investeringer. En av de tingene jeg lurte på tidlig i forskningsprosessen var om

det ble oppfattet av forsikringsbransjen som lønnsomt å investere i utslippsreducerende tiltak ettersom det i et lengre tidsperspektiv vil kunne minske skadeomfang og –utbetalinger for selskapet. Dette fikk jeg derimot avkreftet av Leder C da jeg spurte om forsikringsselskaper hadde annerledes perspektiv på dette enn andre finansnæringer:

”Nei, det tror jeg ikke. det er jo alltid mange som tenker at et forsikringsselskap som investerer i mindre skader vil tjene mer penger, men det er ikke slik. Også kan man jo mene det man vil om det da, men et forsikringsselskap.. Altså hvis man investerer mye i å få skadene ned, og det bør man alltid bidra til, men om man skal betale for det er jo et annet spørsmål.”

Videre var det få jeg intervjuet som kunne svare konkret på dette hvilket jeg tolker som at det er et tema som det kun er aktuarene selv som har informasjon om. For selskapet var dette også noe som var underlagt moderselskapet deres, hvilket gir dem selv mindre rom for innflytelse. Et interessant aspekt her er også at det kanskje var det punktet hvor intervjuobjektene viste mest uenighet rundt fremtidig fokus og lønnsomhet. Leder C fokuserte på at dette enda ikke har fått noen klar økonomisk gevinst, og at det da som aksjonær ikke alltid anses som en god idé. Investeringer kan man si står i et krysningspunkt, og dreier seg om både tilpasning og begrensning. Det kan brukes som et verktøy for tilpasning om investeringer blir satt til oppgradering av den fysiske sårbarheten, som i en norsk kontekst ville vært av vann- og avløpssystemet, eller ved begrensning hvor man eksempelvis kan skifte investeringer fra produksjon med høye utslipp til lave utslipp. Det gjør at dette er et område hvor man potensielt kan få til store endringer, men det belager seg på at de ansvarlige ser en verdi i det, som da igjen avhenger av hvordan man oppfatter klimarisikoen. Leder C mente dette nødvendigvis ikke var en del av den samfunnsstrukturen forsikringsselskapene har ansvar for, mens Leder A ønsket at dette var noe de kunne utfordre aktuarene mer på i fremtiden.

5.3 utfordringer

Kostnadene rundt klimarisiko blir mer påpekt under seminarene og i dokumentene, og det kan jo her tenkes at det brukes som et redskap for å bygge opp om en felles forståelse av klimarisiko. I dokumentene virker utfordringene med klimaendringer tekniske, at man har en feil innad i systemet som kan endres med regulering, men at det er ulike barrierer for å få på plass slike løsninger. Dette gjenspeiles også i noe jeg har vært inne på tidligere, nemlig diskusjonen rundt hvordan man skal forholde seg til tid. Under Rethinking Finance (2018) ble dette også en diskusjon mellom representanten fra Cultura og representanten fra DnB, hvor Cultura mente det var viktig at man stilte spørsmål om det er en motsetning mellom det

å tjene penger eller ta sosiale miljøhensyn, hvorpå representanten også svarte selv på dette med at det skal være mulig å kombinere dette, men man må spørre *hvor mye og hvor raske penger* sikter man etter. Cultura er en *etisk bank* hvor deres holdning er at både selskapet og kunder må være motivert av en kollektiv grunnidé (om at etiske prinsipper skal styre bankens strategier) og en holdning om at man ikke klarer å drive med kortsiktig avkastning om man vil ha en positiv påvirkning på verden (Representant for Cultura, Rethinking Finance, 2018).

Her argumenterer derimot DnB om at det for de oppstår et dilemma. DnB er, slik som selskapet jeg har fokusert på, et ledende selskap innenfor finansbransjen, så for dem og sette krav å ”strupe noen kanaler”, vil føre til at noen kunder vil si det er bra, og noen vil si motsatt. Denne representanten utviser dermed samme holdning til eksklusjon som de respondentene jeg intervjuet, være seg investeringer eller produkter, nemlig at de ikke har troen på det. Cultura (Rethinking Finance, 2018) argumenterer for at dette handler om veivalg, noe DnB sier seg uenig i. I presentasjonen av mine funn virker bransjen og aktørene ganske samstemte i sine oppfattelser, mål og utfordringer, men det er også viktig å se på forskjellene. Endringene som kreves må ses i kontekst av selskapene man undersøker, noe som også Leder C så vidt var inne på da hen uttalte at de mindre selskapene nok ville vente større utfordringer. Her kan det da være timelig å stille spørsmål ved om hvor raskt de store selskapene da klarer å omstille seg etter de endringene som klimaendringer krever.

Som sagt så er tema rundt kostnadene av klimaendringer noe som ofte blir dratt opp, spesielt under seminarene og konferansene. Samtidig er dette tallet det er vanskelig å knytte direkte til ansvarlige sektorer, og det er som jeg har nevnt tidligere et ikke så attraktivt område å prioritere, hvilket kan antyde at man får en utfordring i ansvarsfordeling. Under intervjuene gjorde derimot respondentene det klart at deres holdninger rundt disse kostnadene i stor grad blir en jobb for myndighetene, hvilket leder meg inn på neste punkt.

5.3.1 Relasjon til myndigheter

Under intervjuene snakket vi mye om relasjoner til myndighetene i Norge, hvordan de samarbeidet med de i dag, og hvordan de ønsket at fremtidig samarbeid skulle se ut. Hovedfokuset var på behovet som er i Norge med å oppgradere vann- og avløpssystemer som man i dag vet ikke vil takle de nedbørsmengdene som er forventet å komme i fremtiden. Utsiktene tilsier at dette vil bli en stor utfordring for myndighetene i fremtiden, spesielt for kommunene (Bjartnes et al., 2017), og kan tolkes til å være et systemproblem ved at det er

utfordringer i det fysiske, bygde vannsystemet. Som det kommer frem under intervjuene og de seminarene jeg har vært på hvor dette blir tatt opp er det ingen i forsikringsbransjen som ser på dette som deres ansvar, annet enn ved å kunne bistå med kunnskap om skadeomfanget som er forventet.

Klimaendringer vil kreve at det blir tatt upopulære avgjørelser. Noe som virker å gå igjen er at det er enighet om at det ikke er mye tillit til at myndigheter vil klare å gjennomføre det som kreves av de. Jeg har tidligere beskrevet hvordan paneldeltakere for Norsk Klimastiftelse (Bjartnes et al., 2017) stiller seg negative til myndighetens mål om å følge klimaløftene satt etter Parisavtalen, holdninger som også blir reflektert av en av mine respondenter (Leder B) som opplever de som reaktive. Finans Norge har i sitt veikart som ett av sine premisser at myndighetene skal klare å leve opp til klimaforpliktelsene de har lagt seg, men under seminarene og i intervjuene uttrykkes det liten tiltro til at de vil klare å gjennomføre dette. Veikartet til Finans Norge er ikke en handlingsplan, men en visjon, så premissene de setter må da også ses i lys av dette. Det blir tydelig at de bruker sitt handlingsrom for å legge press på myndighetene, men hva slags respons de faktisk forventer av myndighetene er utydelig.

5.3.2 Norsk Naturskadepool

I en norsk kontekst ble det både i intervjuene, i veikartet til Finans Norge (2018) og i *Klima som finansiell risiko* (Bjartnes et al. 2017) påpekt at systemet i Norge i dag er godt og trygt, men at det fungerer slik at det hemmer aktiviteter som stimulerer til atferd som minsker konsekvensene av, eller tilpasser samfunnet til, klimaendringer. Dette viser hvordan forsikring fungerer som et samfunnsdannende verktøy ved at det kan påvirke risiko på to måter. Tidligere tanker rundt hvordan vi best kan beskytte oss mot fremtidig risiko har dannet grunnlaget for hvor og hvordan vi skal bosette oss. Cutter (1996) var opptatt av at man skulle se på de geografiske domene av områder når man skulle studere sårbarhet, og Leder C påpeker at man i en norsk kontekst dessverre har hatt for vane å bosette store deler av befolkningen på områder som vil være svært utsatt for skader, for eksempel i kystnære strøk. Det interessante her blir da at en ordning som Norsk Naturskadepool har tatt et geografisk utgangspunkt i hele landet som én enhet, hvor man kan argumentere for at risikoeksponeringen på flere områder vil være ganske ulik, men man har fortsatt fordelt risikoen jevnt utover. Dette skaper god dekning, men hindrer også insentiver for å gjøre noe *før* skader inntreffer, hvilket også til slutt koster samfunnet mer penger (Finans Norge,

2018a). Beck (1997) mente at en tendens i risikosamfunnet var at man, ved å beskytte seg mot en uviss fremtid, også ville produsere nye uante risikoer, noe dette kan argumenteres for at er et eksempel på. Dette er likevel ikke en ordning som virker å stå i noen umiddelbar fare da på spørsmål om Norsk Naturskadepool stod trygt svarte alle mine respondenter ja, og at det var kun behov for små endringer i systemet.

Hva dette også viser er hvordan klimaendringer kan skape ringeffekter i Norge, hvor en konsekvens kan være at man må gå bort fra ordningen hvor hele befolkningen er dekket mot naturkatastrofer og heller innskrenke disse lovene på visse geografiske områder. Dette er derimot et punkt alle jeg intervjuet var nokså klare på at man ikke ønsket skulle skje, men her kommer tydelig ett av grunnprinsippene i forsikring opp: man kan ikke forsikre seg mot noe man vet vil skje. Når man da vet at flere områder vil være spesielt utsatt i årene fremover vil det være vanskelig å kunne forsikre disse stedene.

Frem til nå har jeg analysert punkter jeg har funnet er sentrale i en diskusjon rundt forsikringsbransjens tilpasning til klimarisiko, og satt disse i et teoretisk perspektiv. Videre vil jeg også bruke disse funnene og se på de i lys av Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet for å komme nærmere en forståelse av hvordan forsikringsbransjens mekanismer produserer risiko i samfunnet vårt.

5.4 Klimaendringer – risikosamfunnets siste fase?

Om den herskende logikken i dagens moderne samfunn er risiko, så virker finans- og forsikringsselskaper å være en av administratorene. I forsøket på å finne nye måter og beskytte oss mot risiko står disse næringene sentralt både i sin produkt- og kunnskapsutvikling og med sine investeringer. I denne delen ønsker jeg å se på hvordan klimarisiko passer inn i Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet, ettersom flere av hans påpekninger rundt moderne risikoer virker å passe med det vi vet om klimaendringer i dag. Jeg ønsker også å se på hvordan dette kommer til syne i finans- og forsikringsbransjen. Deretter ønsker jeg også å se på hvordan man kan si at forsikringsbransjen er en del av et system som produserer fremtidig risiko som til slutt vil, for å bruke Beck sine dramatiske ord, true hele sivilisasjonen.

5.4.1 Klimaendringer og risikosamfunnet

I teorikapitlet presenterte jeg fem teser som Beck (1997) mener kjennetegner risikosamfunnet, og disse vil jeg nå gå igjennom på nytt, men denne gangen diskutere de opp mot mine funn og teori om klimaendringer. Den første av disse forklarte at de risikoene vi i dag står ovenfor er resultater av utvikling og produksjon. Som jeg har forklart tidligere har IPCC (2013) konkludert med at selv om klimaet har sine naturlige variasjoner så kan man også, med høy sikkerhet, si at menneskelig påvirkning har vært en stor årsak til endringene i temperaturen på jorda. Beck fokuserer på skader på naturen og miljøet, og mener at risikoene som eksisterer i dag til slutt vil gjøre irreversible skader, hvilket i sammenheng med klimaendringer også er framtidsutsikter som advares mot av blant annet Steffen et al. (2018). Om man kun ser på den fysiske risikoen rundt klimaendringer så viste mine respondenter her mest bekymring knyttet til hvor man har valgt og bosette seg, og Mia Ebeltoft i Bjartnes et al. (2017) forklarer også hvordan vi i (særlig) urbane områder er utsatte på bakgrunn av måten vi tidligere har valgt å bygge ned og bort naturen rundt oss. Om man da kobler disse faktorene opp mot teorien om at risiko i dag skapes, så kan man argumentere for at dette også tilføyer dette punktet et ekstra aspekt. Ikke bare har vi skapt endringene i klimaet, vi har også skapt svakere utgangspunkt for å møte disse.

I den andre tesen til Beck (1997) forklarer han hvordan han mener at man i risikosamfunnet ser at fordelingen og økningen i risiko går på tvers av de tradisjonelle samfunnsskillene. Jeg har tidligere diskutert hvordan sårbarhet spiller inn sammen med risiko, hvilket blir sentralt under dette punktet. Slik som IPCC (2012a) forklarte så er det ulike faktorer som spiller inn på, og avgjør, hvor sårbar en er, men klimaendringer vil på ett eller annet punkt påvirke oss alle (Wisner, et al. 1994). Mine respondenter virket ikke svært bekymret for påvirkningen dette ville ha for selskapet, men Beck (1997) mener her at dette også vil påvirke de som tidligere har hatt en profitt på risikoen. Akkurat dette argumentet virker å være særlig knyttet til forsikringsbransjen, ettersom de konstant reagerer på markedet og lager produkter som skal beskytte en mot aktuelle risikoer. Dette leder meg også inn på den tredje tesen, hvor Beck (1997) mener at risikoer i risikosamfunnet er *big business*.

Selv om det er enighet om at klimaendringene utgjør en reell trussel også for finansbransjen, så blir det også like ofte fokusert på at det i dette også ligger flere *muligheter*. Argumentet her synes å være at om selskaper evner å tilpasse seg, så vil man også kunne hevde seg i den fremtidige konkurransen om markedet. Fokuset på at klimaendringer utgjør en finansiell risiko blir da snudd over til å utgjøre en finansiell mulighet. Dette punktet tas

ikke opp under intervjuene, men nevnes både av Aviva (2014) og Finans Norge (2018) i deres rapporter og av ulike aktører under Bærekraftkonferansen (Finans Norge, 2018) og Business for Peace (2018). På den ene siden ser man da hvordan bransjen tenker kollektivt, og videre er det også mye fokus på at det vil bli noen tapere i dette. Konkurransen er dermed alltid tilstedeværende, og noe annet kan man nok kanskje strengt talt ikke forvente av næringen, men et spørsmål vil jo være om tanken på de mulighetene man ser for seg at klimaendringer vil skape tar like mye plass som forståelsen av de negative konsekvensene.

Den fjerde tesen ser på rollen til kunnskap, og hvordan dette er veldig verdifullt knyttet opp mot risiko, spesielt delingen av dette. Dessverre har man sett at klimaendringer, har vært et tema som har vært offer for mange misoppfattelser. Misoppfattelser som har vært produsert med vilje og ikke. Kunnskap om risiko i dagens samfunn er dermed et sentralt punkt, og et område det kan se ut som om både finans- og forsikringsbransjen tar alvorlig. Jeg har tidligere skrevet om hvordan dette er et sentralt område for forsikringsbransjen for å drive utvikling, men minst like viktig er her da formidling. Dette ble også poengtert som et utfordrende område for Leder D, som opplevde at selskapene ofte ble mistenkeliggjort. Flere av teoretikerne jeg har diskutert har tatt opp denne spenningen mellom ekspert og ikke-eksperter, og hvordan disse to gruppene oppfatter risiko ulikt. Her blir da denne teorien synlig og viser hvordan det skaper problemer rundt risikoforståelser i samfunnet.

At klimaendringer er så tett knyttet til menneskelige aktiviteter har vært et budskap som ikke har vært lett å bryte gjennom med i kommunikasjon om klimarisiko, og årsaken til dette kan man finne en forklaring på i Beck sin femte tese, hvor han påpeker at en hver diskusjon om driverne som ligger bak risikoer vi står ovenfor raskt vil vise sitt politiske ansikt. Et område hvor dette blir svært tydelig for finans- og forsikringsbransjen er diskusjoner, eller strengt talt mangelen på diskusjoner, om vekst. Under Bærekraftkonferansen (Finans Norge, 2018) fikk bransjen kritikk for nettopp dette da Gina Gylver ved Natur og Ungdom savnet en mer spisset debatt om temaet, og ikke bare retorikk som ikke gikk inn på forholdet bransjen har til vekst. Under Green Growth Seminar (2018) ble dette også tatt opp som et spørsmål fra salen helt på slutten av konferansen hvor en tilskuer ønsket en diskusjon rundt det hen refererte til som et vekstparadoks i finansnæringen. Her var det kun én paneldeltager, Beate Sjøfjell, som mente at dette var noe som måtte prates om og at det var på tide at man ble ”agnostikere rundt vekst”. Å ta opp en diskusjon rundt finansnæringens forhold til vekst og klimaendringer går langt utenfor denne oppgavens kapasitet, men hensikten her har vært å vise hvordan klimaendringer og utfordringer knyttet

til dette ikke bare har fysiske konsekvenser for finansbransjen. Det er også økonomiske, sosiale og politiske bånd som er med å påvirke hvordan disse utfordringene skal takles.

Ved å bruke disse fem tesene har jeg vist hvordan risikosamfunnet kan brukes for å vise at klimaendringer er tett tilknyttet menneskelige handlinger, og hvordan dette kommer til syne i finans- og forsikringsbransjen. Videre vil jeg se på maktaspektet ved oppfattelser av risiko, og hvordan risiko kan formes.

5.4.2 Definisjonsprosesser og makt

Et annet sentralt punkt jeg enda ikke har diskutert er maktaspektet bak det Beck (1997) kaller definisjonsprosesser, et område de fleste teoriene jeg har diskutert fokuserer på. Risiko, og vår oppfattelse av det, er alt annet enn opplagt og universal. Forståelser av hva som anses for å være en risiko kan ha store sprik mellom individer og grupper, og de er konstante ofre for påvirkning, og er dermed også hele tiden i endring. For Beck (1997) er risikoer utsatt for å bli definert i den første fasen av risikoproduksjonen, og for han var konsekvensen av dette ofte at man får muligheten til å legitimere bivirkningsrisikoer. I teorikapittelet la jeg frem ulike tilnærminger til å forstå hvordan mennesker velger risiko, og hvordan Fischhoff, Hope og Watson (1984) anså makten til å definere risiko som et politisk verktøy. Det er tydelig at næringene ser behovet for en kollektiv definisjon her, men jeg vil også si at mye tyder på at de ønsker å invitere andre aktører inn til dette også. Som en del av datainnsamlingen i denne oppgaven har jeg lest en rekke dokumenter fra både finans- og forsikringsnæringen, og jeg vil argumentere for at disse dokumentene virker å være laget for å være tilgjengelige, i både fysisk tilgang og språk. At de er lett tilgjengelige tolker jeg som at dette ikke kun er en del av ulike selskapers strategi, men at de er ment på å være med å skape og forme en diskusjon. Språket vil jeg også argumentere for at er ment for et bredt publikum, og ikke kun for bransjen selv, ettersom de er lett forståelige og alle dokumentene inneholder definisjoner av ikke alltid like kjente begreper. Begge disse aspektene ved tilgjengelighet vil jeg da argumentere for å være nyttige redskaper i å kunne forme den offentlige definisjonen av risiko. I definisjonsrett over valg og oppfattelser av risiko ligger det politisk makt, og dette er jo da selvsagt ikke et maktspill som finans- eller forsikringsbransjen kan stå stille å se på.

Jaeger et al. (2006) forklarte hvordan sosiale påvirkninger former risikooppfattelser, og hvordan man som grupper sender ulike meldinger, som tolkes og responderes på, og deretter former en melding. Meldingen avgjør hvilke aspekter ved en hendelse man skal

fokusere på, og for finans- og forsikringsnæringen vil det, som for alle andre grupper, være nyttig at deres tolkning er den som blir tatt opp. Her vil jeg også trekke frem et viktig poeng ved disse meningsdannelsene, nemlig at mottagere av disse ikke er passive. Selv om bransjen i sin helhet virker enige på de sentrale, overordnede spørsmålene, så ser man samtidig at det er utfordringer rettet mot kunder, og også hvordan de skal forholde seg til temaer som investeringer.

5.4.3 Løsninger for det refleksive samfunnet

Beck (1997) ser utfordringer ved risikosamfunnet, og ett av karakteristikkene som gjør at dette samfunnet har vanskelig for å gjøre radikale endringer på store problemer er at det er refleksivt, altså at det reagerer og responderer på seg selv hele tiden, innenfor sine egne rammer. Et poeng han fremhever her er at resultatet av dette er at hendelser som enda ikke har skjedd, og som man ikke vet utfallet av, påvirker hvordan vi handler i dag, hvilket man kan argumentere for er mye av kjernen i forsikringsbransjens arbeid. Forsikring skal tilby en sikkerhet mot den usikre fremtiden, og de former deretter ulike produkter og strategier for å kunne utføre dette arbeidet. I møte med klimaendringer har jeg tidligere listet tre punkter, kunnskapsutvikling og -deling, produktutvikling og investeringer, hvor bransjen selv, og øvrige organisasjoner og institusjoner, mener forsikring kan ha en positiv påvirkning. Disse tre punktene vil jeg videre argumentere for at fungerer som mekanismer for denne refleksive holdningen.

Kunnskapsutvikling og -deling virker for forsikringsbransjen, spesielt i et norsk perspektiv, å ha mest fokus på å se hvor det kommer til å bli størst skader og hvordan man kan arbeide for å tilpasse seg dette. Dette er dermed ikke arbeid rettet mot å gjøre større endringer eller omorganiseringer i systemet slik Beck (1997) etterlyser, hvilket gjør at dens funksjon kan argumenteres for å være refleksivt. Slik jeg tolker produktutviklingen kan dette området ha to ulike funksjoner: enten for å utvikle produkter som er rettet mot tilpasning, eller produkter som fører til atferdsendringer. Den første vil falle under den samme argumentasjonen til kunnskapsutvikling, mens den siste kan ha et større potensiale. Finans Norge (2018a:32) anbefaler forsikringsbransjen å ”Utvikle produkter som stimulerer til klimasmart atferd, delingsøkonomi og sirkulære løsninger”. Beck (1997) sitt argument er at den refleksive atferden til risikosamfunnet fører til nye risikoer som man ikke aner konsekvensene av, hvilket dette da kan (og vil) føre til. Likevel vil jeg argumentere for at det da også implisitt må være mulig at man noen ganger får uforutsette positive konsekvenser.

Hvorvidt dette kan føre til transformerende endringer er derimot veldig vanskelig å skulle spå.

Investeringer er det tredje området som de siste årene har blitt mye diskutert, og da ikke bare for forsikringsbransjen, men for finansnæringen generelt. Finansnæringen i Norge har potensialet til å ha en stor påvirkning via forvaltning og långivning av kapital, med en samlet forvaltningskapital på 8300 milliarder kroner (Finans Norge, 2018a). Til sammenligning utgjør dette nesten like mye som Statens pensjonsfond utland (Finans Norge, 2018a). Som jeg har forklart tidligere var jeg først interessert i om forsikringsnæringen så noen økonomisk fortjeneste i å investere i utslippsreducerende aktiviteter, hvilket mine funn tyder på ikke enda er noe som kobles sammen av økonomiske hensyn. Dette er dermed ikke et område som gjelder spesielt for forsikring, men det fremstår likevel som et viktig område for finansnæringen, også internasjonalt (TCFD, 2017 & Aviva 2014). Beck etterlyste et nytt samfunn, et *ansvarlig moderne*, hvor man skiftet ansvaret for en risiko fra en holdning om at forurensere *betaler*, til en holdning om at forurensere *beviser*, og dette gjør akkurat investeringer interessant. Waygood (Aviva 2014) argumenterer for at finansmarkedet slik det er i dag feiler i å være bærekraftig fordi hensyn til dette ikke er godt nok integrert i selskapers strategier og metoder, og mener at dette er fordi kapitalmarkedene i dag ikke trenger å forstå eller belønne bærekraftig atferd. Videre forklarer han at for at man skal få et kapitalmarked som er *genuint* bærekraftig, så må man ha retningslinjer og regler som gjør at man må ta mer hensyn til fremtidige generasjoner (Aviva, 2014). Her vil jeg da argumentere for at en slik ordning i en større grad vil trenge holdninger som baserer seg på nettopp det at forurensere beviser. Beck (1997:286) mener at *forurensere beviser* vil skifte ansvaret fra skadelidende part, og over på den som forvolder skaden, og for at man skal gjennomføre dette vil man trenge at det etableres "...en ny gruppe standarder for bevis, korrekthet, sannhet og enighet innenfor vitenskap og jus", altså en ny samfunnsordning og måte å tolke verden på.

Beck (1997) sin metode for å bryte ut av samfunnets strukturer er omfattende, men han står ikke alene i den forstand at det er flere som ser på lignende teorier og metoder for endring. I teorikapittelet forklarte jeg hvordan IPCC (2012a) definerer ulike metoder for å lære og plasserte disse inn under tre ulike looper. Selve teorien bygger på en refleksiv holdning, hvor man reagerer og responderer på aktiviteter og hendelser, men gradene av endring dette kan føre til skiller loopene fra hverandre. Den første loopene, hvor man reagerer direkte på et observert utfall vil jeg argumentere for er hensikten med Norsk Naturskadepool. Dette

systemet er laget for å gi en økonomisk kompensasjon som skal bøte for en skade, og som jeg har forklart i oppgaven så har den få eller ingen insentiver for å respondere utover dette.

Den doble loopen som IPCC (2012a) beskrev den flytter evalueringen av responsen over på å se om aktørene her gjør det rette, og man danner kunnskap og data med den hensikt at man skal gjøre kritiske valg og utfordre forestillinger. Som jeg har vært inne på gjentatte ganger så er det store endringer som skjer i finans- og forsikringsbransjen, og den utviklingen og delingen av kunnskap rundt konsekvenser av dagens system kan ses i lys av denne læringsmekanismen. Aviva (2014) sin melding om at mekanismene i markedet slik det er i dag ikke er bærekraftige viser at man begynner å stille spørsmål rundt forestillinger om hva og hvorfor ting fungerer, hvilket er det denne loopen handler om.

Den tredje og siste loopen krever at man ser mer på de underliggende prinsippene til hvorfor en hendelse skjer og prøver dermed å gå dypere inn i utfordringene. Det kan tenkes at Waygood (Aviva, 2014) selv vil mene at det er her deres holdning til markedet i dag opererer, men her vil jeg da argumentere for at man vil trenge i det minste en diskusjon om vekst og hvordan man skal forholde seg til dette i fremtiden, noe jeg også poengterte i teorikapitlet at var noe Surminski, Bouwer, & Linnerooth-Bayer (2016) stilte spørsmål ved. Om Waygood (Aviva, 2014) sin melding fører til en større endring i ansvarsforståelse så vil den derimot ligne mer på Beck (1997) sitt ansvarlige moderne, og man kan begynne å se læringsmekanismer innenfor den tredje loopen.

6 Konklusjon

I det dagligdagse er risiko et begrep man knytter åpne forståelser til og det er vanlig å tenke at er noe som antyder en potensiell fare eller en uønsket hendelse. Går man dypere inn i begrepet ser man derimot at våre oppfattelser rundt dette er fylt med paradokser og at våre forståelser av hva som skal, og ikke skal, oppfattes som en risiko har stor påvirkning på hvordan vi bygger våre samfunn. Ulrich Beck (1997) mener at dette begrepet har så mye kontroll over våre liv at det nå har blitt den herskende logikken i samfunnet vårt, og at vi har utviklet oss til å bli et *risikosamfunn*. Dette samfunnet har ulike aspekter ved seg, men ett påfallende karaktertrekk er at de risikoene man i dag møter på er risikoer som er produsert av oss selv.

Konsekvensene av klimaendringer har de siste årene blitt mer og mer synlige, også i Norge, og kostnadene rundt dette er forventet å vokse. Her er det også viktig å poengtere at denne veksten kommer av to årsaker: økning i ekstreme vær fenomener som forårsaker fysiske skader, og at vår egen eksponering har økt som følge av hvor og hvordan man har valgt å bygge og bosette seg. Konsekvensene av dette er økte skadeutbetalinger, og det er forsikringsselskapenes reaksjon på dette som har vært driveren bak denne oppgaven. Alle organismer er avhengig av ulike mekanismer for å overleve og beskytte seg mot risiko, og i det moderne samfunnet er forsikringsselskaper en stor del av denne mekanismen. Hvordan de forstår klimarisiko vil da ha stor påvirkning på samfunnet. Forsikring, i alle dens ulike former, er noe alle må ha en eller annen gang i livet. Det er en kapitalavlastningsfunksjon, men skjer det nok skader, eller det blir for dyrt å tilegne seg det, så mister det sin verdi.

Forskning på risiko og risikooppfattelser er et omfattende teoretisk felt, og det er stadig i utvikling, men jeg har i denne oppgaven valgt å ha med Beck sitt klassiske verk for å forstå driverne bak vår tids største risiko: klimaendringer. I geografien har man lenge vært opptatt av å forske på risiko, og hvordan dette henger sammen med begreper som sårbarhet og ”farer”. Risiko og sårbarhet kan i dagligtalen oppfattes som nært relatert, men Wisner et al. (1994) forstår risiko som en kombinasjon av sårbarhet og fare. Denne teksten har tatt utgangspunkt i at farer blir forstått som klimaendringer og konsekvensene av disse, mens forsikringsbransjen i Norge på mange måter er med å regulere sårbarheten.

6.1 Forståelse av klimarisiko

Risiko ligger helt i kjernen til forsikring, og under denne logikken så identifiserer Ewald (1991) tre karakteristikk for at risikoen skal ha en verdi for forsikring: det må være kalkulerbart, det må oppleves kollektivt og det må være tilknyttet kapital. Disse tre karaktertrekkene gjenspeiles godt i risikoen rundt klimaendringer og forsikringsselskaper er tett tilknyttet denne problematikken. Forsikring blir både globalt og nasjonalt presentert som en nøkkelnæring i å finne løsninger for å tilpasse oss til, og begrense utfallet av, klimaendringer. Her er det særlig tre områder som har blitt identifisert i oppgaven: utvikling og spredning av kunnskap, produktutvikling og investeringer.

Generelt synes klimarisiko å bli oppfattet som ”Risikoen for finansnæringen eller andre aktører som følge av klimaendringer – fysiske, økonomiske og regulatoriske” (Finans Norge, 2018a:10), og et viktig punkt her er hvordan holdningene til dette har endret seg i løpet av de siste årene. Klimaendringers risiko mot selskapene, og selskapers påvirkning på klimaet, synes å ha fått en mye større plass i diskusjoner og strategier, noe som kom til syne under min datainnsamling. Mennesker danner kollektive forståelser av risiko, og ofte kan det være en krevende prosess og endre på oppfattelser som har fått godt feste, men en forståelse for at menneskelige handlinger har påvirket klimaet og at dette er mulig å gjøre noe med, virker det nå å være en felles enighet om. Mye av diskusjonene som føres rundt temaet virker også å være startet av ulike toneangivende dokumenter og aktører, hvilket viser en av årsakene til at denne holdningen har endret seg.

Selv om man da anser klimaendringer for å utgjøre en risiko, og noe som truer den økonomiske stabiliteten, så er det litt vanskeligere å vite konkret hva som oppfattes som omfanget av dette. Bank of England (2017) og Aviva (2014) ser ut til å ha et fokus på at dette kan føre til stor finansiell usikkerhet i fremtiden og at det er noe som kan forstyrre en rekke globale systemer som det globale reassurandørmarkedet. Dette virket på den andre siden ikke å være noe som respondentene mine var bekymret for under intervjuene, da det her var mest fokus på de fysiske konsekvensene, hvordan dette ville oppleves for deres kunder, og hvordan det fremtidige arbeidet med myndighetene ville se ut. Dette betyr ikke at respondentene ikke følte det var viktig å fokusere på klimaendringer, men heller at deres inntrykk av hvor sårbare de er ikke sammenfaller med hva som blir advart mot i dokumentene jeg har analysert. Selv om det også i Norge er ventet at klimaendringer vil forårsake kostbare skader, så er ikke sårbarheten regnet for å være stor, men om forsikringsselskap belager seg for mye på et reassuransemarked som selv spås å være utsatt

for store katastrofer så kan det argumenteres for at denne sårbarheten er større enn først antatt.

Studiet viser likevel at det virker å være enighet og vilje i at arbeid med klimaendringer er veldig viktig for bransjen. Som jeg forklarte i metodekapittelet mitt så fikk jeg mulighet til å diskutere mine funn med to representanter fra Finans Norge i slutten av forskningsprosessen, hvor Idar Kreutzer poengterte at ”med kunnskap kommer også ansvar”, hvilket viser en tydelig rolleforståelse. Motivasjonen er der, men jeg identifiserte også noen utfordringer i å takle disse. Her blir Beck (1997) sin teori om hvordan det refleksive risikosamfunnet produserer sin egen risiko synlig. Både utfordringen med tid, relasjonene til og ansvarsfordelingen med myndighetene, og paradokset ved at man har et *for godt* nasjonalt forsikringssystem, er alle utfordringer som stammer fra og opererer innad i systemet.

6.2 Produksjon av risiko

Finans- eller forsikringsbransjen har aldri påberopt seg å sitte på alle løsningene rundt klimautfordringer, men denne oppgaven har forsøkt å se på hvordan endringer i klimaet påvirker deres syn på klimarisiko og hvordan denne forståelsen påvirker samfunnet. Forsikring og den formen dette tar har som sagt stor påvirkning på samfunn, og en forståelse av hvordan de oppfatter klimarisiko er dermed viktig å forstå. Siden denne bransjen har en egenskap i å kunne påvirke flere av valgene vi gjør i hverdagen, er det også viktig å se på hvordan de gjør dette.

Ved å bruke Beck (1997) sin teori om risikosamfunnet har jeg forsøkt å se på hvordan forsikringsbransjen tar del i det refleksive samfunnet og dermed også er en bidragsyter til produksjon av risiko. Ewald (1991) forstod forsikring som et resultat av de institusjonene det eksisterer i, og på den måten kan man da si at forsikring uansett vil være en del av risikoproduksjonen, gitt av vi lever i et risikosamfunn. Dette er likevel en forenkling, og det vil dermed være nyttig å se nærmere på hvordan dette skjer. Beck (1997) identifiserte fem teser ved risikosamfunnet, hvor flere kan gi et bedre innblikk. Om risikoer i dag er slik Beck (1997) ser det, et resultat av utvikling og produksjon, så kan Norsk Naturskadepool være et eksempel på dette. Ordningen ble i sin tid opprettet for å beskytte mot risiko, men har i dag elementer ved seg som øker sårbarheten og dermed risikoen. Klimaendringer blir også snakket om som en *mulighet* ved at det oppstår nye behov som kan og må dekkes, og det vil da trenge nye produkter for å dekke disse behovene. Forsikringsbransjen overlever ved å

tilpasse seg og skape nye behov, og det er dette som i følge Ewald (1991) også gjør at de kan produsere risiko.

I den siste tesen mener Beck (1997) at en hver diskusjon om driverne bak en risiko vil synliggjøre hvor politisk dette egentlig er. Fischhoff, Hope og Watson (1984) argumenterte for at kontroll over risiko vil gi en kontroll over politiske avgjørelser, hvilket viser hvor verdifullt det da er for finans- og forsikringsbransjen å ta kontroll over denne definisjonen.

I arbeidet med å tilpasse oss utfallet av klimaendringene og ikke minst begrense utslippene som utgjør en stor del av dette så er vi nødt til å se på samfunnet institusjoner og de mekanismene som ligger i det. Forsikringsbransjen er et viktig sikkerhetsnett ved skadetilpasning, og det har også potensialet til større samfunnsmessige påvirkninger, men det forutsetter at en del debatter må bli tatt. Surminski, Bouwer, & Linnerooth-Bayer (2016) spør om det er mulig å kombinere et bærekraftigs system med bransjens umettelige ønske om vekst. Dette ønsket driver også frem ny utvikling og innovasjon, og er med på å drive videre det refleksive samfunnet. Man er dermed nødt til å snakke om vekst, og hva bransjen tenker prinsippene for denne veksten skal være. Waygood (Aviva, 2014) ettersøker et marked hvor bærekraft er mer integrert, og som i dokumentet til Aviva og under hans egen tale på Bærekraftkonferansen (Finans Norge, 2018) antydte likheter med Beck sitt *ansvarlige moderne*.

I møte med klimaendringer er det ikke bare viktig å klargjøre hva som må gjøres, men også hvem som må gjøre hva. Risikosamfunnet mener også Beck (1997) er et ansvarsløst samfunn, og at det da er vanskelig å takle utfordringene som kommer. Rollen til forsikring virker det å være ganske stor enighet om, hvor fokuset er på utvikling og spredning av kunnskap, produktutvikling og (riktige) investeringer. Disse tre områdene beveger seg innenfor ulike læringsmekanismer og kan ha ulik effekt, hvor produktutvikling og investeringer med rett styring kan virke å ha størst potensiale. Utfordringen her ser da ut til å hvile på en avgjørelse om hvem som skal ha ansvaret for hvordan dette skal gjøres. Selv om det er mye som skjer innad i bransjen så er det fortsatt mye som tyder på at vi er for komfortable med klimarisikoen vi står ovenfor.

7 Referanseliste

- Asdal, K. (2015). What is the issue? The transformative capacity of documents. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 16, 1. 74:90.
- Aviva, 2014. A Roadmap for Sustainable Capital Markets: How can the UN Sustainable Development Goals harness the global capital markets? An Aviva White Paper. England.
- Bacani, B., Robins, N. & McDaniels, J. 2015. Insurance 2030: Harnessing Insurance for Sustainable Development. *Working paper 15/01*. UNEP Inquiry/PSI. Genève, Sveits.
- Bank of England, 2017. The Bank of England's response to climate change. *Quarterly Bulletin*, Q2. Bank of England. England.
- Beck, U. 1997. Risiko og Frihet. Norsk utgave. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS, Sandviken, Bergen.
- Bjartnes, A. et al. 2017. Klima som finansiell risiko. *Rapport nr. 01/2017*. Norsk Klimastiftelse. Bergen, Norge.
- Blaikie, N. W. H. (2007). *Approaches to social enquiry* (2. ed). Cambridge: Polity.
- Carney, M. 2015. Breaking the Tragedy of the Horizon – Climate Change and Financial Stability. Tale for Lloyds of London. Tilgjengelig på: <https://www.bankofengland.co.uk/speech/2015/breaking-the-tragedy-of-the-horizon-climate-change-and-financial-stability> [Lest: 11.10.2018]
- Cultura.no, Udatert. Bli medeier i Cultura Bank. Tilgjengelig på: <https://www.cultura.no/arkiv/pengevirke/egenkapitalbevis> [Lest: 30.05.2018]
- Cutter, S.L. 1996. Vulnerability to Environmental Hazards. *Progress in Human Geography*, 20, 4. 529:539.
- Douglas, M. & Wildavsky, A. 1982. Risk and Culture. University of California Press, Berkeley, California.
- Dowling, R. (2016). Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I I. Hay. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (kapittel 2). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Dunn, K. (2016). Interviewing. I I. Hay. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (Kapittel 8). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Ewald, F. 1991. Insurance and risk. I: Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. (red.) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Finans Norge, 2018a. Veikart for grønn konkurransekraft i Finansnæringen. Finans Norge, Norge.
- Finans Norge, Udatert. Om Finans Norge. Tilgjengelig på: <https://www.finansnorge.no/om-finans-norge/> [Lest: 12.11.2018]
- Fischhoff, B., Hope, C. & Watson, S. R. 1984. Defining Risk. *Policy Sciences*, 17. 123:139. Elsevier Science Publishers. Amsterdam, Nederland.
- Flaarønning, G. 2018 Slår alle tørkerekorder. Klassekampen.no. Tilgjengelig på: <https://www.klassekampen.no/article/20180724/ARTICLE/180729984> [Lest: 23.10.2018]
- Forsikringslitteratur AS. 1984. Forsikring i teori og praksis. Opplysningskontoret for Forsikring. Bryne, Norge.
- Fyen, S. 2018. Slår alarm om flom-beredskapen i norske kommuner. Agendamagasinet.no. Tilgjengelig på: <https://agendamagasinet.no/artikler/slar-alarm-flom-beredskapen-norske-kommuner/> [Lest: 23.10.2018]
- Giddens, A. 1999. Risk and Responsibility. *The Modern Law Review*. 62, 1. 1:10

- Hanssen-Bauer, I., Førland, E. J., Haddeland, I., Hisdal, H., Mayer, S., Nesje, A., Nilsen, J.E.Ø., Sandven, S., Sandø, A.B., Sorteberg, A. & Ådlandsvik, B. 2015. *Klima i Norge 2100, kunnskapsgrunnlag for klimatilpasning oppdatert i 2015*. NCCS report no. 2/2015. ISSN 2387-3027.
- Hay, I. (Red.). (2016). *Qualitative Research Methods in Human Geography* (Fourth Edition). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization – Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press. New Jersey, USA.
- IPCC, 2012a: *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation*. A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Field, C.B., V. Barros, T.F. Stocker, D. Qin, D.J. Dokken, K.L. Ebi, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, G.-K. Plattner, S.K. Allen, M. Tignor, and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK, and New York, NY, USA. 582 sider.
- IPCC, 2012b: Summary for Policymakers. In: *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation* [Field, C.B., V. Barros, T.F. Stocker, D. Qin, D.J. Dokken, K.L. Ebi, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, G.-K. Plattner, S.K. Allen, M. Tignor, and P.M. Midgley (eds.)]. A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge, UK, and New York, NY, USA. 3:21.
- IPCC, 2013: Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.
- IPCC, 2018. *Global Warming of 1.5°C – Summary for Policymakers*. 48th session of the IPCC, Incheon, Republic of Korea.
- Jaeger, C. C., Renn, O., Rosa, A. E. & Webler, T. 2001. *Risk, Uncertainty and Rational Action*. Earthscan, Camden UK.
- Johansen, E. N. & Krantz, A. 2018. Nedbørskaos på Vestlandet: Vi har ikke opplevd lignende. NRK.no. Tilgjengelig på: [https://www.nrk.no/hordaland/nedborskaos-pa-vestlandet - -vi-har-ikke-opplevd-lignende-1.14223142](https://www.nrk.no/hordaland/nedborskaos-pa-vestlandet--vi-har-ikke-opplevd-lignende-1.14223142) [Lest: 23.10.2018]
- Ødegård J., Schade M., og Baade-Mathiesen, T. 2014. *Investeringsbehov i vann- og avløpssektoren*. Innlegg på fagtreff i Norsk vannforening.
- Kates, R. W. & Burton, I. 1986. *Geography, Resources, and Environment. Volume I. Selected Writings of Gilbert F. White*. The University of Chicago Press. Chicago, USA.
- Klimastiftelsen.no, Udatert. Kunnskapsfrokost om klima som finansiell risiko. Norsk klimastiftelse. Tilgjengelig på: <https://klimastiftelsen.no/arrangement/kunnskapsfrokost-klima-finansiell-risiko/> [Lest: 02.04.2018]
- Landbruksdirektoratet.no. Udatert, a. Den mest omfattende erstatningsordningen. Tilgjengelig på: <https://www.landbruksdirektoratet.no/naturskadeordningen/forside/verdens-mest-omfattende-erstatningsordning> [Lest: 02.04.2018]
- Linnerooth-Bayer, J., Bals, C. & Mechler, R. 2010. Insurance as part of a climate adaption strategy. I: M. Hulme & H. Neyfeldt. *Making Climate work for us*. (Kapittel 13). Cambridge University Press. Camebridge, UK. 340:365.
- Lovdata.no, 2017. Forskrift om instruks for Norsk Naturskadepool. Tilgjengelig på: <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/1979-12-21-3420/%C2%A72#%C2%A72> [Lest: 02.04.2018]

- Lorenzoni, I., Pidgeon, N. F., & O'Connor, R. E. (2005). Dangerous Climate Change: The Role for Risk Research: Dangerous Climate Change. *Risk Analysis*, 25, 6, 1387–1398.
- Lusåter, E. & Nordby, A. 2018. Setter inn Sivilforsvaret og militærpersonell. NRK.no. Tilgjengelig på: <https://www.nrk.no/ho/setter-inn-sivilforsvaret-og-militaerpersonell-1.14045761> [Lest: 23.10.2018]
- Martinsen, I. 2015. *Klimakonferansen: Det bryssomme vannet*. Foredrag. If Skadeforsikring, Vækerø, Norge. Tilgjengelig på: <https://www.dropbox.com/sh/oo6s43sk0vfjdlc/AAC4oIs3U5SnPRUw4xaP4bRma?dl=0> [Lest: 03.05.2016]
- Matteotti, S. & Nartova, O. 2012. Climate Change Risk Management and the Regulation of Insurance. *New Zealand Journal of Public and International Law*, 10, 1. 107:122.
- Murname, R. J. 2004. Climate Research and Reinsurance. *American Meteorological Society*. 697:707.
- Norsk Naturskadepool. Udatert, a. Hva er Norsk Naturskadepool? Tilgjengelig på: <https://www.naturskade.no/hva-er-norsk-naturskadepool/> [Lest: 02.04.2018]
- Norsk Naturskadepool. Udatert, b. Naturskader. Tilgjengelig på: <https://www.naturskade.no/naturskader2/> [Lest: 02.04.2018]
- NTB. 2018. – Det er den verste flommen vi har hatt her oppe. *Aftenposten.no*. Tilgjengelig på: <https://www.aftenposten.no/norge/i/Eo9QxP/-Det-er-den-verste-flommen-vi-har-hatt-her-oppe> [Lest: 23.10.2018]
- Ottawa, B. 2017. Swiss pension fund portfolios '4°C off Paris climate agreement'. *Ipe.com*. Tilgjengelig på: <https://www.ipe.com/news/esg/swiss-pension-fund-portfolios-4c-off-paris-climate-agreement/10021339.article> [Lest: 27.05.2018]
- Schmidtlein, M. C. Deutch, R. C., Piegorsch, W. W & Cutter, S. L. 2008. A Sensitivity Analysis of the Social Vulnerability Index. *Risk Analysis*. 28,4. 1099:1114
- Scholten, B. 2011. Corporate Social Responsibility in the International Insurance Industry. *Sustainable Development*. 19. 143:156.
- Smith, K. E. (2006). Problematising power relations in 'elite' interviews. *Geoforum*, 37(4), 643:653.
- Steffen, W., Rockström, J., Richardson, K., Lenton, T. M., Folke, C., Liverman, D., Summerhayes, C.P, Barnosky, A. D., Cornell, S. E., Crucifix, M., Donges, J. F., Fetzer, I., Lade, S. J., Scheffer, M. Winkelmann, R & Schellnhuber, H. J. (2018). Trajectories of the Earth System in the Anthropocene. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115, 33, 8252:8259.
- Stratford, E. & Bradshaw, M. (2016) *Qualitative Research and Rigour*. I I. Hay. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (kapittel 6). Oxford, New York: Oxford University Press
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Surminski, S., Bouwer, L.M. & Linnerooth-Bayer, J., 2016. How insurance can support climate resilience. *Nature Climate Change*, 6,4. 333:334.
- Svendsen, R. H., Moe, T. A., Hauso, T., Jåsund, B. K., Alnes, E & Sanden, C. H. 2018. Geologiprofessor anbefaler å flytte for å unnsnippe flom – Hilde ønsker å bli. NRK.no. Tilgjengelig på: <https://www.nrk.no/hordaland/geologiprofessor-anbefaler-a-flytte-for-a-unnsnippe-flom--hilde-onsker-a-bli-1.14250571> [Lest: 23.10.2018]
- TCFD, 2017. Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures. Task Force on Climate-related Financial Disclosures. Tilgjengelig på: <https://www.fsb-tcfd.org/wp-content/uploads/2017/06/FINAL-TCFD-Report-062817.pdf> [Lest: 23.08.2018]
- Thagaard, T. 2013. *Systematikk og innlevelse*. En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget. Bergen, Norge.

- Quinto, C. 2012. Insurance Systems in Times of Climate Change: Insurance of Buildings Against Natural Hazards. Springer-Verlag, Berlin.
- White, G. F., Kates, R. W., & Burton, I. 1986. *Selected writings of Gilbert F. White*. Chicago: University of Chicago Press.
- Winchester, H.P.M & Rofe, M.W. (2016). Qualitative Research and its Place in Human Geography. I I. Hay. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (kapittel 1). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Wisner, B., Baikie, P., Cannon, T. & Davis, I. 1994. At Risk – Natural hazards people's vulnerability and disasters. Second edition. Routledge. London, England.

Vedlegg 1: Liste over respondenter

Tittel	Kategori	Intervjudato
Leder A	Head of Controlling and Development, konserntjenester. Nordisk	10.11.2017
Leder B	Nordisk leder for Produkt og Prisutvikling for ansvar og person og matriseansvarlig for alliance og business i produkt og pris Norge.	12.12.2017
Leder C	Group Executive Vice President, og leder for forretningsområdet Bedrift på Nordisk nivå	14.02.2018
Leder D	Informasjonsdirektør	06.03.2018

Vedlegg 2: Liste over dokumenter

Bakgrunn	Tittel	År
Finans Norge	Veikart for grønn konkurransekraft i finansnæringen	2018
Norsk Klimastiftelse	Klima som finansiell risiko	2017
Bank of England	The Bank of Englands response to climate change	2017
Task Force on Climate-related Financial Disclosures	Task Force on Climate-related Financial Disclosures	2017
Aviva	A Roadmap for Sustainable Financial Markets	2014
Bacani, Robins & McDaniels	Insurance 2030 – Harnessing Insurance for Sustainable Development	2015

Vedlegg 3: Liste over seminarer og konferanser

Arrangør	Navn	Sted	Dato
Norsk Klimastiftelse	Klima som finansiell risiko*	Hotel Bristol, Oslo	31.08.2017 denne datoen må bekreftes
Rethinking Economics	Er finans veien til bærekraft?	Deichmanske Hovedbibliotek, Oslo	21.03.2018
Business for Peace	Launch of the Oslo Climate Leadership Declaration	Grand Hotel, Oslo	15.05.2018
Green Growth Seminar	Thinking like 21st Century Economists	BI Norwegian Business School	30.05.2018
Finans Norge	Bærekraftskonferansen 2018	Thon Hotel, Vika Atrium,	06.06.2018b

*sett via streaming

Vedlegg 4: Intervjuguide

Klimarisiko

- Introduksjonsspørsmål: stilling i selskapet.
- Klimarisiko: hvordan har forståelsen av dette endret seg de siste årene?
- Hvor tenker du selskapet er mest utsatt?
- Hvordan skiller dere mellom utfordringer på kort, mellom og lang sikt?
- Det er en stor usikkerhet rundt hva vi har i vente
  - Hvor høy økning i temperatur baserer dere, dere på?
  - På hvilken måte kalkuleres usikkerheten inn?
  - Hvordan påvirker dette måten dere tenker om produkter i fremtiden?
- Hvor henter dere informasjon fra for å forstå innvirkningene klimaendringer har på selskapet?
- Det er oftest **den fysiske risikoen** man snakker om, spesielt for forsikringsselskaper, men hvor ligger risikoen rundt en overgang, for eksempel hvordan vil politiske vedtak påvirke?
- Hvordan opplever dere deres egen påvirkningskraft på slike områder?
- Det pekes også på at det ligger muligheter i klimaendringene, som i skifte mot mer bærekraftig teknologi og markeder, hvor ser dere deres muligheter?

Ansvar

- **Hvor tenker du hovedansvaret** til forsikringsselskaper ligger i arbeidet med å minske konsekvensene av klimaendringer?
- Er det områder eller roller selskapet har hvor det ligger **et større potensiale**?
- Hvor stort er handlingsrommet deres for krav til utbygging?
- Hvordan tror du **Norsk Naturskadepool** vil se ut i fremtiden?
- Hvordan påvirker dette selskapets syn på investeringer?
- **Fremtidige søksmål** – kan man beskytte selskaper mot dette?
- **(Hvor mye risiko kan man egentlig kontrollere?)**

Produkter

- Hvordan påvirker klimaendringer produktutviklingen?
- Er det områder dere tenker **ikke vil kunne forsikres**?
- Stiller dere **krav til kunder**?
- Er det områder du føler selskapet bør endre strategi?
- Hvordan stilles det **krav til samarbeidspartnere** ved deres påvirkning på miljøet og klima?
- Dere forsikrer også selskaper som man vet forurenses mye, hvordan vil disse forsikringene se ut i fremtiden?
- Hvordan må forsikring endre seg? Kan man bare fortsette å øke premier?

Samarbeid

- Hvordan snakkes endringene man står ovenfor **mellom selskapene**?
- Hvordan oppfattes **signalene fra det offentlige**?
- Er det andre områder dere ser potensiale for nye samarbeid? Kommuner?
- Hvordan samarbeider dere med forskningen?

Vedlegg 5: Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt

Mitt navn er Miriam Odden og jeg er masterstudent i Samfunnsgeografi, ved Universitetet i Oslo, Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi. Formålet med disse intervjuene vil være å samle data rundt forsikringsselskapers rolle i klimaendringene, og intervjuobjekter er valgt ut på bakgrunn av kunnskap og ekspertise innenfor feltet.

Masteroppgaven er i samarbeid med forskningsprosjektet AdaptionCONNECTS ved Universitetet i Oslo, Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi.

Intervjuene er forventet å vare mellom tre kvarter til en time, og det vil bli brukt båndopptaker og ført notater under samtalen. Intervjuene er planlagt å skje våren 2018, og spørsmålene vil dreie seg om holdninger til hvordan risiko endres, hvor forsikringsselskapenes ansvar ligger, hvordan man arbeider og samarbeider rundt disse utfordringene, og hvordan dette eventuelt vil endres fremover.

Dataen som samles fra intervjuene vil være anonym, med mindre det er gjort andre avtaler. Det kan være mulighet for å bli gjenkjent etter arbeidstittel, men transkriberte intervjuer vil ikke bli knyttet opp mot deltagerens navn. Dataen jeg mottar vil kun bli brukt av meg og oppbevares på min personlige data og Dropbox, som begge er beskyttet med passord.

Denne oppgaven er planlagt å være ferdig høsten 2018, og den vil bli publisert på nettsidene til Universitetet i Oslo. Etter at oppgaven er levert vil all personlig informasjon bli slettet.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, må du gjerne kontakte meg på oddenmiriam@gmail.com eller på telefon 93 68 24 37. Du kan også kontakte min veileder Karen O'Brien, Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, på karen.obrien@sosgeo.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning NSD – Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltagelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studiet og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, Dato)